

פִּירוּשׁ רַשׁ"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Katcz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes első könyve

Széfer Brésit – סֵפֶר בְּרֵאשִׁית

Kiadja a
ZSIDÓ TUDOMÁNYOK SZABADEGYETEME
BUDAPEST, 2009

KLASSZIKUS ZSIDÓ MŰVEK MAGYARUL

Szerkeszti Oberlander Báruch rabbi

9

Eddig megjelent kötetek:

1. *Sámuel imája – Zsidó imakönyv*
(Új magyar fordítás – 1996)
2. *Zsidó Biblia – Mózes öt könyve*
Joseph Hertz rabbi magyarázataival (reprint – 1996)
3. *Izrael fohásza – A zsidó újév imarendje*
(Új magyar fordítás – 1997)
4. *Sámson fohásza – Engesztelőnap imarendje*
(Új magyar fordítás – 1998)
5. *Az örökös éjszakája – Peszáchi Hágádá*
(Új magyar fordítás – 1999, 2009)
6. *Peszáchi Hágádá fonetikus átírással*
(Új magyar fordítás fonetikus átírással, útmutatóval – 2000, 2001)
7. *Mózes Imája – Sábessi imakönyv*
(Magyar fordítás és fonetikus átírás – 2006)
8. *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából*
(Új magyar fordítás – 2007–2008)

Megjelenik a JOODS HUMANITAIR FONDS támogatásával

© Zsidó Tudományok Szabadegyeteme Alapítvány, 2009

ISBN: 978-963-9743-19-9

Főszerkesztő

Oberlander Báruch rabbi

Szerkesztő

Köves Slomó rabbi

Georg (Gyuri) Katcz

Fordító

Feig András és Németh Yaakov

Szakmai lektor

Borbély Pál és Davidovics Jiszráél rabbi

Nyelvi lektor

Dr. Gergely István és Nagy Zsuzsanna

Megjelentette a CVT-aLapok Bt.

dr. Klár András

1075 Budapest, Wesselényi utca 4.

Bevezetés

A neve kezdőbetűiről Rási-ként ismert Rabbi Slomo ben Jichák (vagy: Slomo Jicháki), 1040–1105 között élt Franciaországban, Troyes városában. Bortermelés-sel foglalkozott, és emellett kora egyik legnagyobb tóratudósa volt.

Magyar nyelven először most jelenik meg egy teljes gyűjtemény Rásinak a Tórához írt magyarázataiból. Mindez *Georg (Gyuri) Katcz* ügyvéd úr jóvoltából, aki küldetésének tekinti Rási tanításának terjesztését, és szíven viseli kommentárjának magyar nyelvű kiadását. Teszi ezt szüleinek, *dr. Katcz Sándornak (Alexander)* és *Schwartz Irénnek* illetve a Soóban elhunyt nagyszüleinek és nagynénjeinek emlékére. Az ő nagylelkű támogatásának köszönhető, hogy a zsidó klasszikusok magyar nyelvű kiadásáról ismert kiadónk most ennek a jelentős műnek a kiadására is vállalkozhatott.

Rási, akit az egész zsidó világ autentikus szövegmagyarázónak ismeri el, a Bibliához és a Babiloni Talmudhoz írt kommentárokat. Az ő Tóra-kommentárja volt az első, nyomtatásban megjelent héber nyelvű könyv (Reggio Calabria, 1475). Kommentárja szinte minden hagyományos héber Tóra-kiadásban benne van. Rási olyan népszerűvé vált, hogy más rabbinikus kommentárok kinyomtatásához is a „Rási-írás”-ként ismert betűkészletet használják. (Ez nem azt jelenti, hogy maga Rási ilyen betűkkel írt volna, hanem csak azt, hogy a nyomdászok ilyen betűkkel szedték kommentárját.)

Rási a zsidó történelem egyik legnehezebb korszakában élt. Végigszenvedte a Nyugat-Európán végigdúló első keresztes hadjáratot, s élményeit szívettpő liturgikus versekben örökítette meg. Fia nem volt, volt viszont három rendkívül tanult leánya. Kései kéziratái közül jó néhány lányai leírásában maradt ránk. *Báálé-Hátoszáfot* (Talmud-kommentátorok) néven emlegetett vejei és unokái a következő nemzedékek legkiválóbb nyugat-európai akadémiáinak vezetői voltak.

Rási Tóra-kommentárjai hagyományos és kritikai módszerek bonyolult kombinációjára épülnek. Rási sok esetben híven idézi egy-egy vers talmudi értelmezéseit, míg más esetekben inkább a betű szerinti magyarázatot választja. Ez a látszólagos következetlenség számos későbbi tanulmányozóját készítette arra, hogy valamilyen mélyebb rendszert keressen ebben. A lubavicsi rebbe például egy olyan értelmezési rendszert állított fel, mely szerint Rási elsősorban a Biblia egyszerű jelentését magyarázza, és csak azokban az esetekben folyamodott a homiletikai értelmezés eszközeihez, ha azok a szöveg egy nehezen érthető részének egyedüli magyarázatát adják.

A hagyományos értelmezések idézésekor a klasszikus rabbinikus irodalom széles spektrumát veszi igénybe, köztük a Talmud mellett a tárgumokat (amelyek fontos támpontként szolgálnak számára a homályos értelmű héber szavak lefordításában), a homiletikai és halachikus Midrást. Annak ellenére, hogy minden magyarázata valamilyen forrásra alapul, az itt közölt fordításban csak egyes helyeken jeleztük e forrásokat, mivel mindegyik jelölése túlságosan növelte volna a terjedelmet.

Rási sok esetben a héber szavakat általa „lááz”-nak nevezett korabeli francia megfelelőikkel fordította, miáltal a középkori francia nyelv egyik legkorábbi írásos feljegyzése is neki köszönhető. Gyakran idézi két spanyol zsidó tudós, Menáchem ben Szruk és Dunas ben Labrat lexikográfiai és nyelvtani munkáit.

Kijelenthető, hogy Rási a legkiválóbb tanítók képességeivel rendelkezett. Megérezte, hol találják majd nehezen érthetőnek a tanulók az anyagot, és olyan magyarázatokat adott, amelyeknek mind a kezdők, mint a tapasztalt tudósok hasznukat vehetik. Itt jegyezzük meg, hogy értelmezéseiben Rási egyes helyeken az idézett mondatrészletet beépíti magába a magyarázatba, másutt viszont az idézett szó vagy szavak után új mondatral kezdi kommentárját.

Az itt közreadott fordításhoz több héber kommentárt és angol fordítást is felhasználtunk, ilyen például a *Sáj lámorá* (Jeruzsálem, 2003), Chájim Dov Chavel rabbi tudományos Rási kiadása és kommentárja (Jeruzsálem, 1982), a *The Metsudah Chumash/Rashi* (New Jersey, 2001), a *Mesorah Publications Ltd.* (New York, 1995) kiadása és a *The Pentateuch and Rashi Commentary, The Jewish Publication Society* kiadása (Philadelphia, 1949).

Kiadásunkban a magyar fordításba ágyazva szerepel Rási eredeti héber szövege, hogy ezáltal még könnyebben lehessen azonosítani a héber szövegrészek magyar megfelelőit. E fordítási-szerkesztési elvet még olyan esetekben is betartottuk, amikor az eredeti héber mondat szórendjének hű követése kicsit nehezebben megérhető szórendet eredményezett a magyar fordításban. Legyen az olvasó jutalma e nehézségekért a Szentírás nyelvének jobb megértése, gyakorlása.

A most megjelent kommentárnak előfutára volt az 1998–99-ban megjelent rövid Rási válogatás, amely annak idején a *Gut Sábesz* hetilap harmadik évfolyamában jelent meg, és a 2007–08-ban megjelent *Szemelvények Rásinak a Tórához írt kommentárjából* című sorozat. A közreadott mű már tartalmazza a teljes hetiszakaszhéber és magyar szövegét is. Külön fejezzük ki köszönetünket *Dr. Klár Andrásnak* is, aki könyvkiadási munkánkban mindig mellettünk áll!

A kommentár kiadásával nagy feladatra vállalkoztunk, és ehhez kérjük az Önök segítségét is. Megjegyzéseiket, észrevételeiket kérjük, juttassák el hozzánk a rasi@zsido.com email címre.

Budapest, 5769. niszán 14., erev peszách

Oberlander Báruch

פְּרַשְׁת בְּרֵאשִׁית (1Mózes 1:1–6:8.)

A hetiszakasz tartalmából

- Isten hat nap alatt megteremti a világot. Az első napon megalkotja a sötétséget és a fényt. A második napon a „felső vizek” és az „alsó vizek” elválasztásával megteremti a mennyboltot. A harmadik napon megvonja a szárazföldek és a tengerek határait, és földből fákat és füveket sarjaszt. A negyedik napon elhelyezi az égbolton a Napot, a Holdat és a csillagokat, hogy időmérők legyenek és megvilágítsák a földet. Az ötödik napon megteremti a halakat, a madarakat és a hüllőket, a hatodik napon pedig a szárazföldi állatokat és az embert. A hetedik napon Isten abbahagy minden munkát, és a nyugalom napjává szenteli azt. (1Mózes 1:1–2:3.)
- Isten a föld porából formálja meg az ember testét, és az „élet leheletét” leheli belé orrlyukain keresztül. Az ember az elején még egyedül van, de aztán Isten úgy dönt, hogy „Nem jó, hogy az ember egyedül legyen”, s ezért kivesz a bordái közül egyet, asszonnyá formálja azt, és összeházasítja az embert az asszonnyal. (1Mózes 2:4–25.)
- Ádámot és Évát Isten az Édenkertbe helyezi el, és megtiltja nekik, hogy „a jó és rossz tudásának fájáról” egyenek. A kígyó ráveszi Évát, hogy szegje meg a tilalmat, és az asszony a férjét is megkínálja a tiltott gyümölcsből. Bűnük büntetéséül Isten elrendeli, hogy az ember váljon halandóvá, térjen vissza a földre, amelyből vétetett, és a javakat csak szenvedés és nehézségek árán szerezhesse meg. Isten kiűzi az embert az Édenből. (1Mózes 3.)
- Éva két fiút szül: Káint és Ábelt. Káin összeszólalkozik Ábellel, meggyilkolja őt, és hontalan vándorrá lesz. Ádámnak egy harmadik fia is születik, Sét, akinek tizedik generációs leszármazottja Noé, az egyetlen igaz ember a megromlott világban. (1Mózes 4:1–6:8.)

בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. (בראשית א, א)

Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet. (1Mózes 1:1.)

בְּרֵאשִׁית – Kezdetben... – אָמַר רַבִּי יִצְחָק – Azt mondta Jichák rabbi: – לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהַתְּחִלָּה לְכַתּוֹב שְׁמֵי הַחֳדָשִׁים לְכָל יוֹמֵי הַחֳדָשׁ – A Tórárt inkább az „Ez a hónap legyen számotokra...” [a naptár szerkesztési]¹ résztől kellett volna kezdeni, – וְשֵׁם הַחֳדָשׁ יִשְׂרָאֵל וְיָמָּה טַעַם פְּתַח – amit Izrael az első parancsként kapott. –

¹ 2Mózes 12:2.

בְּבְרֵאשִׁית – Mi az oka tehát, hogy a „Kezdetben...” résszel, [a teremtés történetével] kezdődik? – מִשׁוּם כַּח מַעֲשֵׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ – Azért mert [írva van:²] „Hatalmas tetteit kijelentette népének, – לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם – [ezáltal] adván nekik nemzetek birtokát”, – שָׂאֵם יֹאמְרוּ אַמּוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל – vagyis, ha majd a világ népei azt mondják a zsidóknak: – לְסֹטִיִּם אַתֶּם – „Rablók vagytok, – שִׁכְבַּשְׁתֶּם אַרְצוֹת שְׁבָעָה גּוֹיִם – akik elfoglalták hét kánaáni nép földjét!”, – הֵם אוֹמְרִים לָהֶם – akkor ők [a zsidók] azt felelhetik erre: – כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הִיא – „Az egész világ Istené, – הוּא בְּרָאָה – Ő teremtette – וַיִּתְּנָהּ לְאִשְׁרֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵינָיו – és annak adta, akinek jónak látta. – בְּרִצּוֹנוֹ וּבְרִצּוֹנוֹ נִטְלָה – Az Ő akarata volt odaadni nekik, [a kánaáni népeknek,] – וַיִּתְּנָהּ לָהֶם – és az Ő akarata volt később elvenni tőlük – וַיִּתְּנָהּ לָנוּ – és nekünk adni”.

בְּרֵאשִׁית בְּרָא – Kezdetben teremtette... – אֲשֶׁר שׁוּוּהוּ וּבִתְיָנוּ וְזָרוֹנָם לְבְרָכָה – A bölcsek úgy magyarázták, [hogy a בְּרֵאשִׁית nem úgy olvasandó, hogy „kezdetben” hanem „A kezdet miatt...”] – בְּשִׁבִיל הַתּוֹרָה – azaz a Tóra miatt, – שֶׁנִּקְרְאתָ רֵאשִׁית דְּרָכוֹ – amit „útjának kezdete”-ként neveztek el³, – וּבְשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל – és Izrael miatt, – וְאֵם כָּאֵת לְפָרְשׁוֹ – amit pedig „termésének kezdete”-ként⁴. – כִּפְשׁוּטוֹ – Ám ha az egyszerű magyarázathoz ragaszkodsz, – כִּךְ פָּרְשׁוּהוּ – akkor magyarázd a következőképp: – בְּרֵאשִׁית בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ – Az ég és föld teremtésének kezdetekor, – וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְּהוֹ וְבִהוּ וְחֹשֶׁךְ – amikor a világ még megformálatlan és kietlen volt, – וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר – Isten azt mondta: „Legyen világosság!” – וְלֹא כָּאֵת הַמִּקְרָא – Ennek a versnek nem az a szándéka, – לְהוֹרוֹת סֵדֶר – hogy a teremtés sorrendjét tanítsa meg nekünk, – לְוַמַּר שֶׁאֵלּוֹ קָדְמוֹ – hogy ezek lettek először [megteremtve]. – שָׂאֵם כָּאֵת הַוּרוֹת כִּךְ – Ha ugyanis ez lett volna a szándék, – הִיָּה לוֹ לְכַתּוּב – akkor ez kellett volna álljon [a versben]: – בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֵת – שֶׁאֵין לָהּ רֵאשִׁית בְּמִקְרָא – „Először Isten megteremtette az eget,” stb. – שֶׁאֵינוֹ דְּבוּק לְתַבָּה – A (רֵאשִׁית – *résit*) szó ugyanis sosem szerepel úgy a Szentírásban, – שֶׁל אֶחָדֵינוּ – hogy ne csatlakozna közvetlenül az őt követő szóhoz. – כְּמוֹ בְּרֵאשִׁית – מִמְּלֶכֶת יְהוֹיָקִים – Például: „Jójákim[nak, Jósiás fiának, Júda királyának] uralkodása kezdetén”⁵ – רֵאשִׁית מִמְּלֶכֶתוֹ – [vagy] „Birodalmának kezdete”⁶ – רֵאשִׁית דְּגַבְנָה – [vagy] „Gabonádnak, [mustodnak és olajodnak] elejét.”⁷ – אֵף כֵּן בְּכַן אֵתָהּ אוֹמֵר – Itt is úgy kell értelmezned – בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים וְגוֹמֵר – a „Kezdetben teremtette Isten” [verset], – כְּמוֹ – mintha [az állna benne, hogy] – בְּרֵאשִׁית בְּרָא – „A teremtés kezdetén.” – וְדוּמָה – Hasonlóan [azt találjuk]: תְּחִלַּת דְּבַר ה' בְּהוֹשַׁע – *tchilat diber hásém böhoséá*, azaz: – כְּלוּמַר תְּחִלַּת דְּבוּרוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּהוֹשַׁע – „Amikor az Örökkévaló szólni

² Zsoltárok 111:6.

³ Példabeszédek 8:22.

⁴ Jeremiás 2:3.

⁵ Uo. 27:1.

⁶ 1Mózes 10:10.

⁷ 5Mózes 18:4.

kezdett Hóseához, – וַיֹּאמֶר ה' אֶל הוֹשֶׁעַ וְגוֹמֵר – ezt mondta Hóseának,⁸ stb. – וְאִם – Ha azt állítanád, hogy [a vers] igenis azt szándékozik velünk tudatni, – תֵּאמַר לְהוֹרוֹת בָּא – Ha azt állítanád, hogy [a vers] igenis azt szándékozik velünk tudatni, – שְׁאֵלוֹ תִּחְלֶה נִבְרָאוֹ – hogy ezek [ti. az ég és a föld] lettek legelőször megteremtve, – וּפְרוּשׁוֹ – és hogy [ezt a verset] igenis úgy kell értelmezni, hogy – בְּרָאשִׁית הַכֹּל בְּרָא אֱלֹהִים – minden [dolgo]k] kezdetén [Isten] ezeket teremtette meg; – וַיֵּשׁ – és hogy vannak még [más] olyan versek [is], amelyek rövidített [szóhasználatúak] – וּמִמְעַטִּים תִּבְּחָה אַחַת – és kihagynak egy-egy szót, – כְּמוֹ – mint például: – כִּי לֹא סָגַר דְּלִתִּי בְטָנִי – „mert nem zárta be anyám méhének ajtaját,”⁹ – וּכְמוֹ יִשְׂא אֶת – kihagyva azt, hogy ki az, aki bezárja [a méhet]; – וְלֹא פָּרַשׁ מִי הַסּוֹגֵר – és „elviszi Damaszkusz gazdagságát,”¹⁰ – וּכְמוֹ מִי יִשְׂאָנוּ – kihagyva azt, hogy ki az, aki elviszi; – וּכְמוֹ אִם יִתְרוֹשׁ בְּבִקְרִים – és „felszántja-e [azt] ökrökkel?”¹¹, – וְלֹא פָּרַשׁ אִם יִתְרוֹשׁ אֶדָם בְּבִקְרִים – anélkül, hogy konkrétan szerepelne [a szövegben]: „felszántja-e [azt az ember] ökrökkel?”; – וּכְמוֹ מִגִּיד מְרָאשִׁית אַחֲרִית – és – וְלֹא פָּרַשׁ מִגִּיד מְרָאשִׁית דְּבָר – anélkül, hogy konkrétan szerepelne [a szövegben]: „Én kezdettől fogva kijelentettem a jövődöt,”¹² – וְלֹא פָּרַשׁ מִגִּיד מְרָאשִׁית דְּבָר – anélkül, hogy konkrétan szerepelne [a szövegben]: „Én valaminek a kezdetétől fogva kijelentettem – אִם בֵּן תִּמְנָה עַל עֲצָמָךְ – valaminek a jövődójét,” – וְאִם בֵּן תִּמְנָה עַל עֲצָמָךְ – tehát, ha valóban így van¹³, akkor kezdj el kételkedni magadban, – וְשִׁהֲרִי הַמַּיִם קָדְמוֹ – ugyanis [történetesen] a víz [megteremtése] megelőzte – וְשִׁהֲרִי קָדְמוֹ – [az ég és föld megteremtését], mert az áll [a Szentírásban, hogy] – וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֵף – „Isten szelleme lebegett – וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֵף – a vizek színén,” – וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֵף – és a Szentírás [ezen a ponton] még nem tudatja velünk, – בְּרִית הַמַּיִם מִתִּי הֵיטָה – mikor történt a víz megteremtése.¹⁴ – וְהָא לְמִדָּת – Ebből [mindenesetre] következtetni lehet arra, – וְהָא לְמִדָּת – hogy a víz [megteremtése] megelőzte a föld [megteremtését]. – וְהָא לְמִדָּת – És [a fentebbiekre] további [bizonyíték, hogy] – וְהָא לְמִדָּת – mivel az ég tűzből és vízből lett megteremtve,¹⁵ – וְהָא לְמִדָּת – elégtelen vagy [elismerni], – וְהָא לְמִדָּת – hogy a Szentírásnak nem [állt szándékában] bármit is – וְהָא לְמִדָּת – megtanítani [a teremtés] korábbi vagy későbbi sorrendjéről.

⁸ Hóseá 1:2.

⁹ Jób 3:10.

¹⁰ Jesájá 8:4.

¹¹ Ámosz 6:12.

¹² Jesájá 46:10.

¹³ Vagyis azt állítod, hogy a vers a teremtés sorrendjéről akar informálni bennünket.

¹⁴ Azaz, ha a Szentírás szándéka a teremtés sorrendjének ismertetése lett volna, akkor a vizek megemlítése előtt tudatni kellett volna velünk, hogy az Örökkévaló egyáltalán megteremtette a vizet.

¹⁵ Chágigá 12a.

בָּרָא אֱלֹהִים – ...teremtette Isten (*Elohim*)... – וְלֹא אָמַר – És nem az van írva: – ‘בָּרָא ה’ – „...teremtette az Örökkévaló (*JHVH* – tetragrammaton)”¹⁶ [Azért használja a Tóra mégis a szigort szimbolizáló **אֱלֹהִים** (*Elohim* – szó szerint „bírák”) nevet], – שִׁבְתַּחֲלָה עָלָה כַּמַּחֲשָׁבָה – mert először arra gondolt a Teremtő, – לְבִרְאָתוֹ – hogy a törvény szigorával fogja a teremtést véghez vinni [és irányítani, ezért itt az *Elohim* név áll], – רָאָה שְׂאִין הָעוֹלָם מְתַקֵּיִם – de látta, hogy a világ nem maradna fenn, – וְהַקָּדִים מִדַּת רַחֲמִים – ezért előrébb helyezte a könyörületet – וְשִׁתְּפָה – és azt a törvény szigorával társította. – וְהֵינּוּ דְכֶתִיב – Ezért van írva:¹⁷ – בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה’ אֱלֹהִים – „...azon a napon, amelyen az Örökkévaló Isten – אָרְץ וְשָׁמַיִם – a földet és az eget alkotta”.

וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְהוֹ וְרָחֹק עַל פְּנֵי תְהוֹם, וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם. (בראשית א, ב)

A föld pedig pusztá és üres volt, és sötétség volt a mélység színén; és Isten szelleme lebegett a vizek színén. (1Mózes 1:2.)

תְהוֹ וְרָחֹק – **pusztá és üres.** – תְהוֹ לְשׁוֹן תְמָה וְשִׁמּוֹן – A (תְהוֹ – *tohu*) [szó] csodálkozást és megdöbbenést jelent, – שְׂאֵדָם תוֹהָה וּמִשְׁתוֹמֵם עַל בְהוֹ שְׂבָה – vagyis az ember csodálkozna és megdöbbenne sivárságának [látványától].

תְהוֹ – **A** – אשטורדי"שון בָּלְעָז – A (תְהוֹ – *tohu*) ófranciául *estordison*.

בְהוֹ – **üres.** – לְשׁוֹן רַקוּת וְצָרוֹ – A (בְהוֹ – *vohu*) [szó] kieltenséget és ürességet jelent.

עַל פְּנֵי הַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ – **a mélység színén.** – **עַל פְּנֵי תְהוֹם** – Azaz a földön elterülő vizek színén.¹⁸

וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת – **és Isten szelleme lebegett.**¹⁹ – [Ez] a כֶּסֶף הַכְבוֹד – [Ez] a Dicsőség Trónusára [utal] – עוֹמֵד בְּאֵוִיר – [amely] az úrban állt, – **עַל פְּנֵי הַמַּיִם** – **וּמְרַחֶפֶת** – **az Örökkévaló lehelete és parancsa révén,** – **בְּרוּחַ פִּי שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּבְמִאֲמָרוֹ** – **éppen úgy, ahogy egy galamb lebeg a fészke fölött.** – **אֶקוּבִטִּי** – Ófranciául *acoueter*.

¹⁶ A Kabbala szerint Isten minden neve egy bizonyos tulajdonságára utal. A *JHVH* – tetragrammaton használata itt helyénvalóbb lett volna, ugyanis ez a név a könyörületet és a jóságot jelképezi, ami a teremtés alapja.

¹⁷ 1Mózes 2:4.

¹⁸ Ha az utalás csupán a mélységre történt volna, akkor az állt volna a szövegben, hogy **עַל תְהוֹם** (*ál tōhom*) – a mélység fölött. Az **עַל פְּנֵי** (*ál pöné*) – **színén** – tehát nyilván a versben később megjelenő **עַל פְּנֵי הַמַּיִם** (*ál pöné hámajim*)-ra utal.

¹⁹ A **רוּחַ** (*ruách*) általában szelet jelent, itt azonban eltérő jelentésben szerepel.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם, וַיְהִי מִבְּדִיל בֵּין מַיִם לְמַיִם. (בראשית א, ו)

És mondta Isten: „Legyen boltozat a vizek közepén, hogy elválassza a vizeket egymástól.” (1Mózes 1:6.)

יְהִי רָקִיעַ – Legyen boltozat.²² – יִתְחַזֵּק הָרָקִיעַ – [Jelentése:] Szilárduljon meg az égbolt. – שָׁאֵף עַל פִּי שְׁנַבְּרָאוּ שְׁמַיִם בְּיוֹם רֵאשׁוֹן – Jóllehet az eget már az első napon megteremtette [az Örökkévaló], – עֲרִין לַחַיִּים הָיוּ – az ennek ellenére még mindig folyékony halmazállapotú volt, – וַיִּקְרָשׁוּ בַּשָּׁנִי – és [csupán] a második napon szilárdult meg – מִגְּעַרַת הַקְּרוֹשׁ בְּרוֹךְ הוּא – az Örökkévaló dörgő parancsszava révén, – בָּאֲמָרוֹ יְהִי רָקִיעַ – amikor azt mondta: „Legyen boltozat!” – וְזֶהוּ שְׁכָתוֹב – Ezt akarja mondani a Szentírás, [amikor azt olvassuk]: – עֲמוּדֵי שְׁמַיִם יְרוּפּוּ – „Az eget oszlopai inogtak”²³ – כָּל יוֹם רֵאשׁוֹן – végig az első napon, – וּבַשָּׁנִי – és a másodikon – וַיִּתְמָהוּ – „megrettentek dörgő parancsszavától.”²⁴ – כְּאָדָם – [Ezt éppen úgy kell elképzelni,] mint amikor valaki – וְעוֹמֵד – ijedten felszökken [és megmerevedik], – מִגְּעַרַת הַמָּאִים עָלָיו – amikor egy másik ember váratlanul rárivall.

בְּתוֹךְ הַמַּיִם – a vizek közepén.²⁵ – בְּאֲמָצַע הַמַּיִם – [A (בְּתוֹךְ – bötoch) szó jelentése itt:] a vizek közepén. – מֵיִשׁ הַפְּרֶשׁ בֵּין מַיִם הָעֲלִיוֹנִים – Mert van egy elválasztó [térköz] a felső vizek – לְרָקִיעַ – és a boltozat között – כְּמוֹ בֵּין הָרָקִיעַ – ugyanúgy, mint a boltozat – לְמַיִם שְׁעַל הָאָרֶץ – és a földfelszín borító víz között. – הָא – Ebből [pedig] arra következtethetünk, – שֶׁהֵם תְּלוּיִם – hogy [az égboltozat az úrben] függ, – בְּמֵאֲמָרוֹ שֶׁל מֶלֶךְ – a Király parancsának [engedelmeskedve].

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לְרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לְרָקִיעַ, וַיְהִי כֵן. (בראשית א, ז)

És megalkotta Isten a boltozatot és elválasztotta a vizeket, melyek a boltozat alatt voltak, azoktól a vizektől, melyek a boltozat fölött voltak; és úgy lett. (1Mózes 1:7.)

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ – És megalkotta Isten a boltozatot.²⁶ – תִּקְנוּ עַל עַמּוּדוֹ – [A magyarázat a következő:] [Isten] megrögzítette [az égboltot] helyzetében, – וְהָיָא – és [ezt számítjuk] megteremtésének. – כְּמוֹ – Hasonlóan [a következő vershez]: – וַעֲשֵׂתָהּ אֶת צַפְרָנִיָּה – „és gondozza körmeit.”²⁷

²² Ez arra enged következtetni, hogy az eget most, a második napon teremtette az Örökkévaló. De hát nem létezett az már az első naptól kezdve?

²³ Jóב 26:11.

²⁴ Uo.

²⁵ A בְּתוֹךְ (bötoch) kétféleképpen értelmezhető: 1. között vagy 2. közepén.

²⁶ Van itt egy kis probléma. Hát nem az első napon teremtette az Örökkévaló az égboltot?

²⁷ 5Mózes 21:12.

הוא הים הגדול שבכל – és [az Örökkévaló] gyűjtötte őket össze az óceánba, – באוקינוס
הים – amely az összes tenger közül a legnagyobb.

ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה הים קרא ימים, ויקרא אלהים פי טוב. (בראשית א, י)

És nevezte Isten a szárazat földnek, az összegyűlt vizeket pedig nevezte tengereknek. És látta Isten, hogy jó. (IMózes 1:10.)

קרא ימים – nevezte tengereknek. – והלא ים אחד הוא – Hát nem csupán egyetlen tenger létezik?³¹ – אלא – De [a többes szám használatának az az oka, hogy] – אינו דומה – különbség van – טעם דג – annak a halnak az íze között, – העולה מן הים – és annak a halnak az íze között, – לטעם דג – amely Akkónál jön fel a tengerből – העולה מן הים באספמיא – amely Spanyolországnál jön fel a tengerből.³²

ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ, ויהי כן. (בראשית א, יא)

És mondta Isten: „Hozzon a föld sarjat, magtermő füvet, gyümölcsfát, amely gyümölcsöt terem a maga faja szerint, amelyben benne van a magva, a földön!” És úgy lett. (IMózes 1:11.)

תדשא הארץ דשא עשב – Hozzon a föld sarjat, [magtermő] füvet.³³ – לא – ולא עשב לשון דשא – A דשא (dese) nem az עשב (észeu) szinonimája, – ולא עשב לשון דשא – amiképpen az עשב (észeu) sem a דשא (dese) szinonimája. – ולא היתה לשון המקרא לומר – És a szentírás nyelvten szerint helytelen lenne azt mondani: תעשיב – המעשיב (taásziv háárec), – שמיני דשאיין מחלקין – mivel a דשא (dese)-nek számos különféle faja létezik, – כל אחד לעצמו – és mindegyik különálló [fajra] – נקרא עשב – mint „arra a bizonyos עשב (észeu)-re” utalunk. – ואין לשון – És helytelen lenne [az is], – למדבר לומר – ha a beszélő azt mondaná: – „az a bizonyos דשא פלוני”, – לשון דשא – ugyanis a דשא (dese) kifejezés – הוא לבישת הארץ בעשבים – arra [a teljes növényzetre] utal, amely a földet borítja, – פשהיא מתמלאת בדשאים – amikor az tele van különféle növényekkel.

[Következésképpen az, hogy:] – **תדשא הארץ – Hozzon a föld** [ekképp definiálható:] – תתמלא ותתכסה – Hadd legyen tele és beborítva [a föld] – לבוש עשבים – egy különféle növényfajokból álló takaróval. – בלשון לעז – A דשא (dese) ófranciául

³¹ Mivel az összes víz valójában egyetlen hatalmas tengert alkot, miért nevezik ezeket többes számban tengereknek?

³² Mivel a tenger természete eltérő az egyes vidékeken, ezért lehet a tenger bizonyos területeire többes számban „tengerek”-ként utalni.

³³ A דשא (dese) és az עשב (észeu) közötti különbség: a דשא (dese) a föld flórájának egészére utal, az עשב (észeu) pedig a növényvilág egyes elkülöníthető fajaira.

– אַרְבֵּי־יָץ – *erbediz* [növényzet], – כָּלֵן בְּעֶרְבוּבָא – [azaz] mind egyesén [gyűjtőnévként], – וְכָל שֶׁרֶשׁ לְעֶצְמוֹ נִקְרָא עֵשֶׂב – míg az egyes gyökerek [azaz fajok] külön-külön az (עֵשֶׂב – *észev*) kifejezéssel neveztetnek.

מְזֻרְעַת – magtermő. – שִׁיגְדֵל בּוֹ זֶרַע – [Jelentése: olyan növény, amelynek] a magja benne fejlődik, – לְזֻרְעַת מִמֶּנּוּ בְּמָקוֹם אַחֵר – hogy máshol újra el lehessen vetni.

עֵץ פְּרִי – gyümölcsfát. – שִׁיְהָא טַעַם הָעֵץ – Ez arra utal, hogy a fa ízének – כְּטַעַם – והיא לא עֲשֵׂתָהּ בֵּן – 34 – ugyanolyannak kellene lennie, mint a gyümölcs ízének. Mindazonáltal [a föld] nem cselekedte meg ezt, – אֲלֵא וְתוֹצֵא הָאָרֶץ וְגוֹמֵר – hanem: „hajtott a föld... – וְעֵץ עוֹשֶׂה פְּרִי – gyümölcsstermő fát, amely gyümölcsöt *terem*,” – וְלֹא הָעֵץ פְּרִי – ám maga a fa nem volt gyümölcs. – לְפִיכֵךְ קִשְׁנַתְקַלֵּל אָדָם – Ezért aztán, amikor Ádámot megátkozta – עַל עוֹנוֹ – bűnéért [az Örökkévaló], – נִפְקְדָה גַם הִיא עַל – és [szintén] megátkozta [az Örökkévaló].

אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ – amelyben benne van a magva. – הֵן גִּרְעֵינִי כָּל פְּרִי – Ez minden gyümölcsnek a maga magja, – שְׁמֵהֶן הָאֵילָן צוֹמַחַ כִּשְׁנוֹטְעֵינִי אֹתָן – amelyből, ha elültetik, kifejlődik a fa.

וְתוֹצֵא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֵשֶׂב מְזֻרְעַת זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ לְמִינֵהוּ, וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (בראשית א, יב)

És hajtott a föld sarjat, magtermő füvet a maga faja szerint és gyümölcsstermő fát, melyben a magva benne van a maga faja szerint. És látta Isten, hogy jó. (1Mózes 1:12.)

– És hajtott a föld, stb. – אַף עַל פִּי שְׁלֹא נִאָּמַר לְמִינֵהוּ – Noha a בְּדָשָׂאִין – [„a maga faja szerint” kifejezés] nem hangzott el, – בְּצִוּוֹיֵיהֶן – amikor a növényzetnek megparancsolta [az Örökkévaló, hogy jelenjen meg], 35 – שָׁמְעוּ – ők [ennek ellenére] hallották, – הֵן שָׁנְצִיטוּ הָאֵילָנוֹת עַל כֵּךְ – hogy a fáknak ezt a parancsot adta [az Örökkévaló], – וְנִשְׂאוּ קֶלֶף וְחֶמֶר בְּעֶצְמָן – és a *חֶמֶר* (kál *váchómer*) elvét alkalmazták önmagukra vonatkozóan, 36 – כְּדַמְפוֹרֶשׁ בְּאַגְדָּה – amint ez a *Chulin* traktátus egyik ágadájában 37 olvasható.

³⁴ Azaz magának a fának is ehetőnek kellene lennie.

³⁵ Ellentétben a fákkal, ahol az Örökkévaló mondta, hogy „amely gyümölcsöt terem a maga faja szerint” (11. vers).

³⁶ Azaz ha a fák, amelyek nagy méretükből adódóan természetes módon egymástól távolabb (vagyis rendezetten) nőnek és könnyedén megkülönböztethetők egymástól, *לְמִינֵהוּ* (*löminéhu*), azaz a maguk faja szerint nőnek, akkor nekünk, akik kis méretűek vagyunk és nagyobb csomókban, egymástól nem megkülönböztethetően létezőnk, annál inkább *לְמִינֵהוּ* (*löminéhu*) kell teremnünk.

³⁷ *Chulin* 60a.

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי. (בראשית א, יג)

És lett este és lett reggel: harmadik nap. (1Mózes 1:13.)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה, וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם. (בראשית א, יד)

És mondta Isten: „Legyenek világítótestek az égboltozaton, hogy elválasszák a nappalt az éjjeltől, és szolgáljanak jelekül az ünnepekre, a napok és az évek számára. (1Mózes 1:14.)

[A – מיֹּם ראשון נבראו – **...Legyenek világítótestek...** – וגומר – megteremtése az első napon kezdődött, – ובְּרִבְעֵי צִוָּה עָלֵיהֶם – és a negyedik napon parancsolta meg Isten, – לְהַתְּלוֹת בְּרָקִיעַ – hogy felkerüljenek az égboltra. – וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נִקְבַּע – majd mindegyik [a maga helyére] rögzült – בַּיּוֹם שֶׁנִּגְזַר עָלָיו – azon a napon, amikor az megparancsoltatott nekik. – הוּא שְׁכָתוֹב – Erre utal [a teremtés első mondatában – „Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet” – kétszer is ismétlődő tárgyrag a *t-אֵת*, amelynek kétszeri ismétlése a héber nyelvtan szerint amúgy fölösleges lenne, azonban valójában a tárgyragként funkcionáló *אֵת* előjárószó itt járulékos értelemmel is bír, nevezetesen, hogy nem csupán az eget (és a földet) teremtette Isten, hanem mindazt, ami belőle származik. Miként írva van:]²¹ – „az egeket”, – לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם – beleértve mindazt, ami belőlük (az egekből) létrehozott, – וְאֵת הָאָרֶץ – „és a földet”, – לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֶיהָ – beleértve mindazt, ami belőle (a földből) létrehozott.

...Legyenek világítótestek... – הָסֵר וַיִּי כְּתִיב – A *váv* betű ki van hagyva [a *מְאֹרֶת* – *möorot* szóból,³⁸ így *váv* nélkül a szó így is olvasható: *מְאֹרֶת* (*möérot*), azaz „átkok”], – עַל שֶׁהוּא יוֹם מְאָרָה – mert az [, a negyedik nap,] egy elátkozott nap, – לְפֹל אֶסְכְּרָה בְּתִינוּקוֹת – amelyen a gyermekek fogékonyabbak a torokgyíkra. – הוּא שְׁשִׁנִּינוּ – Erre utal [a következő]:³⁹ – „A negyedik napon böjtöltek, – עַל אֶסְכְּרָה שְׁלֹא תְּפֹל בְּתִינוּקוֹת – hogy a torokgyík betegsége elkerülje a gyermekeket.”

...hogyan elválasszák a nappalt az éjjeltől... – לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה – אַבְל בְּשִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית⁴⁰ – miután az első fény el lett tárolva – מִשְׁנִינֵנו הָאוֹר הָרִאשׁוֹן – De a teremtés hét napja során – שְׁמִשׁוֹ הָאוֹר וְהַחֲשֵׁךְ הָרִאשׁוֹנִים יחד – [e szerint a

³⁸ A *váv* gyakran *ו* (*cholám*) magánhangzó jelölésére szolgál.

³⁹ *Táanit* 27b.

⁴⁰ A fent említett (lásd Rási *1Mózes* 1:4. és a 20. lábjegyzet ott) két magyarázat közül az első szerint az első fényt valójában csak a teremtés hét napja után választotta külön Isten. E magyarázat szerint ez a mondat is a hét nap utáni időszakra vonatkozik, mivel ez a nagy fény biztosan éjszaka is fénylett, így hát a nap lemenetele észrevehetetlenné vált.

magyarázat szerint] az eredeti fény és sötétség együtt szolgált – בין ביום ובין בלילה – nappal és éjjel.

וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים... – és szolgáljanak jelekül... – Amikor a világítótestek fogyatkozásban vannak, – סימן רע הוא לעולם – az rossz jel a világ számára, – שְׁנֵאָמַר – mint írva van:⁴¹ – „Az égi jelektől ne rettegjetelek...” – בעצמותכם רצון הקדוש ברוך הוא – Vagyis, ha teljesítitek Isten akaratát, – אין אתם צריכין לדאוג מן הפרענות – nincs miért tartanotok a megtorlástól. [Tehát a „jelek” itt azt jelenti: rossz hírek, megtorlás.]

...az ünnepekre... – על שם העתיד – [Ez] a jövőre vonatkozóan [hangzik el]. – שְׁעֵתִידִים יִשְׂרָאֵל לְהַצִּיטוֹת עַל הַמוֹעֲדוֹת – Mivel Izrael parancsokat kap majd az ünnepek megtartására, – והם נמנים למולד הלבנה – amelyek [időpontját] az újhold alapján kell kiszámítani.

...a napok... számára. – שְׁמוֹשׁ הַחֶמֶה הַצִּי יוֹם – A nap félnapos szolgálata – וְשְׁמוֹשׁ הַלְּבָנָה הַצִּי – és a hold félnapos szolgálata – הָרִי יוֹם שָׁלֵם – egy teljes napot tesz ki.

...és az évek számára. – לְסוֹף שִׁשׁ־יָמִים – 365 nap elteltével befejezik ciklusukat – יִגְמְרוּ מִהֲלָכָם בְּשָׁנִים עֶשְׂרֵי מֵאוֹת הַמְּשָׁרְתִים אוֹתָם – az őket szolgáló tizenkét csillagképben, – וְהָיָא שָׁנָה – és ez [éppen] egy év. – וְחוֹזְרִים וּמִתְחִילִים פַּעַם – ugyanolyan ciklust írva le, mint először.

וְהָיוּ לְמֵאוֹרֹת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ, וְיִהְיֶה כֵן. (בראשית א, טו)

És legyenek világítók az égboltozaton, hogy világítsanak a földre!” És úgy lett. (1Mózes 1:15.)

És legyenek világítók. – עוד זאת ישמשו – [Az égitestek] egy másik célt is szolgálnak, – שְׁיֵאִירוּ לְעוֹלָם – [nevezetesen,] hogy fényt biztosítanak a világ számára.

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמֵּאוֹרֹת הַגְּדוֹלִים, אֶת הַמֵּאוֹר הַגָּדוֹל לְמַמְשָׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת הַמֵּאוֹר הַקָּטָן לְמַמְשָׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים. (בראשית א, טז)

És alkotta Isten a két nagy világítót, a nagyobbik világítót, hogy uralkodjék nappal és a kisebbik világítót, hogy uralkodjék éjjel, meg a csillagokat. (1Mózes 1:16.)

הַמֵּאוֹר הַגָּדוֹלִים – nagy világítót. – שְׁוִים נִבְרָאוּ – [Eredetileg] egyenlő nagyságúra teremtette őket [az Örökkévaló], – וְנִתְמַעְטָה הַלְּבָנָה – de aztán a holdat kisebbé tette, – עַל שֶׁקִּטְרְגָה וְאָמְרָה – mert az kifogást emelt, mondván: – אִי אֶפְשָׁר לְשָׁנִי

⁴¹ Jeremiás 10:2.

מְלָכִים – „Az nem lehet, hogy két király – שִׁשְׁתֵּמָשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד – uralkodjon ugyanazzal a koronával.”⁴²

וְאַתְּ הַכּוֹכָבִים – meg a csillagokat.⁴³ – עַל יְדֵי שְׁמַעַט אֶת הַלְּבָנָה – [Az Örökkévaló,] mivel kisebbé tette a holdat, – הִרְבָּה צְבָאָיָהּ לְהַפִּיֵס דַּעְתָּהּ – megnövelte seregeinek számát, hogy ezzel kiengesztelje őt.

וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בְּרִקְיעַ שְׁמַיִם, לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ. (בראשית א, יז)

És elhelyezte őket Isten az égboltozaton, hogy világítsanak a földre. (1Mózes 1:17.)

וְלִמְשַׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ, וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (בראשית א, יח)

És hogy uralkodjanak nappal és éjjel és hogy elválasszák a világosságot a sötétségtől. És látta Isten, hogy jó. És lett este és lett reggel: negyedik nap. (1Mózes 1:18.)

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי. (בראשית א, יט)

És lett este és lett reggel: negyedik nap. (1Mózes 1:19.)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: שִׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה, וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ עַל פְּנֵי רִקְיעַ שְׁמַיִם. (בראשית א, כ)

És mondta Isten: „Nyüzsögjenek a vizek élőlények sokaságától és röpködjenek a madarak a föld fölött, az égboltozat színén.” (1Mózes 1:20.)

נֶפֶשׁ חַיָּה – élőlények.⁴⁴ – שִׁיָּהָא בָּהּ חַיּוּת – [Jelentése:] élő lelkek.

שֶׁרָץ – sokaságától. – כָּל דְּבַר חַי – Bármely élőlényt, – שְׁאִינוּ גְבוּהָ מִן הָאָרֶץ – amely nem sokkal magasabb, mint a talaj szintje, – קְרוּי שֶׁרָץ – קְרוּי שֶׁרָץ (serec)-nek nevezünk; – בְּעוֹף כְּגוֹן זְבוֹבִים – a szárnyas teremtmények közül például a legyeket, – בְּשִׁקְצִים כְּגוֹן נְמָלִים וְחַפּוּשִׁין וְתוֹלְעִים – a csúszómászó teremtmények közül például a hangyákat, a bogarakat és férgeket, – וּבִבְרִיּוֹת – a [nagyobb] teremtmények közül – כְּגוֹן חֵלֶד וְעַכְבָּר וְחִמָּט וְכִיּוֹצֵא בָּהֶם – például a patkányt, az egeret, a gyíkot és az ezekhez hasonlókat, – וְכָל הַדְּגָיִם – és a halakat is [a méretüktől függetlenül].

⁴² Azaz két uralkodó nem osztozhat egymással egyenlő mértékben a hatalmon.

⁴³ Miért nem említi a Szentírás a csillagokat akkor, amikor az Örökkévaló a 14. versben létbe hívja a világító égitesteket?

⁴⁴ A חַיָּה (chájá) szónak két jelentése van: 1. állat, 2. élő. Rási tisztázza, hogy itt a chájá azt jelenti: „élő”, és nem azt, hogy „egy állat lelke.”

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּיִם הַגְּדֹלִים, וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הַרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַיָּם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל עוֹף פְּנֵי לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (בראשית א, כא)

És teremtette Isten a nagy tengeri szörnyetegeket és mind a mozgó élőlényt, melyekkel nyüzsögtek a vizek, a maguk faja szerint és minden szárnyas madarat a maga faja szerint. És látta Isten, hogy jó. (1Mózes 1:21.)

הַתַּיִם – tengeri szörnyetegeket. – דְּגַיִם גְּדוֹלִים שָׂבִיִּם – Azaz a tenger hatalmas halait. – וַיִּבְרָא אֱלֹהִים – Az Ágádá⁴⁵ szerint – ez a Leviátánra és a párfára utal, – שְׂבִיָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה – amelyeket [az Örökkévaló] hímnek és nősténynek teremtett; – וַיְהִי אֶת הַנְּקֵבָה – majd megölte a nőstényt – וּמְלָחָה – és beszóta [a húsát] az igazak számára az Eljövendő Világban [eltöltendő időkre]. – שָׂאֵם יִפְרוּ וַיִּרְבוּ – Ha ugyanis [az Örökkévaló] engedte volna, hogy szaporodjanak, – לֹא יִתְקַיֵּם הָעוֹלָם בְּפִנְיָהֶם – a világ nem létezhett volna a jelenlétükben.

נֶפֶשׁ חַיָּה – élő lélek. – נֶפֶשׁ שֵׁשׁ בָּהּ חַיּוֹת – Élő lelket.

וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר, פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הַיָּם בַּיָּמִים וְהַעוֹף יִרְבַּ בְּאֶרֶץ. (בראשית א, כב)

Ekkor megáldotta őket Isten, mondván: „Szaporodjatok és sokasodjatok és töltsétek meg a vizeket a tengerekben, a madarak pedig sokasodjanak a földön.” (1Mózes 1:22.)

...megáldotta őket... – לְפִי שְׂמֵחָרִים אוֹתָם – Mivel ezeket [nagy mértékben] veszejtik el, – וַיְצַדֵּן מֵהֶם וְאוֹכְלֵי אֹתָם – vadásszák és fogyasztják őket, – הַצְּרִיכוּ לְבָרְכָה – szükségük volt erre a külön áldásra [hogy szaporodjanak és sokasodjanak]. – וְאֵף הַחַיּוֹת הַצְּרִיכוּ לְבָרְכָה – Valójában a [szárazföldi] állatoknak is szükségük lett volna áldásra, – אֲלָ מִפְּנֵי הַנְּחֹשׁ שֶׁעֵתִיד לְקַלְלָהּ – de mivel a kígyónak az volt a végzete, hogy átok sújtsa, – לֹכֵד לֹא בִרְכָן – ezért az állatok nem lettek megáldva, – שֶׁלֹּא יִהְיֶה הוּא בְּכֻלָּל – nehogy [a kígyó velük együtt] részesüljön az áldásban.

...Szaporodjatok... – לְשׁוֹן פְּרִי – [Ez a szó] a *pri* (gyümölcs) szóból származik, – כְּלוּמַר עֲשׂוּ פְרוֹת – [és] azt jelenti: hozzatok gyümölcsöt.

...és sokasodjatok... [A kettő együtt (szaporodjatok és sokasodjatok) fölöslegesnek tűnik.] – אִם לֹא אָמַר אֱלֹהִים פְּרוּ – Ha csupán „szaporodjatok” lett volna kimondva, – הָיָה אֶחָד מוֹלִיד אֶחָד וְלֹא יוֹתֵר – akkor mindegyik csak egyet szült volna, és nem többet. – וַיִּבְרָא וַיִּרְבוּ – [Ezért] lett elrendelve a „sokasodjatok”, – שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הִרְבֵּה – hogy mindegyik sok utódnak adjon életet.

⁴⁵ Bává Bátrá 74b.

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם חַמִּישִׁי. (בראשית א, כג)

És lett este és lett reggel: ötödik nap. (1Mózes 1:23.)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֶמָּה וְרֶמֶשׂ וְחַיִּתוֹ אֶרֶץ לְמִינָהּ, וַיְהִי כֵן.
(בראשית א, כד)

Ekkor mondta Isten: „Teremjen a föld élőlényt a maga faja szerint, barmot, csúszómászót és szárazföldi vadat a maga faja szerint!” És úgy lett. (1Mózes 1:24.)

תּוֹצֵא הָאָרֶץ – Teremjen a föld.⁴⁶ – הוא שִׁפְרָשְׁתִּי – Ez az, amit már korábban is magyaráztam,⁴⁷ – שֶׁהֵפֵל נִבְרָא – hogy [tulajdonképpen] minden dolognak a megteremtése – מִיּוֹם רֵאשִׁוֹן – [már] az első naptól [elkezdődött], – וְלֹא הִצְרַכּוּ אֱלֹא – a [így] csupán már csak elő kellett hozni.

נֶפֶשׁ חַיָּה – élőlényt.⁴⁸ – שֵׁשׁ בָּהּ חַיּוֹת – [Az élőlény jelentése: egy lélek,] amely élő.

רֶמֶשׂ – csúszómászót. – הֵם שְׂרָצִים – Ez azokra a csúszómászó [állatokra] utal, – שֶׁהֵם נְמוּכִים וְרוֹמְשִׁים עַל הָאָרֶץ – amelyek alacsonyak, csúsznak [vagy] másznak a talajon, – וְנִרְאִים כְּאֵלוֹ נִגְרָרִים – és mintha vonszolnák magukat, – שֵׁאִין הַלּוֹכֵן נִכָּר – mivel a mozdulataik alig kivehetőek. – כָּל לְשׁוֹן רֶמֶשׂ וְשָׂרֵץ – A (רֶמֶשׂ – *remesz*) és (שָׂרֵץ – *serec*) szavakat – בְּלִשׁוֹנֵנוּ קוֹנְמוֹכְרִי"שׁ – a mi nyelvünkben [ti. az ófranciában] a *conmoures* [szóval lehet fordítani].

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֶת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינָהּ, וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (בראשית א, כה)

És Isten megteremtette a szárazföldi vadat a maga faja szerint, meg a barmot a maga faja szerint és minden földi csúszó-mászót a maga faja szerint. És látta Isten, hogy jó. (1Mózes 1:25.)

וַיַּעַשׂ – És [Isten] megteremtette. – תִּקְנָם בְּצַבְיוֹנָם בְּתַקְוֹנָן – Megteremtette őket kifejezett alakjukban – וּבְקוֹמָתָן – és teljes méretükben.⁴⁹

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ, וַיְרִדוּ בְדִגְתַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ. (בראשית א, כו)

⁴⁶ Szó szerint: „Hozzon elő a föld...” Ez valami olyasmire látszik utalni, ami már létezik.

⁴⁷ A 14. verssel kapcsolatban.

⁴⁸ Lásd 20. vers.

⁴⁹ Vagyis az első teremtmények érett és teljesen kifejezett alakjuk lettek megteremtve.

Ekkor mondta Isten: „Alkossunk embert a mi képünkre, hasonlatosságunkra, hogy uralkodjék a tenger halain és az ég madarain és a barmokon, meg az egész földön és minden csúszó-mászón, amely a földön mozog!” (1Mózes 1:26.)

נַעֲשֶׂה אָדָם – Alkossunk embert.⁵⁰ – עֲנוּתָנוּתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַדְנוּ מִכָּאן – Innét szerzünk tudomást az Örökkévaló alázatosságáról. – לְפִי שֶׁהָאָדָם הוּא בְּדְמוּת – Mivel az ember az angyalok képére [lett megteremtve], – וַיִּתְקַנְאוּ בוֹ – ezért ők [ti. az angyalok] féltékenyek voltak rá [vagyis az emberrel]. – לְפִיכֵן נִמְלָךְ בָּהֶם – Az Örökkévaló ezért kikérte a véleményüket. – וּכְשֶׁהוּא דָן אֶת הַמַּלְאָכִים – Ugyanígy, amikor ítélkezik a királyok fölött, – הוּא נִמְלָךְ בְּפִמְלִיאָ שְׁלוֹ – megtanácskozza a dolgot mennyei udvartartásával. – שָׁכֵן מְצִינוּ בְּאַחָב – Ezt találjuk Áchávvál kapcsolatban is, – רְאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּאוֹ – amikor Michá azt mondta neki:⁵¹ – „Láttam az Örökkévalót trónján ülve, – וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמְדֵי עָלָיו – és az egész mennyei sereg ott állt – מִיְמִינוֹ וּמִשְׂמָאלוֹ – a jobbán és balján.” – וְכִי יֵשׁ יָמִין וּשְׂמָאל – [Mivel nem,] ezért [ezt úgy kell értelmeznünk, hogy] – אֶלָּא – egyesek [az angyalok közül] jobb felé hajlanak, felmentést [kérve], – וְאֵלוֹ מִשְׂמָאֵלִים לְחוּבָה – egyesek pedig bal felé, vádlón. – בְּגִזְרַת עִרְיִין פְּתֻגְמָא – Hasonlóan:⁵² – „Az angyalok határozata ez a rendelet, – וּמֵאִמְרַי קְדִישִׁין שְׂאֵלְתָא – a szentek [vagyis az angyalok] parancsa ez a végzés.” – אַף כָּאֵן בְּפִמְלִיאָ שְׁלוֹ – Itt is tanácskozott [az Örökkévaló] mennyei udvartartásával, – וְנִטְלָ רְשׁוּת – és megkapta hozzájárulásukat. – אִם אֵין בְּדְמוּתֵי – [Az Örökkévaló] azt mondta nekik: – יֵשׁ בְּעֵלְיוֹנִים כְּדְמוּתֵי – „A mennyekben vannak [olyanok, akik] az Én képemre [teremtettek]. – אִם אֵין בְּדְמוּתֵי – Ha nem lennének a földön [is olyanok, akik] az Én képemre [teremtettek], – הַרִי יֵשׁ קִנְיָה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית – féltékenység [támadna] a teremtésben.”

נַעֲשֶׂה אָדָם – Alkossunk embert.⁵³ – אַף עַל פִּי שֶׁלֹא סִיעֵוָהוּ בִּיצִירָתוֹ – Noha nem segítettek [az Örökkévalónak az ember] megteremtésében – וַיֵּשׁ מְקוֹם לְאִפְיֻקוּרְסִים – és [ez a többes szám] alkalmat adhat az eretnekek számára arra, hogy ellentmondjanak,⁵⁴ – לֹא נִמְנַע הַכְּתוּב – a Szentírás [mégsem] tartózkodik – מִלְּמַד דְּרֵךְ – attól, hogy [ezzel] udvarias viselkedésre és alázatra oktasson [bennünket]; – אֲרֵץ וּמִדַּת עֲנוּהָ – [azaz például arra,] hogy a nagyobb tanácskozzon [a kisebbel]; – וְנוֹטֵל רְשׁוּת מִן הַקָּטָן – és kérjen engedélyt [és hozzájárulást] a kisebbtől.

⁵⁰ Miért használt az Örökkévaló többes számot: „Alkossunk...”?

⁵¹ 1Királyok 22:19. Ez akkor hangzott el, amikor Áchávv azt tudakolta Michá prófétától, hogy hadba szálljon-e Árámmal

⁵² Dániel 4:14.

⁵³ Az „Alkossunk embert” többes számát a félrevezetettek tévesen úgy is értelmezhetik, mint ami arról tudósít, hogy az Örökkévalónak segítette valaki a teremtésben. Ez, természetesen, nincs így.

⁵⁴ Vagyis arra, hogy ezt eretnek nézeteik alátámasztására használják fel.

– וְאִם כָּתַב אֶעֱשֶׂה אָדָם – Ha [ugyanis] az állna [a Szentírásban]: „Embert fogok alkotni,” – לֹא לְמַדְנוּ – akkor nem tudnánk, – שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִם בֵּית דִּינּוֹ – hogy [az Örökkévaló] konzultált [a dolgot illetően] az Ő [mennyei] udvartartásával – אֲלָא עִמּוֹ – és [azt hihetnénk, hogy nem tanácskozta meg a dolgot,] csakis Önmagával. – וּתְשׁוּבַת הַמֵּינִים כְּתוּבָה בְּצִדּוֹ – Az eretnekek számára a felelet [itt következik, rögtön] e mellett [a vers mellett]:⁵⁵ – וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם – „És teremtette Isten az embert,” – וְלֹא כְּתִיב וַיִּבְרָאוּ – és nem az áll [a szövegben,] hogy „És teremtették [az embert].”

בְּצַלְמֵנוּ – a mi képünkre.⁵⁶ – בְּדְפוּס שְׁלֵנוּ – A Mi (öntő)formánkkal.

כְּדְמוּתֵנוּ – hasonlatosságunkra. – לְהֵבִין וּלְהַשְׁכִּיל – Hogy értelemmel bíró és intellektuálisan kreatív [lény] legyen.

וַיְרִדוּ בְּדִגַּת הַיָּם – uralkodjék a tenger halain. – יֵשׁ בְּלִשׁוֹן הָזֶה – A [וַיְרִדוּ – *vöjirdu*] kifejezés – לְשׁוֹן רְדוּי וּלְשׁוֹן יְרִידָה – [egyszerre jelent] uralkodást és aláereszkedést, alászállást. – זָכָה – [Ha az ember] érdemesnek [bizonyul], – וְזָכָה – [akkor] uralkodni fog az állatokon, – לֹא זָכָה – [ha azonban] nem [bizonyul] érdemesnek, – נַעֲשֶׂה יְרִיד לְפָנֵיהֶם – [akkor] alávetettségbe kerül [velük szemben], – וְהִתְחַהּ מוֹשְׁלַת בּוֹ – és az állatok fognak felette uralkodni.

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ, זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם. (בראשית א, כז)

És teremtette Isten az embert az ő képére. Isten képére teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket. (1Mózes 1:27.)

– És teremtette Isten az embert az ő képére. – וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ – [A [בְּצַלְמוֹ – *böcálmo*] azt jelenti, hogy] abban a formában, amelyet készített hozzá. – וְשֶׁהִכֵּל נִבְרָא בְּמֵאֲמָר – Minden [mást] parancsszó által teremtett, – וְהוּא נִבְרָא בְּיָדַיִם – őt [vagyis az embert] azonban kézzel teremtette meg,

⁵⁵ Azaz igaz ugyan, hogy az eretnekeknek eme vers alapján alkalma lenne félremagyarázni a נַעֲשֶׂה אָדָם (*náásze ádá*m) szövegrészt, de csupán ideiglenesen, ugyanis az erre a felvetésükre adandó választ már a közvetlenül ezt követő vers adja meg.

⁵⁶ A *Szifté Cháchámim* a *Minchát Jehudá* alapján azon a véleményen van, hogy ez azt jelenti: „azzal az (öntő)formával, amelyet az ember számára készítettünk” és nem pedig azt, hogy „a Mi formánkra/alakmásunkra,” hiszen Istennek nincs alakja vagy formája, mivel nem fizikai létező. A *Mászkil löDávid* mindazonáltal úgy érzi, hogy Istenről igenis lehetséges ilyen szavakkal beszélni, hiszen a következő vershez fűzött kommentárjában Rási is arról beszél, hogy az ember Isten képmására lett megteremtve. A *Mászkil löDávid* szerint Rási ezen a helyen egy „(öntő)formáról” és nem annyira Isten „formájáról” avagy alakjáról beszél, mivel maga is különbséget lát a ב (*-ban/-ben* vagy *-val/-vel*) prefixummal írt בְּצַלְמֵנוּ (*böcálménu*) és a כ (*mint*) prefixummal írt כְּדְמוּתֵנוּ (*kidmuténu*) jelentése között. Ha ugyanis ennek a versnek az lenne a jelentése, hogy az embernek Isten formája/alakja szerint kellett volna megalkottatnia, akkor a בְּצַלְמֵנוּ (*köcálménu*) [„mint a mi képünk/ a mi képünk hasonlatosságára”] szó állna a szövegben. A כ prefixum itt – *val/-vel* jelentésében értelmezendő, azaz: Alkossunk embert a mi (öntő)formánkkal (v. a mi (öntő)formánk segítségével).

וְכַבְּשָׁהּ – és hódítsátok meg. – הָסֵר וַיִּוֹ – [A וְכַבְּשָׁהּ (vöchiusuhá) szó] váu nélkül [van írva],⁶⁶ – לְלַמְּדָךְ – azt tanítva ezzel, – שֶׁהִזְכֵּר כּוֹבֵשׁ אֶת הַנְּקֵבָה – hogy a férfi „mehódítja”⁶⁷ a nőt, – שְׁלֹא תִהְיֶה יִצְאָנִית – nehogy eljárógatóssá váljék. – וְעוֹד לְלַמְּדָךְ – És azt is tanítva, – שֶׁהָאִישׁ שֶׁדִּרְכוֹ לְכַבוֹשׁ – hogy a férfinak, akinek hajlama van a hódításra,⁶⁸ – מְצַוָּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה – parancsoltatik meg, hogy szaporodjék és sokasodjék, – וְלֹא הָאִשָּׁה – nem pedig a nőnek.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נִתְתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע וְרֵעַ אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְּרִי עֵץ זֶרַע וְרֵעַ, לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ. וְלִכְּל כִּתֵּי הָאָרֶץ וְלִכְּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְּל רֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאֹכְלָהּ, וַיְהִי כֵן. (בראשית א, כט-ל)

És szólott Isten: „Íme, odaadtam nektek minden magtermő füvet, amely az egész föld színén van, és minden fát, amelynek gyümölcse magot terem; tiétek legyen eledelül. A föld minden vadjának és az ég minden madarának és mindennek, ami a földön mászik, amelyben élő lélek van, mind a zöld füvet adtam eledelül”. És így lett. (1Mózes 1:29-30.)

...**tiétek legyen eledelül** – וְלִכְּל כִּתֵּי הָאָרֶץ – [és] a föld minden vadjának... – הַשְּׁנוּהָ לָהֶם הַכְּתוּב בְּהִמּוֹת וְחַיּוֹת – [Isten] azonosnak tekinti őket [azaz az embereket] az állatokkal, – לְמַאֲכָל – már ami az élelmüket illeti. – וְלֹא הִרְשָׁה – Ő nem engedte meg, – לְאָדָם וְלִאֲשֶׁתּוֹ – Az embernek és feleségének [ugyanis] nem engedte meg, – כִּי־הָאִשׁוּל בְּשֶׁר – hogy a húruk fogyasztásáért megölje az állatokat, – אָךְ – viszont – כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב יֵאָכְלוּ יַחַד כָּלֵם – mindnyájuk számára [embernek állatnak egyaránt] engedélyezte az összes növény fogyasztását. – וַיִּשְׁבְּאוּ בְנֵי נֹחַ – Amikor [azonban] „Noé fiai” jöttek [vagyis miután Noé és családja túlélte az Özönvizet], – הַתִּיר לָהֶן בְּשֶׁר – nekik [már] engedélyezte Isten a hús fogyasztását, – שֶׁנֶּאֱמַר כָּל רֹמֵשׁ אֲשֶׁר הוּא חַי – mint írva van:⁶⁹ „Minden mozgó lény, amely él... – כִּי־יֶרֶק עֵשֶׂב שֶׁהִתְרַתִּי לְאָדָם – amint a zöld füvet”, amelyet engedélyeztem Ádámnak, – נִתְתִּי לָכֶם אֶת כָּל – „nektek adtam mind.”

וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד, וַיְהִי עֶרְבַּ וַיְהִי בֹקֵר יוֹם הַשְּׁשִׁי. (בראשית א, לא)

És látta Isten mindazt, amit alkotott, és íme nagyon jó volt. És lett este és lett reggel: [a] hatodik nap. (1Mózes 1:31.)

⁶⁶ Váu nélkül a szót וְכַבְּשָׁהּ (vöchäusehá)-nak is lehet olvasni: „és [a férfi] hódítsa meg [a nőt]”

⁶⁷ Vagy inkább „megfékezi”.

⁶⁸ Hiszen végtére is a férfi az, aki háborúzni megy.

⁶⁹ 1Mózes 9:3.

יום הששי – [a] hatodik nap. – הוֹסִיף ה' בְּשֵׁשִׁי – [A Szentírás] a ה [határozott névelő]-t adja hozzá a hatodik naphoz,⁷⁰ – בְּגִמַר מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית – amikor a teremtés műve befejeztetett, – לוֹמַר – azt tanítandó, – שֶׁהִתְנַה עִמָּהֶם – hogy [az Örökkévaló] megállapodott velük [ti. a teremtett dolgokkal és lényekkel]: – עַל מְנַת – „Azzal a kikötéssel [lettetek megteremtve], – הַיּוֹם הַשֵּׁשִׁי יִשְׂרָאֵל חֲמָשָׁה חֲמִשִּׁי תוֹרָה – hogy az izraeliták majd elfogadják a Tóra öt könyvét.”⁷¹ – דְּבַר אַחַר יוֹם הַשֵּׁשִׁי – „A hatodik nap” egy másik magyarázata: – כֵּלָם תְּלוּיִם וְעוֹמְדִים – [Az egész teremtés] függőben van – הַיּוֹם הַשֵּׁשִׁי – „a hatodik napig,” – הוּא שֵׁשִׁי בְּסִיּוֹן – utalva ezzel a Sziván [hónap] hatodik napjára, – הַמוֹכֵן לְמַתַּן תוֹרָה – amely majd [később] a Tóraadás napja lesz.⁷²

וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם. (בראשית ב, א)

Így bevégeztetett az ég és a föld és minden seregük. (1Mózes 2:1.)

וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. (בראשית ב, ב)

És a hetedik napon Isten bevégezte művét, melyet alkotott, és megnyugodott a hetedik napon minden művétől, amelyet alkotott. (1Mózes 2:2.)

וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי – És a hetedik napon Isten bevégezte... [De hát nem a hatodik napon fejezte be Isten a teremtést?] – רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמַר – Simon rabbi azt mondta: – בְּשֵׁר וְדָם – [az ember, aki] húsból és vérből való, – שְׂאִינוּ יוֹדְעֵי עֲתָיו – nem ismerheti [pontosan] az időt és a perceket [vagyis nem tudhatja pontosan, mikor végződik a péntek és mikor kezdődik a szombat], – צָרִיף לְהוֹסִיף – ezért a hétköznapból hozzá kell valamennyit toldjon a szenthez [azaz néhány percet hozzá kell adnia a szombathoz a péntekből]. – הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא – Isten azonban, aki [pontosan] ismeri az időt és a perceket, – נִכְנָס בּוֹ כְּחוֹט הַשְּׁעָרָה – hajszálpontosan lépett be [a szombatba, vagyis pontosan ismeri a szombat beköszöntének pillanatát, és Ő éppen ebben a pillanatban fejezte be a munkát], – וְנִרְאָה כְּאִלוּ כְּלָה בּוֹ בַּיּוֹם – amely [nekünk] úgy tűnhet, mintha éppen azon a napon [azaz szombaton] fejezte volna be [művét. Ezért olvassuk: „És a hetedik napon Isten bevégezte”]. – דְּבַר אַחַר – Egy másik magyarázat: [Ekkor, azaz a hatodik

⁷⁰ A teremtés többi napjával ellentétben – pl. יוֹם שְׁלִישִׁי, יוֹם שְׁנִי, יוֹם רִאשׁוֹן (jom risón, jom séni, jom slisi) –, ahol a határozott névelőt reprezentáló ה kimarad.

⁷¹ A ה betű számértéke 5, amely a Tóra öt könyvét szimbolizálja.

⁷² Vagyis a teremtés csak azzal a feltétellel marad fenn, ha az Egyiptomból kivonult izraeliták Sziván hatodikán elfogadják a Tórát.

nap végén] – מִהָיְתָה הָעוֹלָם הָסֵר – mi hiányzott [még mindig] a világból? – מְנוּחָה – A nyugalom [fogalma]. – בָּאת שַׁבַּת בָּאת מְנוּחָה – A szombat eljövetelével született meg a nyugalom⁷³, – כָּלְתָה וּנְגַמְרָה הַמְלָאכָה – [azaz] a mű [ekkor] teljesedett ki és készült el.

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּו שַׁבַּת מְכַל מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת. (בראשית ב, ג)

Ekkor megáldotta Isten a hetedik napot és megszentelte, mert ezen megnyugodott Isten minden művétől, amelyet teremtett és alkotott. (1Mózes 2:3.)

וַיְבָרֶךְ וַיְקַדְּשׁ – ...megáldotta... megszentelte... – אֲבָרְכֶם בְּמָן – A manna révén szentelte meg. – שְׁכַל יְמֹת הַשְּׁבוּעַ – A hétköznapiakon – הָיָה יוֹרֵד לָהֶם עֹמֵר לְגִלְגֹּלֶת – személyenként egy omer-nyi manna hullott az égből, – וּבַשְּׁשִׁי לָהֶם מִשְׁנֶה – a hatodik napon, pénteken, azonban kétszeres adag.⁷⁴ – וַיְקַדְּשׁוּ בְּמָן – A manna révén szentelte meg Isten, – שְׁלֹא יֵרֵד בּו מִן כָּלֵל – mivel az szombaton egyáltalán nem hullott az égből.⁷⁵ [Ily módon nem kellett szombaton kimenniük mannat gyűjteni.] – וְהַמְקַרָּא כְּתוּב עַל שֵׁם הַעֲתִיד – Ez a vers már eleve a jövőre utal [azaz az áldás és a megszentelés hatása csupán sok-sok évvel később teljesedett be, de már itt, a teremtésnél, utal rá az Írás].

...amelyet teremtett és alkotott. – הַמְלָאכָה שֶׁהֵיְתָה – A munkát, amelyet amúgy szombaton kellett volna elvégeznie, – כִּפְל וַעֲשָׂאָה בַשְּׁשִׁי – a pénteki munka megduplázásával végezte el, – כְּמוֹ שֶׁמְפֹרָשׁ – ahogyan azt a Brésit rábá midrás⁷⁶ kifejti.

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם, בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם. (בראשית ב, ד)
Ez az ég és a föld teremtésének története, azon a napon, amelyen az Örökkévaló Isten a földet és az eget alkotta. (1Mózes 2:4.)

אֵלֶּה – Ez. – הָאֲמֹרִים לְמַעַלָּה – [Ez az „Ez”] a korábban említettekre [utal].⁷⁷

– az ég és a föld teremtésének története, azon a napon, amelyen az Örökkévaló Isten [a földet és az eget] alkotta.⁷⁸ – לְלַמְּדֶךָ – Ez arra tanít, – שֶׁכֵּלֶם נִבְרָאוּ בְּיוֹם רֵאשׁוֹן – hogy [a

⁷³ A nyugalom szombaton lett „megteremtve”. A teremtés valójában tehát szombaton fejeződött be.

⁷⁴ 2Mózes 15:16–22.

⁷⁵ Uo. 25–26.

⁷⁶ 11:10.

⁷⁷ Az אֵלֶּה (éle) rendszerint arra utal, ami következik.

⁷⁸ Hát nem több mint egy napig tartott a teremtés?

teremtett dolgok] mind az első napon lettek megteremtve.⁷⁹ – דָּבָר אַחֵר בְּהִבְרָאָם – A בְּהִבְרָאָם (böhibárám) [szó] egy másik magyarázata: – בְּהִבְרָאָם – [Az Örökkévaló] a h betűvel teremtette meg őket, – וְשֵׁנֵי עוֹלָמִים – amint írva van:⁸⁰ – בְּהִבְרָאָם – „mert az Örökkévaló (הָ – já) a mi kősziklánk mindörökre,” – בְּשֵׁנֵי אוֹתִיּוֹת הַלָּלוּ שֵׁל הַשָּׁם – [amit úgy is lehet magyarázni, hogy] a Névnek ezzel a két betűjével: [jud és hé,] – וְשֵׁנֵי עוֹלָמִים – [az Örökkévaló] két világot teremtett. – וְלִמְדָּה כֹּאן – Itt azt tanítja [a Szentírás], – הֵיאָה נִבְרָא בְּהִבְרָאָם – hogy ez a világ a hé betűvel lett megteremtve. – רָמַז – Ez azt szimbolizálja, – שִׁירְדוּ הַרְשָׁעִים לְמַטָּה – hogy a gonoszok alászállnak majd, – לְרֹאוֹת שַׁחַת – hogy meglássák a [pokol] mélységeit, – כְּהִבְרָאָם זֹאת שֶׁסְּתוּמָה מְכֻל – és [csupán] alul nyitott – וּפְתוּחָה לְמַטָּה – és [csupán] alul nyitott – לְרֹדֵת הַרְרָה שָׁם – azok számára, akik onnét szállnak majd alá.

– סְפָרִים אַחֵרִים – Más Rási-kiadásokban [ez még a következőkkel van kiegészítve]: – רָמַז – ez azt szimbolizálja, – כְּמוֹ שֶׁהִיא פְּתוּחָה לְמַטָּה – hogy amiképpen a h alul nyitott, – כִּף הָעוֹלָם פְּתוּחָה – azonképpen a világ is nyitott – לְשָׁבִים בְּתוֹכָהּ – a bűnbánat révén megtérők számára. – וְעוֹלָם הַבָּא נִבְרָא בְּיוֹד – Az Eljövendő Világ a jud betűvel lett megteremtve, – לּוֹמַר – ami azt szimbolizálja, – שֶׁצְדִיקִים שֶׁבָּאוּתוֹ זְמַן – hogy az [eljövendő] idő igazai – כְּמוֹ י – olyan kevesen [lesznek], mint amilyen [aprócska] a י, – שֶׁהִיא קְטָנָה בְּאוֹתִיּוֹת – amely a legkisebb a betűk között.

וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׂדֶה טָרָם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרָם יִצְמַח, כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֶלְהֵים עַל הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לְעַבֵּד אֶת הָאֲדָמָה. (בראשית ב, ה)

De a mezőnek semmi növénye nem volt még a földön, sem a mezőnek füve nem sarjadt még ki, mert az Örökkévaló Isten nem hullatott esőt a földre és nem volt ember, aki megművelje a földet. (1Mózes 2:5.)

כָּל טָרָם שֶׁבְּמִקְרָא – Valahányszor a טָרָם (terem) szó szerepel a Szentírásban – לְשׁוֹן עַד לֹא הוּא – azt jelenti: „még nem”. – וְאֵינוּ נִפְעֵל לּוֹמַר הַטָּרִים – és nem válhat belőle ige, mondván:⁸¹ הַטָּרִים (hitrim), – כִּי אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַקָּדִים – ami viszont lehetséges [az „előbb/előzőleg” jelentésű קוֹדֵם (kodem) szóval,] mondván: הַקָּדִים (hikdim) [„megelőzött/előrehozott”]. – וְזֶה מוֹכִיחַ – Ez a vers bizonyíték erre.⁸² – וְאֵחֵר – És egy másik [bizonyíték erre] – כִּי טָרָם תִּירָאוּן – a – כִּי טָרָם תִּירָאוּן (ki terem tirun)⁸³ vers, – עַד יֵין לֹא תִירָאוּן – amely fordításban [így hangzik:] „még mindig nem

⁷⁹ De mindegyik a maga napján lett „beüzemelve”. Lásd az 1:24-hez írt Rási-kommentárt.

⁸⁰ Jesájá 26:4.

⁸¹ Vagyis azért, hogy egy nifál (passzív) igealakot ölt.

⁸² Azaz a טָרָם (terem) és a קוֹדֵם (kodem) szó közötti különbségre, vagyis arra, hogy jelentésük szerint nem felcserélhetők egymással. Ez a vers ugyanis a קוֹדֵם (kodem) szóval teljesen értelmetlen lenne.

⁸³ 2Mózes 9:30.

félték.” – וְאֵף זֶה תִּפְרָשׁ – Jelen versünket is így kell magyarázni: – עֲרִיז לֹא הָיָה בְּאֶרֶץ – Még [egyetlen fa sem] volt a földön, – כְּשֶׁנִּגְמְרָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם בְּשֵׁשִׁי – amikor a világ teremtése befejeződött pénteken – קוֹדֵם שֶׁנִּבְרָא אָדָם – az ember megteremtése előtt.

חַמָּה יֵצֵא הָאֶרֶץ – sem a mezőnek füve nem sarjadt még ki. – [Az, hogy] a harmadik nappal [kapcsolatban] az áll [a Szentírásban,⁸⁴ hogy] – וַיִּבְגַּ' שְׂכָתוֹב – „Hozzon a föld sarjat,”⁸⁵ – לֹא יֵצְאוּ – [úgy kell értelmezni, hogy] nem bújtak ki [a földből], – אֲלָא עַל פְּתַח הַקֶּרֶקַע עָמְדוּ – hanem ottmaradtak a föld színén⁸⁶ – עַד יוֹם ו' – hatodik napig [amikor az Örökkévaló megteremtette az embert].

וּמַאי – mert [az Örökkévaló Isten] nem hullatott esőt. – וּמַאי – És mi volt az oka annak, – לֹא הִמְטִיר – hogy [az Örökkévaló] „nem hullatott esőt”? – לְפִי שְׂאָדָם אֵין לְעֹבֹד אֶת הָאֲדָמָה – Mert „nem volt ember, aki megművelje a földet,” – וְאֵין מְכִיר בְּטוֹבָתָן שֶׁל גִּשְׁמִים – és nem volt senki, aki értékeli az esőt. – וּכְשֶׁבָא אָדָם וַיֵּרָדַע שֶׁהֵם צוֹרְךָ לְעוֹלָם – Amikor megjelent az ember és felismerte, hogy [az eső] szükséges a világ számára, – הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וַיִּרְדוּ – fohászzkodott érte és az aláhullott [az égből], – וַיִּצְמְחוּ הָאֵילָנוֹת וְהַדְּשָׁאִים – és a fák és a [többi] növény kisarjadt a földből.

ה' הוּא שְׁמוֹ אֱלֹהִים – az Örökkévaló (Ádonáj) Isten (Elohim).⁸⁷ – ה' הוּא שְׁמוֹ אֱלֹהִים – Ádonáj a neve. Az Elohim [elnevezés] pedig [arra utal], – שְׁהוּא שְׁלִיט וְשׁוֹפֵט עַל כָּל – „hogy Ő az Uralkodó és a Bíró mindenek felett.”⁸⁸ – וְכֵן פְּרוּשׁ זֶה בְּכָל מְקוֹם לְפִי – Ez az egyszerű magyarázat mindenhol:⁸⁹ – ה' שְׁהוּא אֱלֹהִים – Ádonáj, Aki Elohim [azaz Uralkodó és Bíró].

וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאֶרֶץ, וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה. (בראשית ב, ו)

De köd szállott fel a földről és megáztatta az egész föld színét. (1Mózes 2:6.)

וְאֵד יַעֲלֶה – De köd szállott fel. – לְעֵנָן בְּרִיתוֹ שֶׁל אָדָם – Az ember megteremtése céljából – הֵעֲלָה הַתְּהוֹם – hozta fel a mélység [vizeit az Örökkévaló] – וְהִשְׁקָה הַתְּהוֹם – és nedvesítette meg a felhőket, – לְשֵׁרוֹת הָעֶפֶר וְנִבְרָא אָדָם – hogy átitassa [vízzel] a földet és hogy embert teremtsen, – כְּגִבְלָה זֶה – akárcsak a [tészta] dagasztó, – וַאֲחֵר כִּף לָשׁ אֶת הָעֶסָה – aki vizet ad [a liszthez], – וַאֲחֵר כִּף לָשׁ אֶת הָעֶסָה – majd

⁸⁴ 1Mózes 1:12.

⁸⁵ Ami ellentmondani látszik annak a ténynek, hogy semmilyen növényzet sem volt még az ember megteremtését megelőzően.

⁸⁶ Azaz tulajdonképpen valamivel a talaj felszíne alatt.

⁸⁷ Mi a különbség a אֲדָנִי (Ádonáj) és az אֱלֹהִים (Elohim) között?

⁸⁸ Az אֱלֹהִים (Elohim) egy deskriptív (leíró) kifejezés, és nem az Ő tényleges Neve.

⁸⁹ Vagyis mindenhol, ahol a Szentírásban a אֲדָנִי אֱלֹהִים (Hásém Elohim) kifejezés szerepel.

dagasztani kezdi a téstát. – אַף כּאֵן וְהִשְׁקָה – Itt is [az történt, hogy az Örökkévaló először] „megnedvesítette” [a földet], – וְאַחַר כֵּן וַיִּצְרָר – majd ezt követően „megteremtette” [az embert].

וַיִּצְרָר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָר מִן הָאֲדָמָה וַיַּפַּח בְּאַפָּיו נְשֵׁמַת חַיִּים, וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה. (בראשית ב, ז)

És megalkotta az Örökkévaló Isten az embert a föld porából és az élet leheletét lehelte orrába; és az ember élőlényé lett. (1Mózes 2:7.)

וַיִּצְרָר – **megalkotta.** – שְׁתֵּי יִצְרִירוֹת – [A *vájicer* (וַיִּצְרָר) két -dal] két teremtményre [utal]. – יִצְרִירָה לְעוֹלָם הַזֶּה – Egy teremtményt [alkotott] erre a világra, – וַיִּצְרִירָה לְתַחֲיִית הַמָּתִים – egy teremtményt pedig [arra az időre], amikor a halottak feltámadnak. – אֲבָל בְּבִהֵמָה שְׂאֵינָה עוֹמְדֵת לְדִין – Az állatokkal kapcsolatban azonban, amelyek nem fognak megítéltetni,⁹⁰ – לֹא נִכְתָּב בִּיצִירְתָּהּ שְׁנֵי יוֹדִיִּין – nem szerepel két י [a *vájicer* (וַיִּצְרָר) szóban].⁹¹

a föld porából. – אֶפְרָר מִן הָאֲדָמָה – A világ minden sarkából gyűjtött hozzá port, – שְׁכַל מְקוֹם שְׂמִימֹת – hogy bárhol is haljon meg [az ember], – שָׁם תִּהְיֶה קוֹלְטָתוֹ לְקַבְּרָה – [a föld mindenhol] magába fogadja belétegetett [holttestét]. – דָּבָר אַחֵר – [A *min háádámá* (מִן הָאֲדָמָה)] egy másik magyarázata: – נִטַּל עֶפְרָר מִמְּקוֹם – Arról a helyről vette a port, – שְׂנַאָמַר בּוֹ – amelyről az áll [a Szentírásban]: – מִזְּבַח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי – „Földből oltárt készíts nekem.”⁹² – וַיִּיכַל לְעֲמוֹד – Legyen az engesztelés számára, – הִלְוִאי תִּהְיֶה לוֹ אֲדָמָה כַּפָּרָה – hogy életben maradjon.

és [az élet leheletét] lehelte orrába. – אֶעֱשֶׂאוּ מִן הָעֲלִיּוֹנִים – A menny anyagából – וּמִן הַתַּחְתּוֹנִים – és föld anyagából alkotta meg. – וַיִּשְׁמָה מִן הָעֲלִיּוֹנִים – a lelke pedig a menny anyagából. – לְפִי שְׂבִיּוֹם רֵאשׁוֹן – [Ez azért történt így,] mert az első napon – נִבְרָאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ – [az Örökkévaló] az eget és a földet teremtette meg. – בְּשֵׁנֵי בְרָא – A második napon teremtett egy boltozatot az egek számára. – רִקִיעַ לְעֲלִיּוֹנִים – A harmadik napon láthatóvá vált a szárazföld a földön. – בְּרִבְעֵי בְרָא מְאוֹרוֹת לְעֲלִיּוֹנִים – A negyedik napon égitesteket teremtett az egek számára. – בַּחֲמִישִׁי – Az ötödik napon – וַיִּשְׂרְצוּ הַמַּיִם לְתַחְתּוֹנִים – „Nyüzsögjenek a vizek [élő lények sokaságától]” a föld számára.⁹³ – הִזְקַק בְּשֵׁשִׁי – A hatodik napon [ezért] szükséges volt, – לְהַבְרִאוֹת בּוֹ מְעֲלִיּוֹנִים וּמַתַּחְתּוֹנִים – hogy [valami olyasmit] teremtsen, ami [egyszerre] volt égi és földi anyagból. – וְאִם לֹא – Ha nem így történt

⁹⁰ Ezért nincs is érdekelttségük az eljövendő világban.

⁹¹ 19. vers.

⁹² 2Mózes 20:24.

⁹³ Eddig a pontig egyensúly volt a földi és az égi teremtetések között.

volna,⁹⁴ – *לֹשׁ קִנְיָהּ בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית* – akkor féltékenység honolna a teremtésben, – *בְּבְרִיאתָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ רַבִּים עַל אֱלוֹהֵי יוֹם אֶחָד* – egy napnyi teremtéssel.

לִנְפֹשׁ חַיָּה – élőlény.⁹⁵ – *אֵף בְּהֵמָה וְתַיִה נִקְרְאוּ נֶפֶשׁ חַיָּה* – Az állatokat is élő lelkeknek nevezik, – *אֵף זֶה שֶׁל אָדָם חַיָּה שְׂבֻכָלָן* – ám az ember lelke a legelevenebb, – *שִׁנְתוֹסֶף בּוֹ דַּעַה וְדַבּוּר* – mert neki még értelem és beszéd[képesség] is adatott.

וַיִּטַע יְהוָה אֱלֹהִים גֶּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם, וַיִּשְׂם שֵׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר. (בראשית ב, ח)

És az Örökkévaló Isten kertet ültetett napkeleten Édenben és odahelyezte az embert, akit alkotott. (1Mózes 2:8.)

מִקְדָּם – ...napkeleten... – *בְּמִזְרְחוֹ שֶׁל עֵדֶן נִטַע אֶת הַגֶּן* – Édentől keletre ültette a Kertet. – *וְאִם תֹּאמַר, הֲרִי כָּבֵד נֶאֱמַר וַיִּבְרָא וַיְגַמְרֵם אֶת הָאָדָם וַיְגַמְרֵם* – Esetleg közbeveheted, hogy hiszen már olvastuk:⁹⁶ „És teremtette Isten az embert...” [akkor hát miért hangzik el újra az előző mondatban az ember teremtésének története]? – *רְאִיתִי* – [A választ arra alapozom, amit] láttam – *בְּבְרִיתָא שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגָּלִילִי* – Eliezer rabbi, Joszé Háglili rabbi fiának brájtájában. – *מִשְׁלָשִׁים וּשְׁתַּיִם מִדּוֹת שְׁהַתּוֹרָה* – és a következő egyike ezeknek: – *כָּלֵל שֶׁלְאַתְרִיו מַעֲשֵׂה* – Gyűjtőfogalom, amely egy általános érvényű állítást követ, – *הוּא פְּרִטּוֹ שֶׁל רֵאשׁוֹן* – az ennek a megelőző [állításnak] a részletes számbavétele. [Azaz amikor a Tóra általánosságban beszél egy témáról, majd konkrét történésekről tudósít, akkor ez utóbbiak nem egy új témát vezetnek be, hanem inkább tisztázzák és részletezik az előző általánosságban felvetett témát.] – *כָּלֵל* – [Tehát] a „Megteremtette az embert” az általános állítás, – *סֶתֶם בְּרִיאָתוֹ מִהִיכָן* – amely homályban hagyja azt, hogy miből lett teremtve, – *חֲזֹר וּפְרֹשׂ* – amiképpen azt is homályba burkolja, hogy mi is történt vele. – *וַיִּצְרָה ה' אֱלֹהִים וַיְגַמְרֵם אֶת הָאָדָם וַיִּנְיִחָהּ לוֹ גֶּן עֵדֶן* – és Éden Kertjében növényeket hajtatott neki, – *וַיִּנְיִחָהּ לוֹ גֶּן עֵדֶן* – „És Éden Kertjébe helyezte őt”, – *וַיַּפֵּל עָלָיו תַּרְדֵּמָה* – és mély álmot bocsátott rá. – *הַשׁוֹמֵעַ סֹבּוֹר* – Aki ezt hallja, azt gondolhatja, – *אֲחֵר* – *שֶׁהוּא מַעֲשֵׂה אֲחֵר* – hogy ez egy másik történet, – *וְאִינוּ אֶלָּא פְּרִטּוֹ שֶׁל רֵאשׁוֹן* – holott valójában ez az előző részletezése. – *וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַבְּהֵמָה* – Ugyanez igaz az állatokra is. – *חֲזֹר וּכְתַב* – Ismételten ez áll:⁹⁷ – *וַיִּצְרָה ה' מִן הָאָדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה* – „És megalkotta az Örökkévaló Isten a földből a mező minden vadját”, [noha egyszer már szerepelt, hogy: „És Isten

⁹⁴ És a pénteki teremtés csak a föld számára vagy csak az ég számára történt volna.

⁹⁵ Szó szerint élő lélekké.

⁹⁶ 1Mózes 1:27.

⁹⁷ Uo. 2:19.

megteremtette a szárazföldi vadat..., meg a barmot...”.⁹⁸ – [Ez újfent elisméltésre kerül, azért hogy] érthetővé tegye [a vers folytatását]: – וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם – „és elhozta az emberhez, – לְקִרְוֹת שָׁם – hogy az elnevezze őket”, – וּלְלַמֵּד עַל הָעוֹפוֹת – és megtanítandó a madarakkal kapcsolatban, – שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָרֶקֶק – hogy azok [nem a földből, hanem] a mocsárból lettek megteremtve.

וַיִּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נֹחַמָד לְמִרְאֵה וְטוֹב לְמֵאֲכָל, וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגֶּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע. (בראשית ב, ט)

És növesztett az Örökkévaló Isten a földből mindenféle fát, a szemnek kedveset és táplálékul jót; az élet fája ott volt a kert közepén, valamint a jó és a rossz tudásának fája is. (1Mózes 2:9.)

וַיִּצְמַח – növesztett. – לְעֵינֵי הַגֶּן הַכְּתוּב מְדַבֵּר – Ez a vers a Kertről beszél.
בְּתוֹךְ הַגֶּן – a kert közepén.⁹⁹ – [Jelentése:] a kert közepén.

וַנְהָר יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֶּן, וּמַשֵּׁם יִפְרֹד וְהִיָּה לְאַרְבְּעָה רְאשִׁים. (בראשית ב, י)

Édenből pedig folyó áradt ki, hogy öntözze a kertet; onnan pedig szétvált és négy ágra szakadt. (1Mózes 2:10.)

שָׁם הָאֲחַד פִּישוֹן, הוּא הַסָּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ הַחַוִּילָה אֲשֶׁר שָׁם הַזֶּהָב. (בראשית ב, יא)

Az egyiknek neve Písón, ez körüljárja Havila egész országát, ahol az arany van. (1Mózes 2:11.)

וְעַל שָׁם – Ez a Nílus, Egyiptom folyója. – וְעוֹלִין וּמִשְׁקִין אֶת הָאֶרֶץ – és kiönt, hogy öntözze a földet, – נִקְרָא פִישוֹן – [ezért] nevezik Písónnak, – כְּמוֹ – [amely szónak ugyanaz a gyöke,] mint [az ufásu (ufásu) szónak] – וּפָשׁוּ פְרָשׁוּ – az ufásu (ufásu) szónak] – וּפָשׁוּ פְרָשׁוּ (ufásu párásáv) [„lovasai előretörnek”]¹⁰¹ [szövegrészben]. – דָּבָר אַחֵר – Egy másik magyarázat: – פִּישוֹן – [Azért nevezik] Písónnak, – מֵעַל מְגִדֵּל פִּשְׁתָּן – mert növeszti a lent [פִּשְׁתָּן – piston], – שֶׁנֶּאֱמַר אֶצֶל מִצְרַיִם – amint írva van Egyiptomot illetően: – וּבוֹשׁוּ עוֹבְדֵי פִשְׁתָּיִם – „Szégyent vallanak a len megmunkálói.”¹⁰²

וַיְהִי הָאֶרֶץ הַהוּא טוֹב, שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֵּׁהָם. (בראשית ב, יב)

⁹⁸ Uo. 1:25.

⁹⁹ בְּתוֹךְ (bōtoch) jelentheti azt is, hogy „között” és azt is, hogy „a közepén.”

¹⁰⁰ Azaz bő folyású.

¹⁰¹ Chávákuk 1:8.

¹⁰² Jesájá 19:9.

És annak az országnak aranya jó; ott van a bedellium és az ónixkő is.
(1Mózes 2:12.)

וְשֵׁם הַנְּהָר הַשֵּׁנִי גִיחֹן, הוּא הַסּוּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ כּוּשׁ. (בראשית ב, יג)

A második folyó neve Gichón, ez körüljárja Etiópia egész országát.
(1Mózes 2:13.)

גיחון – Gichón. – שֶׁהִיא הוֹלֵךְ וְהוֹמָה – [Azért nevezik így,] mert árad és zúg, – וְהִמְיָתוּ גְדוּלָהּ מְאֹד – és a zúgása roppant erős. – כְּמוֹ זָכִי יִגַּח – Akár [a (יגח – jigách) a] „Ha egy ökör felöklel”¹⁰³ [szövegrészben], – שֶׁמִּנְגַח וְהוֹלֵךְ וְהוֹמָה – mert öklel és tovább zúg.¹⁰⁴

וְשֵׁם הַנְּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדְקֵל, הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנְּהָר הַרְבִּיעִי הוּא פָּרָת. (בראשית ב, יד)

A harmadik folyó neve Chidekel, ez Asszíriától keletre folyik. A negyedik folyó pedig az Eufrátesz. (1Mózes 2:14.)

חִדְקֵל – Chidekel. – שֶׁמִּיָּמִיו – [Azért nevezik így,] mert a vize – חִדִּין וְקָלִין – tiszta és könnyű.¹⁰⁵

פָּרָת – Eufrátesz. – שֶׁמִּיָּמִיו פָּרִין וְרִבִּין – [Azért nevezik így,] mert a vize szaporodik és sokasodik,¹⁰⁶ – וּמִבְּרִין אֶת הָאָדָם – és gyógyerejű az ember számára.

כוּשׁ וְאַשּׁוּר – Etiópia... Asszíria. – עַדִּין לֹא הָיוּ – [Etiópia és Asszíria mint országok] nem léteztek még, – וְכַתֵּב הַמִּקְרָא – a Szentírás csupán arra alapozva használja [ezeket a neveket], – עַל שֵׁם הַעֲתִיד – [hogy] a jövőben [így fogják nevezni őket].

קִדְמַת אַשּׁוּר – Asszíriától keletre. – לְמִזְרְחָהּ שֶׁל אַשּׁוּר – [Azaz] Asszíria keleti oldalán.

הוּא פָּרָת – az Eufrátesz. – הַחֻשׁוּב עַל כָּלֵם – Ez a legfontosabb az összes [folyó] közül, – הַנְּזָכָר – [mert a Szentírás] együtt említi [a nevét] – עַל שֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – Erec Jiszráél nevével.¹⁰⁷

וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם, וַיַּנְחֵהוּ בִּגְן עֵדֶן לְעֹבְדָהּ וּלְשִׂמְרָהּ. (בראשית ב, טו)

¹⁰³ 2Mózes 21:28.

¹⁰⁴ A גִּיחֹן (gichón) név a נִגַּח „öklel” gyökből származik. Ez utal a folyó nagy erejű sodrására – „öklelésére” – , amely harsogó zúgását okozza.

¹⁰⁵ A חִדְקֵל (chidekel) név a חָד (chád) és a קָל (kál) szavak összevonásából ered.

¹⁰⁶ A vízmennyiség eső nélkül is növekszik.

¹⁰⁷ Amint írva van később (15:18.): „Magzatodnak adtam ezt az országot, Egyiptom folyójától a nagy folyóig, az Eufrátesz folyóig.”

És vette az Örökkévaló Isten az embert és odahelyezte az Éden kertjébe, hogy azt művelje és őrizze. (1Mózes 2:15.)

וּפָתְחָהּ – **És vette.**¹⁰⁸ – לְקַחוּ בְּדָבָרִים נְאֻמִים – Kedves szavakkal „vette” őt, – וּפָתְחָהּ – és rávette, hogy lépjen be [a kertbe].

וַיִּצְוּ יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לְאמֹר, מִפֶּלַעַץ הָעֵץ אָכַל תֹּאכֵל. (בראשית ב, טז)

És megparancsolta az Örökkévaló Isten az embernek, mondván: „A kert minden fájáról szabadon ehétel. (1Mózes 2:16.)

וַיִּמְעַץ הַדְּעַת טוֹב וְרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ, כִּי בַיּוֹם אֶכְלָךְ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת. (בראשית ב, יז)

De a jó és a rossz tudásának fájáról ne egyél, mert azon a napon, amelyen belőle eszel, meg fogsz halni!” (1Mózes 2:17.)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא טוֹב הֵיטֵב הָאָדָם לְבַדּוֹ, אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ. (בראשית ב, יח)

És mondta az Örökkévaló Isten: „Nem jó, hogy az ember egyedül legyen, alkotok neki hozzá való segítőtársat!” (1Mózes 2:18.)

Nem jó, stb.¹⁰⁹ – שְׁלֹא יֵאמְרוּ – Hogy [az eretnek nézeteket vallók] ne állíthassák, – שְׁתֵּי רִשְׁוִיּוֹת הֵן – hogy két hatalom létezik: – הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – az Örökkévaló a magasságokban egyedülálló és nincs párja, – וְזֶה בְּתַחְתּוֹנִים וְאֵין לוֹ זוּג – és ennek [ti. az embernek] itt lent sincs párja.

– hozzá való segítőtársat.¹¹⁰ – וְזָכָה עֵזֶר – Ha [a férfi] méltónak [bizonyul], akkor [az asszony] segítőtársa [lesz], – לֹא זָכָה – ha viszont nem [bizonyul] méltónak, – כְּנֶגְדּוֹ לְהִלָּחֵם – akkor [az asszony] szembehelyezkedik vele, hogy megküzdjön vele.

וַיִּצְרָה יְהוָה אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לְרִאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ, וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נִפְשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ. (בראשית ב, יט)

¹⁰⁸ A קִיחָה (*kichá*) – „vevés” – ige, amikor egy emberre vagy több emberre vonatkoztatva használja a Szentírás, rendszerint nem szó szerint, hanem mentális, spirituális aspektusában értendő, azaz tulajdonképpen „meggyőzésnek” fordítandó.

¹⁰⁹ Nem az áll itt, hogy **לֹא טוֹב לְאָדָם** (*lo tov lóádám*) – „Nem jó az embernek,” hanem az, hogy „Nem jó, hogy az ember,” stb., arra utalva ezzel, hogy a teremtés számára nem jó az, hogy az ember egyedül legyen.

¹¹⁰ Az עֵזֶר (*ézer*) – „segítőtárs” – és a כְּנֶגְדּוֹ (*kőnegdo*) – szó szerint „vele szemben” – egymásnak ellentmondani látszanak.

És megalkotta az Örökkévaló Isten a földből a mező minden vadját és az ég minden madarát és elhozta az emberhez, hogy lássa, minek nevezi őket, és bárminek nevezi az ember mindegyik élő lényt, az legyen a neve. (1Mózes 2:19.)

היא – És megalkotta [az Örökkévaló Isten] a földből. – היא – הַאֲמוּנָה לְמַעַלָּה – Ez az „alkotás” ugyanaz, mint az a „teremtés,” – ועָשָׂה אֱלֹהִים אֶת תְּחִילַת הָאָרֶץ וְגוֹמֵר – „És Isten megteremtette a szárazföldi vadat, stb.”¹¹¹ – אֲלֵא כֹּא וּפְרָשׁ – Itt ugyanakkor magyarázatot kapunk arra, – שֶׁהַעוֹפוֹת נִבְרְאוּ מִן הַרְקֵק – hogy a szárnyasok a mocsarakból¹¹² lettek megteremtve. – וְעוֹד לְמִדָּה כֵּן – És még azt is megtanítja [ez a vers], – שֶׁבְשֵׁעַת יִצְרָתוֹ – מִיָּד בּוֹ בְּיוֹם – hogy rögtön azon a napon, amelyen megteremtettek, – הֵבִיאֵם אֶל הָאָדָם – [az Örökkévaló] odahozta őket az ember elé, – לְקִרְוַת לְהֵם שֵׁם – hogy [az] elnevezze őket. – וּבְדִבְרֵי אֲגָדָה – Az Ágádá szerint¹¹³ – יִצְרָהּ זוֹ – a (יִצְרָה) – jöcirá) szó itt – לְשׁוֹן – uralást és alávetést jelent, – כְּמוֹ כִּי תִצּוּר אֶל עִיר – akárcsak [a (תִּצּוּר – tácur) szó] a „Midón hosszú ostrom alatt tartasz egy várost”¹¹⁴ [szövegrészben]. – שֶׁכִּבְשָׁן תַּחַת יָדוֹ שָׁל אָדָם – [A szó itt ennek megfelelően így fordítandó: az Örökkévaló] az ember uralma alá vetette őket.¹¹⁵

– és bárminek nevezi az ember mindegyik élő lényt, stb.¹¹⁶ – כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה וְגוֹמֵר – [A mondat szórendjét] meg kell változtatni és a következőképpen magyarázni: – כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם שֵׁם – Minden élőlény, amely nevet kapott Ádámtól, – הוּא שָׂמוֹ לְעוֹלָם – örökre viselni fogja azt a nevet.

וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וְלַעוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְל תְּחִילַת הַשָּׂדֶה, וְלָאָדָם לֹא מָצָא עֹזֵר כִּנְגֻדוֹ. וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים תְּדַבְּרָהּ עַל הָאָדָם וַיִּשֶׁן, וַיִּקַּח אֶחָת מִצִּלְעֹתָיו וַיִּסְגַּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָהּ.
(בראשית ב, כ-כא)

És az ember nevet adott minden baromnak, az ég minden madarának és a mező minden vadjának; de az ember nem talált magához való segítőtársat. És az Örökkévaló Isten mély álmat bocsátott az emberre, aki elaludt; ekkor kivett bordáiból egyet, és húst zárt helyébe. (1Mózes 2:20-21.)

¹¹¹ 1:25.

¹¹² Amelyek a víz és a föld keverékei.

¹¹³ Midrás Brésit rábá 17:4.

¹¹⁴ 5Mózes 20:19.

¹¹⁵ Vagyis azáltal, hogy az Örökkévaló odahozta az állatokat az ember elé, hogy az elnevezze őket, az ember uralma alá rendelte őket.

¹¹⁶ A mondat szórendje alapján azt lehetne mondani, hogy נֶפֶשׁ חַיָּה (nefes chájá)-nak nevezte őket, holott természetesen szó sincs ilyesmiről.

עָזַר עִירָא - וְלֹאֲדָם לֹא מָצָא עִירָא - ...de az ember nem talált magához való segítőtársat. - וַיִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תְּרַדְמָה - És az Örökkévaló Isten mély álmot bocsátott... [Az asszony megteremtése miatt közvetlenül az után következik, hogy Ádám nevet ad az állatoknak?] - כָּשָׁה־בִּיאָן - Amikor [Isten] elé vezette azokat (az állatokat), - הַבִּיאָן לְפָנָיו כָּל מִיִּן וּמִיִּן זָכָר וּנְקֵבָה - minden fajtól egy hímet és egy nőtényt hozott. - אָמַר לְכֻלָּם יֵשׁ בְּךָ זוּג - [Ádám] azt mondta: Mindnyájuknak van társa, - וְלִי אֵין בְּךָ זוּג - nekem azonban nincs társam; - מִיָּד וַיִּפֹּל - [majd] közvetlenül [ez olvasható]: „Isten mély álmot bocsátott [az emberre]...” [és megteremtette Évát].

מִצְלָעוֹתָיו - ...bordáiból... - מִסְטָרָיו - Szó szerint az oldalaiból, - כְּמוֹ וּלְצֹלַע - Ez [egybevág azzal, amit [bölcseink] mondtak: „És a hajlék másik oldala.” - וְזֶה שְׂאֲמָרוּ - hogy eredetileg két arccal lett megteremtve [az ember]. [A férfit és nőt egynek teremtette Isten, és a nő megteremtése csupán a két oldal különválasztását jelentette.]

וַיִּסְגֹּר - ...zárt... - מְקוֹם הַחֲתָךְ - A vágás helyét.

שָׁלָא יִרְאֶה חֲתִיכַת הַבְּשָׂר - ...és ő elaludt... ekkor [Isten] kivett... - וַיִּישָׁן וַיִּקָּח - Hogy [a férfi] ne lássa azt a húsdarabot, - שְׂמִמְנוּ נִבְרָאת - amelyből az asszony megteremtett, - וְחֲתִיבָהּ עָלָיו - nehogy visszataszítóvá váljék számára [az asszony].

וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הַצֹּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם, וַיִּבְאֶהָ אֵל הָאָדָם. (בראשית ב, כב)
És az Örökkévaló Isten asszonnyá alakította a bordát, melyet az emberből kivett és odavitte az emberhez. (1Mózes 2:22.)

וַיִּבֶן - alakította.¹¹⁹ - כְּבִנְיָן רַחְבָּה מְלִמְטָה - [Az asszony olyan,] mint egy épület, amely az alján széles, - וַיִּקְצֶרָה מְלִמְעָלָה - a tetején pedig elkeskenyedik, - לְקַבֵּל אֶת - [Éppen olyan,] hogy képes legyen kihordani a gyermekét. - כְּאוֹצֵר שֶׁל חֲטִים - [Akár egy gabonasiló,] amely az alján széles, - וַיִּקְצֶר מְלִמְעָלָה - a tetején pedig elkeskenyedik, - שְׁלֹא יִכְבִּיד מִשְׁאוֹ - hogy a súlya ne terhelődjék rá - עַל - a falaira.¹²⁰

וַיִּבֶן אֶת הַצֹּלַע לְאִשָּׁה - [Az Örökkévaló] asszonnyá alakította a bordát. - אֲשֶׁה - [Azaz úgy alakította a bordát,] hogy az asszonnyá váljék, - כְּמוֹ - akárcsak [a לֹאֲפֹד (löéfod) szó] - וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִּדּוֹן לְאִפּוֹד - az „és Gidon éfódot csinált abból”¹²¹ [szövegrészben], - לְהִיּוֹת אִפּוֹד - [ahol szintén arról van szó, hogy úgy alakította az aranyat,] hogy éfód váljék belőle.

¹¹⁷ 2Mózes 26:20.

¹¹⁸ 1Mózes, az 1:27-tel kapcsolatban.

¹¹⁹ Szó szerint „építette”. Miért az *építeni* kifejezést alkalmazza a Szentírás az asszonnyra vonatkozóan?

¹²⁰ Bráchoť 61a.

¹²¹ Bírák 8:27.

וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֶאת הַפֶּעַם עָצָם מֵעַצְמִי וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי, לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לִקְחָהּ זֹאת.
(בראשית ב, כג)

És az ember így szólt: „ez immár csont az én csontjaimból és hús az én húsomból, azért neveztessek néembernek, mert az emberből vétetett.”
(1Mózes 2:23.)

זאת הפעם – ez immár. – מְלַמֵּד – Ez azt tanítja, – שָׁבָא אָדָם – hogy Ádám megpróbált párt találni magának – עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה – az állatok között, – וְלֹא נִתְקַרְרָה – de nem volt elégedett velük, – עַד שָׁבָא עַל חַוָּה – mígnem aztán rátalált Évára.

לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ וְגוֹמֵר – azért neveztessek néembernek, mert az emberből vétetett.¹²² – לְשׁוֹן נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן – [Az *איש* (*is*) és az *אשה* (*isá*) szavaknak] közös a gyöke. – מִכָּאן – Ebből [következtetünk arra], – שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם בְּלִשׁוֹן הַקִּדְשׁ – hogy a világ a Szent Nyelv szavaival teremtetett.

עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד. (בראשית ב, כד)

Ezért a férfi elhagyja atyját és anyját és ragaszkodik feleségéhez és egy testté lesznek. (1Mózes 2:24.)

– Ezért a férfi elhagyja. – רוּחַ הַקִּדְשׁ אוֹמְרָת כֵּן – Az Isteni Szellem mondja ezt, – לְאַסוֹר עַל בְּנֵי נֹחַ – megtiltva „Noé fiainak” – אֶת הָעֵרְוֹת – a tiltott házastársi viszonyokat.¹²³

– egy testté. – הַיֶּלֶד נוֹצֵר עַל יְדֵי שְׁנֵיהֶם – A gyermek mindkét [szülő közreműködésével] alakul ki, – וְשֵׁם נִעֲשֶׂה בְּשֵׁרם אֶחָד – ily módon egyesülnek „egy testté”.

וַיְהִיו שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ, וְלֹא יִתְבָּשְׂשׁוּ. (בראשית ב, כה)

És mindketten, az ember és felesége, mezítelenek voltak, és nem szégyellték magukat. (1Mózes 2:25.)

– és nem szégyellték magukat. – שְׁלֹא הָיוּ יוֹדְעִים דְּרָף צְנִיעוּת – Nem ismerték a szemérmességet, – לְהִבְחִין בֵּין טוֹב לְרָע – hogy különbséget tudtak volna tenni jó és rossz között.¹²⁴ – וְאֵף עַל פִּי שְׁנֵיהֶם בּוֹ דַּעַה – Jóllehet [Ádámnak] megadatott a bölcsesség, – לְקֹרֹת שְׁמוֹת – hogy [a teremtményeket] elnevezze, – לֹא

¹²² Miért nevezték *אשה* (*isá*)-nak.

¹²³ Az *אביו* (*áviu*) reprezentálja a szövegben az apai oldali (pl. az apa lánytestvérével, stb. folytatott) tiltott kapcsolatokat, az *אמו* (*imo*) pedig az anyai oldali (pl. az anya lánytestvérével, stb. folytatott) tiltott kapcsolatokat.

¹²⁴ Ekkor még nem volt hajlamuk a rosszra, és így nem is volt semmi, ami miatt szégyenkezniük kellett volna.

עד אֶכְלוּ מִן הָעֵץ – mégsem volt még átítatódva a rossz ösztönnel, – נִתֵּן בּוֹ יֵצֵר הָרָע – míg nem evett a fa [gyümölcséből], – וַיִּכְנַס בּוֹ יֵצֵר הָרָע – amikor is beléköltözött a rossz ösztön, – וַיֵּדַע מַה בֵּין טוֹב לְרָע – és már képes volt különbséget tenni jó és rossz között.

וַהֲנַחֵשׁ הָיָה עָרוֹם מִפְּלִי תֵּיט הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים, וַיֹּאמֶר אֵל הָאֵשָׁה אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִפֵּי עֵץ הַגֶּן. (בראשית ג, א)

A kígyó pedig ravaszabb volt a mező minden vadjánál, amelyet az Örökkévaló Isten alkotott, és így szólt az asszonyhoz: „Valóban azt mondta Isten, hogy ne egyetek a kertnek egy fájáról sem?” (1Mózes 3:1.)

מיért – מה ענין זה לכאן – A kígyó pedig ravaszabb volt. – Miért lett beillesztve ide ez az epizód [vagyis miért lett hozzákapcsolva az előző versekhez]? – הֲיָה לוֹ לְסִמוּךְ – [A következő versnek] kellett volna inkább követnie [az előzőeket]: – וַיַּעַשׂ לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ – „És csinált az Örökkévaló Isten az embernek és feleségének – כְּתוּבוֹת עוֹר וַיִּלְבִּישֵׁם – állatbőr-köntösöket és felöltöztette őket.”¹²⁵ – אָלָּא – [A vers] azonban megtanítja, – מֵאִיזוֹ עֵצָה קִפְּץ הַנְּחָשׁ עָלֵיהֶם – mi volt az oka, hogy a kígyó „letámadta” őket. – רָאָה אוֹתָם עָרוֹמִים – Meglátta őket mezítelenül, – וַיַּעֲסוּקִים בְּתַשְׁמִישׁ לְעֵץ כָּל – miközben minden szégyenérzet nélkül házasetet éltek egymással, – וַנְּתַאֲוֶה לָּהּ – és [a kígyó] megkívánta az asszonyt.

לפי עֲרֻמָּתוֹ וַיִּגְדְּלוּ – לפי עָרוֹם מִפְּלִי – ravaszabb volt a mező minden vadjánál.¹²⁶ – Amilyen ravasz és hatalmas [volt], – הֲיָיָה מִפְּלִי – [olyan] volt elbukása [is]. – עָרוֹם – [Mivel] ő volt a legravaszabb, – אָרוּר מִפְּלִי – [ő lett] a legátközötlőbb [is].¹²⁷

– Talán azt mondta nektek, – אַף כִּי אָמַר וַיֹּאמֶר – Valóban azt mondta [Isten], stb. – שָׁמָּא אָמַר לָכֵן – Talán azt mondta nektek, – הֲיָיָה מִפְּלִי – hogy a kert egyik fájáról sem ehettek, stb.? – וַיֹּאמֶר עַל פִּי שָׂרָאָה אוֹתָם – És noha látta, hogy – אוֹכְלִים מִשָּׂאָר פְּרוֹת – esznek a többi gyümölcsből, – הֲרִבָּה עָלֵיהֶם דְּבָרִים – elkezdte kérdésekkel „bombázni” [Évát], – וַיִּבֹּא לְדַבֵּר – és – כִּדִּי שֶׁתִּשְׁכַּח – hogy az asszonymak muszáj legyen válaszolni neki, – בְּאוֹתוֹ הָעֵץ – arról a bizonyos fáról.

וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֵל הַנְּחָשׁ, מִפְּרִי עֵץ הַגֶּן נֹאכְל. (בראשית ג, ב)

A kígyó pedig ravaszabb volt a mező minden vadjánál, amelyet az Örökkévaló Isten alkotott, és így szólt az asszonyhoz: „Valóban azt mondta Isten, hogy ne egyetek a kertnek egy fájáról sem?” (1Mózes 3:1.)

¹²⁵ 3:21.

¹²⁶ Miért nem elegendő a megállapítás, hogy a kígyó ravasz volt? Miért kell őt a többi állathoz hasonlítani?

¹²⁷ 3:14.

וּמִפְּרֵי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגֶּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ, פֶּן תִּמְתּוּן. (בראשית ג, ג)

...csak annak a fának a gyümölcséből, amely a kert közepén van, mondta Isten, ne egyetek és ne nyúljatok hozzá, hogy meg ne haljatok”. (1Mózes 3:3.)

וְיֹאמַר הַנָּחֵשׁ אֶל הָאִשָּׁה, לֹא מוֹת תִּמְתּוּן. (בראשית ג, ד)

וְיֹאמַר הַנָּחֵשׁ אֶל הָאִשָּׁה. ¹²⁸ – הוֹסִיפָה עַל הַצּוּוּי – Az asszony hozzátett a parancshoz, – לְפִיכֶן בָּאָה לְיַדִּי גֵרְעוֹן – következésképp megcsorbította azt, – הוּא שְׁנֵאָמַר – amint írva van: ¹²⁹ – אֶל תּוֹסֶף עַל דְּבָרָיו – „Ne tégy hozzá szavaihoz semmit.” ¹³⁰

וְיֹאמַר הַנָּחֵשׁ אֶל הָאִשָּׁה, לֹא מוֹת תִּמְתּוּן. (בראשית ג, ד)

És mondta a kígyó az asszonynak: „Nem fogtok meghalni; (1Mózes 3:4.)

וְיֹאמַר הַנָּחֵשׁ אֶל הָאִשָּׁה, לֹא מוֹת תִּמְתּוּן. – Addig taszigálta az asszonyt, míg az [végül] megérintette [a fát]. – אָמַר לָהּ – Majd így szólt hozzá: – כְּשֵׁם שֶׁאֵין מִיתָה בְּנִגְיָה – „Amiképpen nem jár halállal a megérintése, – כִּף – ugyanúgy nem jár halállal a megevése [sem].” ¹³¹

כִּי יִדַע אֱלֹהִים כִּי בַיּוֹם אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם, וְהִייתֶם כְּאֱלֹהִים יִדְעֵי טוֹב וָרָע. (בראשית ג, ה)

...mert Isten tudja, hogy azon a napon, amelyen esztek belőle, megnyílik szemetek és olyanok lesztek, mint Isten, jónak és rossznak tudói.” (1Mózes 3:5.)

כִּי יִדַע – mert [Isten] tudja. – כֹּל אֶמֶן – [A kígyó azt mondta az asszonynak:] Minden mesterember – שׁוּנָא אֶת בְּנֵי אֲמִנוֹתָיו – féltékeny a rivális mesterekre. – מִן הָעֵץ – [Az Örökkévaló] evett a fa [gyümölcséből], – וַיִּבְרָא אֶת הָעוֹלָם – és [ezáltal képessé vált arra,] hogy megteremtse a világot. ¹³²

וְהִייתֶם כְּאֱלֹהִים – és olyanok lesztek, mint Isten. ¹³³ – יוֹצְרֵי עוֹלָמוֹת – [Képesek arra,] hogy világokat teremtsenek.

¹²⁸ De hát az Örökkévaló nem mondta, hogy hozzá sem érhetnek!

¹²⁹ Példabeszédek 30:6.

¹³⁰ „Bárki, aki hozzáad, az megcsorbít” – Szánhedrin 29a.

¹³¹ Ezzel megnyerte magának az asszony bizalmát.

¹³² És ezért nem akarja, hogy egyetek a fa gyümölcséből (Midrás Brésit rábá 19:4.).

¹³³ Ha esztek a fa gyümölcséből.

וּתְרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֵאֲכָל וְכִי תֵאָוֶה הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמַד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל וּתְקַח מִפְּרִיו וּתְאָכַל, וּתְתֵן גַּם לְאִשָּׁה עִמָּה וַיֹּאכַל. (בראשית ג, ו)

És midőn látta az asszony, hogy a fa jó táplálékul és gyönyörúsége a szemnek és kívánatos volt, hogy bölccsé tegye őket, tépett gyümölcséből és megette; adott férjének is, aki vele volt, és ő is evett. (1Mózes 3:6)

וּתְרָא הָאִשָּׁה – látta az asszony.¹³⁴ – „Látta” a kígyó szavait, – וְהִנָּאוּ לָהּ וְהִאֲמִינָתוּ – [azaz] tetszetek neki [a szavai], és hitt neki.

כִּי טוֹב הָעֵץ – **hogyan jó a fa jó.**¹³⁵ – Hogy jó Istenhez hasonlatosnak lenni.

וְכִי תֵאָוֶה הוּא לְעֵינַיִם – **és gyönyörúsége a szemnek.** – כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ וְנִפְקְחוּ – Ahogyan [a kígyó] mondta neki: „Megnyílik szemetek.”

וְנִחְמַד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל – **kívánatos volt, hogy bölccsé tegye őket.** – כְּמוֹ שֶׁאָמַר – Ahogyan [a kígyó] mondta neki: „jónak és rossznak tudói.”

וּתְתֵן גַּם לְאִשָּׁה – **adott férjének is.** – וְשֵׁלָא תָמוּת הִיא וַיְחִיָּהּ הוּא – Nehogy [az legyen, hogy] ő [ti. az asszony] meghal, a férje meg életben marad, – וַיִּשָּׂא אַחֲרָת – és feleségül vesz egy másik [asszonyt].

וְגַם – **is.** – לְרִבּוֹת בְּהֵמָה וְחַיָּה – Magába foglalva minden állatot.

וּתְפַקְחָנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמָם הֵם, וַיִּתְּפוּרוּ עָלֶיהָ תֵּאָוֶה וַיַּעֲשׂוּ לָהּ חֲגֹרֶת. (בראשית ג, ז)

Erre megnyílt mindkettőjük szeme, és megtudták, hogy meztelenek, és összefűztek fügefaleveleket, és csináltak maguknak ágyékkötőket. (1Mózes 3:7.)

וּתְפַקְחָנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם – **Erre megnyílt mindkettőjük szeme...** – לְעֵנֵן הַחֲכָמָה – A vers a tudatra utal – וְלֹא לְעֵנֵן רְאִיָּה מִמֶּשׁ – és nem a tényleges látóképességre, – וְסוּף הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ – amint az a vers végére is nyilvánvalóvá válik.¹³⁶

וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמָיִם הֵם – **...és megtudták, hogy meztelenek...** – אַף הַסּוּמָא יוֹדֵעַ – Még egy vak ember is tudja, – כִּשְׁהוּא עָרוֹם – ha meztelen. – אֲלָא מַהוּ – Akkor hát mire utal ez: – וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמָיִם הֵם – „És megtudták, hogy meztelenek”? – מִצְוָה אַחַת – [A válasz:] Volt egy parancsolat, amelyet meg kellett volna tartaniuk [hogy ne egyenek a fa gyümölcséből], – וְנִתְעַרְטְלוּ הֵימָנָה – és ők levetkőzték magukról [ennek a parancsolatnak a teljesítését, azzal, hogy megszegették].

¹³⁴ Mit látott az asszony, ami meggyőzte?

¹³⁵ Nyilvánvaló, hogy nem a fa gyümölcsének ízére utalt, hiszen ekkor még meg sem kóstolta azt.

¹³⁶ Ezt olvassuk: „...és megtudták, hogy meztelenek”. Nem szükséges látni ahhoz, hogy az ember tudja, hogy meztelen. Így aztán nyilvánvalóan a bölcsességre történik utalás.

עֲלֵה תְּאֵנָה – ...fügefaleveleket... – הוא הַעֵץ שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ – Ez volt az a fa, amelynek a gyümölcséből ettek. – בְּדָבָר שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ – Azzal, amivel elkövették a bűnt, – בּוֹ נִתְקְנוּ – javítottak [helyzetükön]. – אֲבָל שָׁאֵר הָעֵצִים מְנַעוּם – De a többi fa meggátolta őket [abban], – מִלְטוּל עֲלֵיהֶם – hogy szakítsanak a leveleikből. – וּמִפְּנֵי מָה – ומפני מה – לֹא נִתְפָּרְסָם הָעֵץ – Miért nem mondja meg a Tóra a [tiltott] fa fajtáját? – שֶׁאֵין הַקְדוּשׁ – שאין הקדוש – אֲזֵרְתִּי, מֵעַתָּה – Azért, mert Isten nem akar – לְהוֹנוֹת בְּרִיָּה – egyetlen teremtményt sem megbántani, – שְׁלֹא יִכְלִימֶיהָ – [és azért nem említi a Tóra nyíltan a fa nevét,] hogy az emberek ne szégyenítsék meg – וַיֹּאמְרוּ זֶהוּ – mondván: „Ez az [a fa], – שֶׁלֹּקָה הָעוֹלָם – amely miatt a világ [büntetéssel] sújtatott.” – אֶתְּנָחֻמָּא – A Tánchumá rabbi midrása alapján.¹³⁷

וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְּהִלָּהּ בְּגֵן לְרוּחַ הַיּוֹם, וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגֵּן. (בראשית ג, ח)

És meghallották az Örökkévaló Isten hangját, mikor hús alkonyatkor a kertben járt; és elrejtőzött az ember és a felesége a kert fái közé az Örökkévaló Isten elől. (1Mózes 3:8.)

וַיִּשְׁמְעוּ – És meghallották. – יֵשׁ מְדַרְשֵׁי אַגְדָּה רַבִּים – Számos aggádikus magyarázata létezik [ennek a versnek], – וּכְבֹר סְדָרוֹם רְבוּתֵינוּ עַל מְכוֹנָם בְּבְרָאשִׁית רַבָּה – amelyet Bölceink szépen sorba rendeztek a *Brésit rábában* – וּבְשָׂאֵר מְדַרְשׁוֹת – és más Midrásokban. – וַאֲנִי לֹא בָאֵתִי – Nekem azonban [helyütt] csupán az a célom, – אֲלֵא לְפָשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא – hogy a szentírás szöveg egyszerű jelentését közöljem – וְלֵאגְדָּה הַמִּישְׁבָּת – valamint azt az ágádát, amelynek célja, hogy tisztázza – הַמִּקְרָא – a Szentírás szavait, – דְּבָר דְּחוּבָר עַל אֲפָנִי – összhangban ezekkel a szavakkal.

וַיִּשְׁמְעוּ – És meghallották.¹³⁸ – מִה שֶׁמְעוּ – Mit hallottak? – אֶת קוֹל – Hallották Isten hangját, – שֶׁהָיָה מִתְּהִלָּהּ בְּגֵן – amint a kertben járt.

וַיִּתְחַבֵּא – hús alkonyatkor. – לְאוֹתוֹ רוּחַ – [Jelentése:] abba az irányba, – שֶׁהַשָּׁמֶשׁ בָּאָה מִשָּׁמַיִם – ahonnét a nap [sugarai] érkeznek, – וְזוֹ הִיא מְעַרְבִית – vagyis nyugat felé. – שֶׁלְפָנוֹת עָרֵב חָמָה בְּמַעַרְב – Mert alkonyatkor a nap nyugaton van [az égen], – וְהֵם סָרְחוּ בְעֵשִׂירִית – és ők a tizedik órában vétkeztek.¹³⁹

וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם, וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה. (בראשית ג, ט)

És megszólította az Örökkévaló Isten az embert, mondván neki: „Hol vagy?” (1Mózes 3:9.)

¹³⁷ Vájérá 14.

¹³⁸ Isten nem mondott semmit. Akkor hát mit hallottak?

¹³⁹ A nappal tizenkét részórára van felosztva. A tizedik óra idején már közel az alkonyat.

אֵלָא – Hol vagy? – יוֹדַע הִיָּה הֵיכָן הֵם – [Az Örökkévaló] tudta, hol van, – לְכַנֵּס עִמּוֹ בְּדַבָּרִים – csupán [azért kérdezte ezt], hogy beszédbe elegyedjen vele [azaz Ádámmal] – וְשָׁלָא יְהִי נִבְהָל לְהִשִּׁיב – és ne rémüljön meg annyira, hogy képtelen legyen válaszolni,¹⁴⁰ – אִם יַעֲנִישֶׁהוּ פְתָאוּם – [mint abban az esetben], ha váratlanul részesítette volna büntetésben. – וְכֵן בְּקִין – Ugyanígy Kájin esetében, – אָמַר לוֹ – amikor azt mondta [az Örökkévaló Kájinnak]:¹⁴¹ – „אי הִבֵּל אָחִיךָ – „Hol van testvéred, Ábel?” – וְכֵן בְּבִלְעָם – Ugyanígy Bileám esetében,¹⁴² [amikor azt kérdezte az Örökkévaló]: – „מי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ – „Kik ezek a férfiak nálad?” – לְכַנֵּס עִמָּהֶם בְּדַבָּרִים – abból a célból, hogy beszélgetést kezdeményezzen velük. – וְכֵן בְּחִזְקִיָּהוּ – Ugyanígy Chizkijáhu esetében – בְּשִׁלוּחֵי מְרוֹדָךְ בְּלֶאֱדָן – Mörodách-báládán követeivel [kapcsolatban].¹⁴³

וַיֹּאמֶר אֶת קִלְךָ שְׁמַעְתִּי בְּגֹן, וַאֲיָרָא כִּי עִירָם אָנֹכִי וְאַחֲבָא. (בראשית ג, י)

És felelt az ember: „Hallottam hangodat a kertben és félttem, mert meztelen vagyok; azért rejtőztem el.” (1Mózes 3:10.)

וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עִירָם אָתָּה, הֲמֵן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל מִמֶּנּוּ אֲכַלְתָּ. (בראשית ג, יא)

És Ő szólt: „Ki mondta meg neked, hogy meztelen vagy? Talán ettél a fáról, melyről azt parancsoltam neked, hogy ne egyél?” (1Mózes 3:11.)

Ki mondta meg neked? – מַאֲיִן לָךְ לְדַעַת – [Jelentése:] Honnét tudhatnád, – מֵה בּוֹשֶׁת יֵשׁ בְּעוֹמֵד עָרוֹם – hogy szégyellni kell a ruhátlanságot? **a fáról?** – בְּתִמְיָה – [Mintegy költői] kérdésként.¹⁴⁴

וַיֹּאמֶר הָאָדָם, הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִיא נָתַתָּה לִּי מִן הָעֵץ וְאֲכָל. (בראשית ג, יב)

És mondta az ember: „Az asszony, akit mellém adtál, ő adott nekem a fáról és én ettem.” (1Mózes 3:12.)

akit mellém adtál.¹⁴⁵ – כִּי אֵין כְּפָר בְּטוֹבָה – Itt [Ádám] hálátlanságáról tesz tanúságot.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Vagyis, hogy lehetőséget adjon neki arra, hogy beismerje és megbánja a bűnét. Lásd *Brésit rábá* 4:9.

¹⁴¹ 1Mózes 4:9.

¹⁴² 4Mózes 22:9.

¹⁴³ *Jesájá* 39:3.; *2Királyok* 20:14. Chizkijáhu király betegsége idején Babilónia királya követeket küldött hozzá ajándékokkal. Jesájá próféta megkérdezte, honnét jöttek ezek az emberek, noha már tudta.

¹⁴⁴ Hiszen pontosan tudta az Örökkévaló, hogy Ádám evett a fa gyümölcséből.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לְאַשָׁה מַה זֹאת עָשִׂית, וּתְאֹמַר הָאִשָּׁה הִנְחֵשׁ הַשִּׂיאֲנִי וְאָכַל. (בראשית ג, ג)
(ג)

Erre az Örökkévaló Isten odaszólt az asszonynak: „Mit tettél!” És az asszony felelt: „A kígyó rászedett engem és én ettem.” (1Mózes 3:13.)

הַשִּׂיאֲנִי – rászedett engem. – הִטְעֵנִי – [Jelentése:] félrevezetett engem. – כְּמוֹ
אל ישיא לְכֶם חִזְקִיָּהוּ – Hasonlóan: „Ne engedjétek hát, hogy Chizkijáhu így elámítson
és félrevezessen benneteket!”¹⁴⁷

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל הַנְּחֹשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אַרְוֵר אֶתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה, עַל
גִּחְזֶךָ תִּלְךָ וְעַפְרָתָאֲכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. (בראשית ג, יד)

És mondta az Örökkévaló Isten a kígyónak: „Mivel ezt tetted, átkozott légy minden barom között és minden mezei vad között, hasadon járj és homokot egyél életed minden napjában! (1Mózes 3:14.)

Mivel ezt tetted.¹⁴⁸ – מִכָּאֵן – Ebből [azt tanuljuk], – שִׂיאֵן מֵהַפְּכִים –
שִׂאֵלוֹ שִׂאֵלוֹ – 149 – howy nem próbáljuk meg enyhíteni a csábító bűnét.¹⁴⁹ –
– Ha ugyanis az Örökkévaló azt kérdezte volna tőle [ti. a kígyótól]: – לָמָּה עָשִׂיתָ זֹאת –
„Miért tetted ezt?”, – הֲיֵה לוֹ לְהִשִּׁיב – ő azt válaszolhatta volna: – דְּבָרֵי הָרֶב וְדְבָרֵי
– „Amikor az ember azzal szembesül, hogy] a mestere szavainak vagy a
tanítvány szavainak [engedelmeskedjék], – דְּבָרֵי מִי שׁוֹמְעִין – vajon kinek kell
engedelmeskednie?”¹⁵⁰

minden barom között és minden mezei vad között. – אִם מִבְּהֵמָה נִתְקַלַּל – Ha átkozottabb volt minden baromnál,¹⁵¹ –
מִתִּיָּה לֹא כָּל – akkor nyilvánvalóan átkozottabb volt a mezei vadaknál,¹⁵² nem? – הֲעֵמִידוּ

¹⁴⁵ Ádám itt miért nem egyszerűen azt feleli: „Az asszony adott nekem?” Miért teszi hozzá, hogy „akit mellém adtál”?

¹⁴⁶ Azzal, hogy bűnéért a felelősséget arra a tényre háritja, hogy az Örökkévaló feleséget adott mellé (Ávodá záró 5b.).

¹⁴⁷ 2Kronikák 32:15.

¹⁴⁸ Ádámtól és Évától egyaránt megkérdezte az Örökkévaló, miért vétkeztek, lehetőséget adva nekik a válaszadásra. A kígyót vajon miért nem kérdezte meg?

¹⁴⁹ Vagyis olyasvalakinek, aki az embereket bálványimádásra csábítja, nem adunk módot arra, hogy megindokolhassa, miért tette, amit tett, márpedig a kígyó azzal hitegette őket, hogy olyanokká válhatnak, mint Isten.

¹⁵⁰ Természetes, hogy a mesternek. A kígyó ily módon tehát azzal védekezhetett volna, hogy Ádámnak és Évának semmi oka nem volt, hogy neki engedelmeskedjék az Örökkévaló parancsa ellenében.

¹⁵¹ Azaz házi állatnál.

¹⁵² Azaz a nem domesztikált, vadon élő állatoknál.

הַבּוֹחֲרוֹת – Bölcseink azért vették bele ezt a midrást – בְּמִסְכַּת בְּכוֹרוֹת – a Böchorot traktátusba:¹⁵³ לְלַמֵּד – hogy megtanítsák, – שְׂמִי עֲבוּרוֹ שֶׁל נָחַשׁ – hogy a kígyó vemhessége – שָׁבַע שָׁנִים – hét évig [tart].¹⁵⁴

עַל גְּחוּנָה תֵּלֵךְ – **hasadon járj.**¹⁵⁵ – רַגְלִים הָיוּ לוֹ וְנִקְצְצוּ – Lábai voltak, amiket [az Örökkévaló] levágott.

וְאֵיכָה אֲשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאֲשֵׁה וּבֵין זְרַעְךָ וּבֵין זְרַעָהּ, הוּא יְשׁוּפֶךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עֲקֵב. (בראשית ג, טו)

És ellenségeskedést teszek közéd és az asszony közé, a te magzatod és az ő magzatja közé; ő megsért téged fejedén, te pedig megsérted őt a sarkán.” (1Mózes 3:15.)

וְאֵיכָה אֲשִׁית – **És ellenségeskedést teszek.**¹⁵⁶ – [Az Örökkévaló azt mondta:] Egyetlen célod az volt, – אֶלָּא שְׂמִימוֹת אָדָם – hogy Ádám elpusztuljon – כְּשִׂיאֵכֵל הוּא תְּחַלֶּה – azáltal, hogy először eszik [a tiltott gyümölcsből], – וְלֹא בָּאתָ לְדַבֵּר אֶל תְּנָה תְּחַלֶּה – és nem azért elvedd Évát, – וְהִשָּׂא אֶת תְּנָה – te pedig ezt követően elvedd Évát, – אֶלָּא לְפִי שְׁהַנְּשִׁים דַּעְתָּן קְלוֹת לְהַתְּפֹתוֹת – és tudják, hogyan hassanak a férjükre. – לְפִיכָךָ וְאֵיכָה אֲשִׁית – Ezért hát: „ellenségeskedést teszek [stb.]”

יְשׁוּפֶךָ – **ő megsért téged.** – יִכְתְּבֶךָ – [Jelentése:] Összezőz téged, – כְּמוֹ וְאֶכּוֹת – **te pedig megsérted őt a sarkán.**¹⁵⁷ – [Jelentése:] Képtelen lesz elgyenyenedve állni, – וְתִשְׁכְּנוּ בְּעַקְבוֹ – és [kénytelen] lesz a sarkán megmarni őt. – וְאֶכּוֹת אוֹתוֹ (váekot) – mint [a vécókat] a vécókat (váekot oto)¹⁵⁷ [szövegrészben], – וְתִרְגְּמוּ – amelyet [Onkelosz] úgy fordít: „És összezőztem”.

וְאֵיכָה אֲשִׁית – **te pedig megsérted őt a sarkán.**¹⁵⁸ – לֹא יִהְיֶה לְךָ קוּמָה – [Jelentése:] Képtelen lesz elgyenyenedve állni, – וְתִשְׁכְּנוּ בְּעַקְבוֹ – és [kénytelen] lesz a sarkán megmarni őt. – וְאֶכּוֹת אוֹתוֹ – De még onnét is [képes] lesz megölni őt. – וְלִשׁוֹן תְּשׁוּפֶנּוּ – A תְּשׁוּפֶנּוּ (tösufenu) szó jelentése, akár [a násáf] szóé] a – כְּמוֹ נִשְׁפָּה בְּהֵם – „már rájuk fuvall”¹⁵⁹ [szövegrészben], – כְּשִׁהַנְּחֹשׁ בָּא לְנִשׁוּף – mert amikor a kígyó marni készül, – הוּא נוֹשֵׁף כְּמִין שְׂרִיקָה – füttventésszerű hangot bocsát ki magából.¹⁶⁰ – וּלְפִי שְׁהַלְשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלְשׁוֹן – Mivel ezek a szavak hasonló

¹⁵³ 8a.

¹⁵⁴ Amiképpen a házasított állat vemhességének időtartama hétszer hosszabb, mint a vadon élő állatoké (pl.: macska: 52 nap, szamár: 12 hónap), a kígyóé hétszer hosszabb, mint a házasított állaté.

¹⁵⁵ Miért, addig hogyan járt?

¹⁵⁶ Miképpen van összhangban ez a büntetés az elkövetett bűnnel?

¹⁵⁷ 5Mózes 9:21.

¹⁵⁸ Ez miért számít átoknak?

¹⁵⁹ Jesájá 40:24.

¹⁶⁰ A kérdés azonban továbbra is az, hogy miért használja a Tóra a נִשְׁפָּה (nösifá) kifejezést a נִשְׁכָּה (nösichá) – harapás, marás – helyett?

hangzásúak, – כתב לשון נשיפה בשניהם – a נשיפה (nösifá) alak használtatik mindkettő helyett.

אל האשה אמר הרבה ארבה עצבוניך והרנך בעצב תלדי בנים, ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך. (בראשית ג, טז)

És az asszonyhoz így szólott: „Magsokasítom fájdalmadat és terhességedet, fájdalommal fogsz szülni gyermekeket, sóvárogni fogsz férjed után, és ő uralkodik rajtad.” (1Mózes 3:16.)

עצבוניך – ...fájdalmadat... – זה צער גדול בנים – Ez a gyermeknevelés gyötrelmére utal.

והרנך – ...és terhességedet... – זה צער העבור – Ez a terhesség fájdalmára utal.

בצב תלדי בנים – ...fájdalommal fogsz szülni gyermekeket... – זה צער הלידה – Ez a gyermekszülés fájdalmára utal.

ואל אישך תשוקתך – ...sóvárogni fogsz férjed után... – לתשמיש – A házassélet után. – ויאף על פי כן אין לך מצח – De mégsem lesz bátorságod, – ותבעו בפה – hogy nyíltan követeld tőle, – אלא הוא ימשול בך – hanem inkább ő uralkodik rajtad. – הכל ממנו – [Azaz] minden [kezdeményezés] tőle ered majd, – ולא ממך – és nem tőled.

תשוקתך – ...sóvárogni fogsz... – תאנתך – [Olyan értelemben] fogsz vágyakozni, – כמו ונפשו שוקקה – mint [ebben a versben]: „Sóvárog a lelke”.¹⁶¹

ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתך לאמר לא תאכל ממנו, ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך. (בראשית ג, יז)

Az emberhez pedig így szólott: „Mivel hallgattál feleséged szavára és ettől a fáról, amelyről azt parancsoltam neked, mondván: ne egyél belőle! átkozott legyen a föld miattad, fáradsággal táplálkozzál belőle életed minden napjában. (1Mózes 3:17.)

תעלה לך דברים – ארורה האדמה בעבורך – Adok én neked átkozott dolgokat, – כגון זבובים ופרעושים ונמלים – mint például legyeket, bolhákat és hangyákat. – משל ליוצא לתרבות רעה – olyan ez, mint mikor valaki lealjasodik – והבריות מקללות שדים – és az emberek megátkozzák az emlőt, – שינק מהם – amely szoptatta.¹⁶²

¹⁶¹ Jesájá 29:8.

¹⁶² Ugyanígy a földet is, amelyből az ember vétetett, megátkozta az Örökkévaló.

וְקוֹץ וְדֹרֵדֵר תַּצְמִיחַ לָךְ, וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. (בראשית ג, יח)

Tövist és bogáncst is terem majd neked, és enni fogod a mező fűvét.
(1Mózes 3:18.)

הָאָרֶץ – Tövist és bogáncst is terem majd neked. – וְקוֹץ וְדֹרֵדֵר תַּצְמִיחַ לָךְ – A föld. – כְּשִׁתְּזַרְעֶנָּה מִיַּיִן זָרְעִים – Bármilyen magot is vetsz majd belé, – תַּצְמִיחַ קוֹץ – az tövist és bogáncst fog teremni, *dárdár*-t és *kundász*-t, – וְהוּן נֹאֲכָלִין עַל יְדֵי – והון נאכלין על ידי – תקוון – amelyek különleges előkészítést igényelnek, hogy fogyaszthatóak legyenek.¹⁶³

– Ez yma káláה היא זו – **és enni fogod a mező fűvét.** – וּמָה קָלְלָהּ הִיא זֶה – Ez miért átok? – וְהֵלֵא בְּבִרְכָה נֹאמַר לוֹ – Nem mondja-e [az Örökkévaló] az áldásában:¹⁶⁴ – „Íme, odaadtam nektek minden magtermő fűvet, stb.”¹⁶⁵ – **בְּרֵאשִׁית** – De [nézzük csak meg jobban,] mi áll itt – **אֵלֶּא מָה אָמַר כָּאֵן** – **אֵלֶּא מָה אָמַר כָּאֵן** – a passzus elején: – **אָרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרְךָ** – „Átkozott legyen a föld miattad, – **בְּעִצְבוֹן תֵּאֱכָלֶנָּה** – fáradtsággal táplálkozzál belőle.” – **מֵאֲחֵר הָעִצְבוֹן** – Majd e fáradtságot követően: – **וְקוֹץ וְדֹרֵדֵר תַּצְמִיחַ לָךְ** – „Tövist és bogáncst is terem majd neked.” – **כְּשִׁתְּזַרְעֶנָּה קִטְנִיּוֹת אוֹ יִרְקוֹת גִּנָּה** – [Vagyis] amikor babot és zöldséget ültetsz a kertben, – **הִיא תַּצְמִיחַ לָךְ קוֹצִים וְדֹרֵדֵרִים** – az tövist és bogáncst hajt majd neked – **וּשְׂאֵר עֵשְׂבֵי** – és egyéb mezei füveket, – **וְעַל כִּרְחֶךָ תֵּאֲכָלֶם** – és neked nem lesz más választásod, mint hogy azokat edd.

בְּזַעַת אַפִּיךָ תֵּאֲכַל לֶחֶם עַד שׁוֹכֶךָ אֶל הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לְקַחְתָּ, כִּי עֵפָר אֶתָּה וְאֵל עֵפָר תִּשׁוּב.
(בראשית ג, יט)

Arcod verejtékével fogod enni kenyeredet, amíg vissza nem térsz a földbe, melyből vétettél, mert por vagy és porrá leszel.” (1Mózes 3:19.)

בְּזַעַת אַפִּיךָ – Arcod verejtékével. – לְאַחַר שִׁתְּטַרַח בּוֹ הִרְבָּה – [Jelentése:] Sok és fárasztó munka révén.

וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ תֵּנָה, כִּי הוּא הִיטָה אִם כָּל חֵי. (בראשית ג, כ)

És elnevezte az ember feleségét Évának, mert ő lett minden élőnek anyja. (1Mózes 3:20.)

– És elnevezte az ember. – **וַיִּקְרָא הָאָדָם** – A Szentírás most visszatért az elbeszélés egy korábbi [fonalához]: – **וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת** – „És az ember nevet adott...”¹⁶⁶ – **וְלֹא הִפְסִיק אֶלֶּא לְלַמְּדֶךָ** – [A Szentírás itt] csupán

¹⁶³ Vagyis az embernek keményen meg kell dolgoznia az élelemért.

¹⁶⁴ Fentebb 1:29.

¹⁶⁵ Hogy azt egyétek.

¹⁶⁶ Uo. 2:20.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הִיָּה כְּאֶחָד מִמְּנוֹ לְדַעַת טוֹב וְרָע, וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחֵי לְעֹלָם. (בראשית ג, כב)

És mondta az Örökkévaló Isten: „Íme, az ember olyan lett, mint egyik közülünk, tudja a jót és a rosszat”; de nehogy kinyújtsa kezét és vegyen az élet fájáról is, hogy egyék belőle és örökké éljen, (1Mózes 3:22.)

הָרִי הוּא יְחִיד בְּתַחְתּוֹנִים – **olyan lett, mint egyik közülünk.** – Íme, ő egyedülálló a földi [világban], – כמו שְׁאֵנִי יְחִיד בְּעֲלִיוֹנִים – amiképpen én is egyedülálló vagyok az égiben. – Miben áll egyedülállósága? – לְדַעַת – A jó és a rossz ismeretében, – וּמָה הִיא יְחִידוּתוֹ – amely nem sajátja az állatoknak.¹⁷⁵

וּמִשִּׁיחָהּ לְעוֹלָם – **de nehogy kinyújtsa kezét.** – Ha örökéletet nyerne, – הָרִי הוּא קְרוֹב לְהִטְעוֹת הַבְּרִיּוֹת אַחֲרָיו – valószínűleg rossz útra csábítaná az embereket, – וְלוֹמַר אִף הוּא אֱלֹהִים – és ők azt gondolnák, hogy ő [ti. Ádám] is egy isten. – וַיֵּשׁ מְדַרְשֵׁי אַגְדָּה – Léteznek [más] aggádikus magyarázatok is, – אָבֵל אֵין מִיִּשְׁבִּין עַל פְּשׁוּטוֹ – de azok nincsenek összhangban a [vers] egyszerű jelentésével.

וַיִּשְׁלַחְהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגֶּן עֵדֶן, לְעַבְדָּךְ אֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם. (בראשית ג, כג)

...kiüzte tehát őt az Örökkévaló Isten az Éden kertjéből, hogy mívelje a földet, amelyből vétetett. (1Mózes 3:23.)

וַיַּגְרֵשׁ אֶת הָאָדָם, וַיִּשְׁכֵּן מִקְדָּם לְגֵן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים וְאֵת לֶהֱטֵה הַחֶרֶב הַמְתֵּהֲפֹכֶת לְשֹׁמֵר אֶת דְּרָף עֵץ הַחַיִּים. (בראשית ג, כד)

Tehát kiüzte az embert és az Éden kertjének keleti oldalára állította a kerubokat és a mindenfelé forduló lángpallost, hogy elállják az élet fájának útját. (1Mózes 3:24.)

בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל גֶּן עֵדֶן – **az Éden kertjének keleti oldalára.** – [Jelentése:] „Éden kertjétől keletre,” – חוּץ לְגֵן – a kerten kívülre.¹⁷⁶

a kerubokat. – מְלֹאכֵי חֲבָלָה – [Ezek] a pusztító angyalok.

a mindenfelé forduló lángpallost. – וְלָהֵט לֶהֱטֵה – Amely éles volt, – הוּא עָלִיוֹ – hogy elijessze őt – מִלְכָּנֶס עוֹד לְגֵן – attól, hogy újra belépjen a kertbe. – תְּרֻגוֹם לֶהֱטֵה – A *láhat* [szó Onkelosz-féle] fordítása – שָׁנָן – (*snán*) [élesség], – וְהוּא כְּמוֹ שֶׁלֶף שָׁנָא – mint [a *snána*] az „elővonta [éles] pengéjét” [szövegrészben]. – וּבִלְשׁוֹן לְעוֹלָם – Ófranciául ez *lame*. – וּמִדְרָשֵׁי אַגְדָּה יֵשׁ – Vannak

¹⁷⁵ És miért ad ez okot az aggodalomra? Hát mert ha most kinyújtja kezét...

¹⁷⁶ Másképp az állna a szövegben, hogy בְּגֵן עֵדֶן (*bögán éden*), vagyis „az Éden kertjében”.

más aggádikus magyarázatok is, – וְאֵנִי אֵינִי כֹּה אֶלָּא לְפִשׁוּטוֹ – de én csupán az egyszerű magyarázatot akartam bemutatni.

וְהָאָדָם יָדַע אֶת תְּנֵה אֶשְׁתּוֹ, וַתֵּהָר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת יְהוָה. וַתִּסְּף לְלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל... (בראשית ד, א-ב)

Az ember megismerte feleségét, Évát; s viselős lett Éva és szülte Kájint, mondva: férfit szereztem, az Örökkévalót. Ezután gyarapodott és szülte testvérét, Ábelt... (1Mózes 4:1–2.)

וְהָאָדָם יָדַע – Az ember megismerte... – כָּבֵר קוּדֵם הַעֲנֵן שֶׁל מַעֲלָה – Ez már az előző elbeszélésben közölt eseményt megelőzően történt, – קוּדֵם שְׁחָטָא וְנִטְרַד מִגֵּן עֵדֶן, – azaz mielőtt [az ember] bűnt követett el, és kiűzetett Éden Kertjéből. – וְכֵן הֵהָרִיץ – És ugyanez igaz a fogantatással és a gyermekszüléssel kapcsolatban is [ezek is a bűnbeesést megelőzően történtek]. [Azért nem lehet egyszerűen magyarázni, hogy a fenti után „ismerte”, és most születtek meg gyermekei mert:] – שָׁאֵם כָּתוּב – Ha az állna a szövegben: – וַיָּדַע אָדָם – (vájédá ádá – És megismerte az ember), – נִשְׁמַע – akkor az arra utalna, – שֶׁלְאַחַר שְׁנִטְרַד הָיָה לוֹ בָּנִים – hogy miután kiűzetett, gyermekei születtek.

קַיִן – ..Kájin... – עַל שֵׁם – [Vagyis] ezt a nevet az alapján kapta, [hogy Éva azt mondta:] – קָנִיתִי אִישׁ – kániti is [„férfit szereztem”].

אֶת ה' – ...az Örökkévalót (et HáSém)... – ה' עַם – [Az „et HáSém”] ugyanazt jelenti, mint az „im HáSém”, az Örökkévalóval.¹⁷⁷ – כְּשֶׁבָרָא אוֹתִי וְאֶת אִישִׁי – [Ami azt jelenti:] „Amikor [Isten] engem és a férjemet teremtett, – הוּא לְבָדוֹ בְּרָאָנוּ – Ő egyedül teremtett bennünket. – אָבֵל בְּזֶה שֶׁתְּפִים אָנוּ עִמּוֹ – Ebben [a szülésben] azonban partnerei vagyunk.”

אֶת קַיִן אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל – ...Kájint... testvérét, Ábelt... – שְׁלֹשׁ אֵתִים – Az אֶת-ת [tárgyrag, a héber nyelvtan szabályainak látszólag nem megfelelően] háromszor hangzik el, – רַבּוּיִים הֵם – továbbiakra utalva. – מְלִמַּד שֶׁתְּאוּמָה נולָּדָה עִם קַיִן – Ez arra utal, hogy egy lány ikertestvére is született Kájinnak, – וְעַם הָבֶל נולָּדוֹ שְׁתִּים – és két lány ikertestvére született Ábelnek.¹⁷⁸ – לְכֵן נִאָּמַר – Ezért szerepel [Ábellel kapcsolatban]: – וַתִּסְּף – „Ezután gyarapodott [és szülte testvérét, Ábelt]”.

וַתִּסְּף לְלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל, וַיְהִי הָבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה. (בראשית ד, ב)

Ezután szülte testvérét, Ábelt. Ábel juhásztor lett, Kájin pedig földműves. (1Mózes 4:2.)

¹⁷⁷ Ha Éva csupán azt akarta volna kifejezni, hogy egy férfit kapott Istentől, akkor azt mondta volna, hogy 'ה מִן (min HáSém – Istentől); az אֶת (et) „-val/-vel”-t is jelenthet.

¹⁷⁸ Az אֶת (et) kétszer szerepel Ábellel kapcsolatban: אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל (et áchiv et hável).

לְפִי שְׁנַתְקַלְלָהּ הָאֲדָמָה – Mivel a földet megátkozta [az Örökkévaló], – פָּרַשׁ לוֹ מַעֲבֹדֶתָהּ – [Ábel] tartózkodott attól, hogy megművelje.

וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים, וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה. (בראשית ד, ג)

És idő multával történt, hogy Kájin áldozatot mutatott be a föld gyümölcséből az Örökkévalónak. (1Mózes 4:3.)

מִפְּרֵי הָאֲדָמָה – a föld gyümölcséből.¹⁸⁰ – מִן הַגְּרוֹעַ – [A termés] legsilányabb részéből. – וַיֵּשׂ אֲגָדָה – Egy ágádá¹⁸¹ szerint – שְׂאוֹמֶרֶת זֶרַע פֶּשֶׁתָן הָיְתָה – ez lenmag volt. – דְּבַר אַחֵר – Egy eltérő magyarázat: – מִפְּרֵי – „[a föld] gyümölcséből” azt jelenti, – מֵאִיזָה שֶׁבָּא לְיָדוֹ – hogy bármiből, ami kéznél volt, – לֹא טוֹב וְלֹא מְבֹקֵר – sem a jóból, sem [természetesen] a legjobból.

וַהֲקֵל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֵאֲנוֹ וּמִחֻלְבָּהֶן, וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל הַקָּל וְאֶל מִנְחָתוֹ. (בראשית ד, ד)

Ábel szintén hozott juhai elsőszülöttjei közül, még pedig a kövérjéből. És kedvesen tekintett az Örökkévaló Ábelre és áldozatára, (1Mózes 4:4.)

וַיִּשַׁע – kedvesen tekintett [az Örökkévaló]. – וַיִּפֶּן – [Jelentése:] [Ábel áldozata] felé fordult [az Örökkévaló]. – וַכֵּן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה – Hasonlóan [az 5. versben] a שָׁעָה a מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה (vöel minchátó lo sáá) azt jelenti: – לֹא פָנָה – „[és az ő áldozatára] nem tekintett.” – וַכֵּן וְאֶל יִשְׁעוֹ אֵל יָפְנוּ – Hasonlóan: וְאֶל יִשְׁעוֹ (vöál jis’u) [azt jelenti:] „és ne forduljanak.”¹⁸² – וַכֵּן שָׁעָה מַעֲלִיו מַעֲלִיו פָּנָה מַעֲלִיו – Hasonlóan: שָׁעָה מַעֲלִיו (söé méálúv) [azt jelenti:] „Fordulj el azért tőle.”¹⁸³

וַיִּשַׁע – kedvesen tekintett [az Örökkévaló].¹⁸⁴ – יָרְדָה אֵשׁ וַלְחָקָה מִנְחָתוֹ – Tűz szállott alá, és felemésztette áldozatát.

וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה, וַיַּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו. (בראשית ד, ה)

...de Káinra és áldozatára nem tekintett. Ez igen bosszantotta Káint és arca elborult. (1Mózes 4:5.)

¹⁷⁹ Ábel miért nem lett Kájinhoz hasonlóan földműves?

¹⁸⁰ Ábelrel kapcsolatban a 4. versben az áll, hogy „juhái elsőszülöttjei közül, még pedig a kövérjéből.” Annak viszont nincs semmi jele, hogy Kájin hasonlóképpen cselekedett volna.

¹⁸¹ *Tánchumá Brésit* 9.

¹⁸² 2Mózes 5:9.

¹⁸³ *Jób* 14:6.

¹⁸⁴ Mi jelezte, hogy az Örökkévaló elfogadta Ábel áldozati felajánlását?

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל קַיִן, לָמָּה חָרָה לְךָ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ. (בראשית ד, ו)

És szólott az Örökkévaló Káinhoz: „Miért bosszant ez téged és miért borult el arcod? (1Mózes 4:6.)

הֲלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב לְפֶתַח חַטָּאת רֹבֵץ, וְאַלֶּיךָ תִּשְׁקָתוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בוֹ. (בראשית ד, ז)

Hiszen ha helyesen cselekszel, felemelkedsz; ha pedig nem helyesen cselekszel, az ajtónál hever a bűn, feléd vágyakozik, de te képes vagy uralkodni rajta.” (1Mózes 4:7.)

Hiszen ha helyesen cselekszel. – [Ez]a – כְּתִרְגוּמוֹ פְּרוּשׁוֹ – [Ez]a Targum magyarázata szerint értelmezendő.¹⁸⁵

– az ajtónál hever a bűn. – לְפֶתַח קַבְרֶךָ – [Jelentése:] a sírod ajtajánál – חַטָּאתְךָ שְׁמוּר – megőrződik a bűnöd.

– feléd vágyakozik. – וְאַלֶּיךָ תִּשְׁקָתוּ – שֵׁל חַטָּאת – A bűn. – הוא יִצָּר הָרַע תָּמִיד – vagyis a rossz ösztön szüntelenül – שׁוֹקֵק וּמִתְאַוֶּה לְהִכְשִׁילָךְ – arra vágyik, hogy elcsábítson téged.

– de te képes vagy uralkodni rajta. – וְאַתָּה תִּמְשָׁל בוֹ – אם תִּרְצֶה תִּתְגַּבֵּר עָלָיו – Ha nagyon akarod, legyőzheted.

וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו, וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקָּם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ. (בראשית ד, ח)

És Kájin szólt testvérének Ábelnek. És történt, hogy mikor a mezőn voltak, Kájin rátámadt testvére Ábelre és megölte őt. (1Mózes 4:8.)

– És Kájin szólt testvérének Ábelnek.¹⁸⁶ – וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל נִכְנַס עִמּוֹ בְּדַבְרֵי – [Ábel] – וִיטָרָה – Vitára provokálta [Ábel] – לְהִתְעוֹלֵל עָלָיו לְהַרְגוֹ – hogy ürügyet találjon meggyilkolásához.¹⁸⁷ – וַיֵּשׁ בְּנֵה מְדַרְשֵׁי אַגְדָּה – Vannak ezzel kapcsolatos aggádikus magyarázatok,¹⁸⁸ – אֲךָ זֶה יְשׁוּבוּ שֵׁל מְקָרָא – de ez a vers egyszerű magyarázata.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ, וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי. (בראשית ד, ט)

És szólott az Örökkévaló Kájinhoz: „Hol van testvéred, Ábel?” Ő pedig felelt: „Nem tudom; testvérem őrzője vagyok-e én?” (1Mózes 4:9.)

¹⁸⁵ Vagyis, ha nem helyesen cselekszel, azaz nem javítasz cselekedeteiden, akkor ítéletnapig sem szabadulsz meg a bűnödötől.

¹⁸⁶ A versből nem derül ki, mit mondott Kájin.

¹⁸⁷ Tehát nem igazán lényeges, hogy pontosan mit is mondott Kájin Ábelnek.

¹⁸⁸ Lásd Midrás Brésit rábá 21:6.

Hol van testvéred, Ábel?¹⁸⁹ – **הַי הַבֵּל אָחִיד** – **Hogy egy higgadt hangnemű beszélgetést kezdeményezzen vele** – **אֲוִלִי יָשׁוּב וַיֹּאמֶר** – [és hogy esélyt adjon Kájinnak arra,] **hogy megbánja bűnét és azt mondja:** – **אֲנִי הִרְגֹתִיו** – „Megöltem őt és [ezzel] vétkeztem Ellened.”

לֹא יָדַעְתִּי – **Nem tudom.** – **נַעֲשֶׂה כְּגֹנֵב דַּעַת הָעֲלִיּוֹנָה** – **Úgy cselekedett, mint aki meglopja a Legfelsőbb Tudatot.**¹⁹⁰

הַשׁוֹמֵר אָחִי – **testvérem őrzője...?** – **לְשׁוֹן תְּמָה הוּא** – **Kérdésként olvasandó,** – **וְכֵן כָּל ה"א** – **mint minden [hasonló helyzetű] ה prefixum esetében,** – **הַנִּקְוָה בְּחֻטָּף** – **amely chátáf pátáchhal van vokalizálva.**

וַיֹּאמֶר מָה עָשִׂיתָ, קוֹל דְּמֵי אָחִיד צִעֲקִים אֵלַי מִן הָאָדָמָה. (בראשית ד, י)

És szólott Ő: „**Mit tettél? testvéred kiontott vére hozzám kiált a földről.** (1Mózes 4:10.)

דְּמֵי אָחִיד – **testvéred kiontott vére.**¹⁹¹ – **דְּמוּ וְדָם וְרַעֲיוֹתָיו** – [Ez utalás] az ő [azaz Ábel] vérére és leszármazottainak vérére. – **דְּבַר אָחִיר** – **Egy eltérő magyarázat:** – **שָׁעָה בּוּ פְּצָעִים הִרְבָּה** – [Kájin] sok sebet ejtett rajta, – **שְׁלֹא הָיָה יוֹדֵעַ** – **mivel nem tudta,** – **מֵהֵיכָן נִפְשׁוּ יוֹצֵאָה** – **melyik ponton fog eltávozni [testéből] a lelke.**¹⁹²

וַעֲתָה אָרוּר אָתָּה, מִן הָאָדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיד מִיָּדִי. (בראשית ד, יא)

És most átkozottabb legyél, mint a föld, amely kinyitotta száját, hogy felvegye kezedből testvéred kiontott véré. (1Mózes 4:11.)

מִן הָאָדָמָה – **átkozottabb legyél, mint a föld.** – **מִן הָאָדָמָה** – **Vagyis átkozottabb, mint amennyire már eddig is meg lett átkozva** – **בְּעִוְנָה** – **bűnéért.** – **וְגַם** – **בְּזוּ הוֹסִיפָה לְחַטּוֹא** – **Itt folytatta a vétkezést, amennyiben**

אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיד וְגוֹמֵר – **kinyitotta száját, hogy felvegye kezedből testvéred kiontott véré.** – **וְהִנְנִי מוֹסִיף לָהּ קִלְלָה אֲצִלָּךְ** – **És Én ezért újfent megátkozom téged illetően:** – **לֹא תוֹסֵף תֵּת כֹּחַהּ** – **„ne adja neked többé erejét.”**¹⁹³

¹⁸⁹ Az Örökkévaló természetesen tudta, hol van Ábel. Akkor hát miért kérdezte meg?

¹⁹⁰ Azaz ostoba módon azt képzelte, hogy félrevezetheti az Örökkévaló Istent.

¹⁹¹ **דְּמֵי** (*dömé*) szó szerint azt jelenti: „[testvéred] vérei.” Miért a többes szám?

¹⁹² Azaz melyik lesz a végzetes csapás.

¹⁹³ 12. vers.

כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תִסַּף תַּת פְּחָה לָךְ, נָע וְנָד תִּהְיֶה בְּאָרֶץ. (בראשית ד, יב)

Ha míveled a földet, ne adja neked többé erejét. Kóbor és bujdosó légy a földön. (1Mózes 4:12.)

„Nem megengedett számodra, hogy egyetlen helyen lakjál.” – אין לך רשות לדור במקום אחד – **Kóbor és bujdosó.** – נָע וְנָד

וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל יְהוָה, גְּדוֹל עֲוֹנִי מִנְשָׂא. (בראשית ד, יג)

És felelt Kájinn az Örökkévalónak: „Nagyobb az én bűnöm, semhogy el lehetne viselni. (1Mózes 4:13.)

גְּדוֹל עֲוֹנִי מִנְשָׂא – Nagyobb az én büntetésem, semhogy el lehetne viselni.¹⁹⁴ – בְּתַמְיָה – Egy hitetlenkedő kérdés.¹⁹⁵ – אָתָּה טוֹעֵן עַל־יוֹנִים וְתַתְּוֹנִים – [Mintha Kájinn azt mondta volna:] „Te hordozod a fenti és az alanti [világokat], – וְעוֹנִי אֵי אֶפְשֶׁר לְטַעוֹן – és nem vagy képes elhordozni az én bűnömet?”

הֵן גִּרְשַׁתְּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפְּנֵיךָ אֶסְתֵּר, וְהֵייתִי נָע וְנָד בְּאָרֶץ וְהָיָה כָּל מִצְאֵי יְהַרְגֵנִי. (בראשית ד, יד)

Íme elűztél ma a föld színéről és színed elől el kell rejtőznöm; kóbor és bujdosó leszek a földön, megeshetik, hogy megöl majd, aki rám talál.” (1Mózes 4:14.)

וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל הָרֹג קַיִן שְׂבָעֵתִים יָקָם, וַיִּשָּׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַפּוֹת אֹתוֹ כָּל מִצְאוֹ. (בראשית ד, טו)

És mondta neki az Örökkévaló: „Azért bárki öli meg Kájint, hétszeresen bűnhődjék miatta!” És jelt tett az Örökkévaló Kájinnra, hogy ne üsse agyon senki, aki rátalál. (1Mózes 4:15.)

– **Azért bárki öli meg Kájint.** – וְהָ אָחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת – Ez egyike azoknak a verseknek, – שְׂקֶצְרוֹ דְּבְרֵיהֶם – amelyekben a szavak rövidek, – וְרַמְזוֹ – és [a vers] jelentését csupán sejtetni engedi [a Szentírás], anélkül, hogy részletekbe bocsátkozna. – **לָכֵן כָּל הָרֹג קַיִן** – [A helyes magyarázat a következő:] „bárki öli meg Kájint,” – לְשׁוֹן גְּעָרָה – mintegy fenyegetés: – **כִּי יַעֲשֶׂה לוֹ** – ez fog vele történni, – **וְלֹא פָּרַשׁ עֲנָשׁוֹ** – ez és ez lesz a büntetése, – **וְלֹא פָּרַשׁ עֲנָשׁוֹ** – anélkül, hogy közelebbről meghatározná [a Szentírás], hogy mi lesz a büntetése.

¹⁹⁴ Ez valójában nem állítás és vallomás volt Kájinn részéről, hanem...

¹⁹⁵ Azaz: súlyosabb a bűnöm, semhogy Isten elviselhetné azt?!

שְׁבַעַתִּים יָקָם – hétszeresen bűnhődjék miatta. – אֲנִי רוֹצֵה לְהִנָּקֵם מִקֵּין עֲכָשׁוּ – „Nem kívánok most [rögtön] bosszút állni Kájinon, – [hanem majd inkább] hֵת נִמְזַדֵּעַךְ מִלְּוָא – állok bosszút rajta, – אֲנִי נֹקֵם נִקְמָתִי מִמֶּנּוּ – mert felkel majd utódai közül Lemech, – וַיַּהֲרֹגֶהּ – és megöli őt.” – אֶת־הַמְּקַרָּא שֶׁאֲמַר שְׁבַעַתִּים יָקָם – A vers végén a יָקָם (sivátájim jukám) szavak – וְהָיָה נִקְמַת הַכֹּל מִקֵּין – Abel [halálának] Kájinon való megbosszulására utalnak. – לְמַדְּנֵהוּ – Ez azt tanítja, – שֶׁתְּחַלֵּל הַמְּקַרָּא – hogy a vers eleje – הָיָה גְעָרָה – egy zord fenyegetés, – שֶׁלֹּא תִהְיֶה בְּרִיָּה מִזִּיקָתוֹ – hogy egyetlen teremtmény se bántalmazza őt. – וְכִי־וָצֵא בּוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד – Hasonlóan: „[Azon a napon] Dávid azt mondta: – כָּל מִכָּה יִגְעַע בְּצַנּוֹר – „Mindenki, aki legyőz egy jebuzitát és a csatornán át felhatol,”¹⁹⁶ – וְלֹא פָּרַשׁ מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ – és nem mondja meg a vers, hogy mi fog történni vele. – אֲבָל דְּבַר הַכְּתוּב בְּרָמֵז – A vers ehelyett csupán sejtet: – כָּל מִכָּה – [vagyis] bárki, aki legyőz egy jebuzitát – וַיִּגְעַע בְּצַנּוֹר – és a csatornán át felhatol – וְיִקְרַב אֶל הַשַּׁעַר וַיִּכְבְּשֵׁנוּ – és eljut a kapuig és beveszi azt, – וְאֵת הָעוֹרִים וְגוֹמֵר – és a vakokat, stb. [azaz:] – וְגַם אוֹתָם יִכֶּה – és őket is¹⁹⁷ megöli, – „Dávid nem jöhet be a házba.”¹⁹⁸ – אֲנִי אֶעֱשֶׂנוּ רֹאשׁ וְשָׂר – Azt, aki megöli ezeket, – וְכִי־וָצֵא בּוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד – Itt [Dávid] szavai rövidítve szerepelnek, – וְכִי־וָצֵא בּוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד – a Krónikák könyve azonban egyértelműen fogalmaz: – וְהָיָה לְרֹאשׁ – „Az lesz a fővezér.”¹⁹⁹

וַיִּשָׂם ה' לְקֵין אוֹת – És jelt tett az Örökkévaló Kájinra.²⁰⁰ – חֶקֶק לוֹ אוֹת מִשְׁמוֹ – Felírta Isteni Nevének egyik betűjét [Kájin] homlokára.

– מִסְּפָרִים אַחֲרֵיהֶם – Más Rási-kiadások hozzáteszik: Egy eltérő magyarázat: – כָּל הַבְּהֵמָה וְהַחַיּוֹת – a (vad)állatokra [utal]. – אֲבָל בְּנֵי אָדָם עֲדֵין לֹא הָיוּ – De még nem voltak emberek, – וְיִמָּהֵם לֹא – akiktől félnie kellett volna, – רַק אֲבִיו וְאִמּוֹ – kivéve apját és anyját, – אֲלֵא אֲמַר – Hanem azt mondta: – וְהָיָה גֵרָא שֶׁיַּהֲרֹגֶהוּ – és attól nem félt, hogy ők megölhetik. – „Mostanáig minden állat rettegett tőlem, – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וּמוֹרָאֲכֶם וְגוֹמֵר – amint írva van: »Féljen és rettegjen tőletek, stb.«²⁰¹ – וְעַכְשָׁיו בְּשִׁבְלֵי עוֹן זֶה – És most e bűn eredményeképpen – וְהָיוּ מִמֶּנִּי הַחַיּוֹת – és megölnek engem.” – מִדְּוִישָׁם – „És jelt tett az Örökkévaló Kájinra,” – וְהָיוּ מִמֶּנִּי הַחַיּוֹת – és az állatok újra rettegtek őt.

¹⁹⁶ 2Sámuel 5:8.

¹⁹⁷ Azaz a vakokat és a bénákat.

¹⁹⁸ Uo.

¹⁹⁹ 1Krónikák 11:6.

²⁰⁰ Mi volt ez a jelt?

²⁰¹ Lentebb 9:2. „Féljen és rettegjen tőletek a föld minden állata és az ég minden madara; minden ami mozog a földön és a tenger minden hala hatalmatokba adatott.”

וַיֵּצֵא קַיִן מִלְפָּנֵי יְהוָה, וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נֹד קְדָמַת עֵדֶן. (בראשית ד, טז)

Ezután elment Kájin az Örökkévaló színe elől és letelepedett Nód országában, Édentől keletre. (1Mózes 4:16.)

וַיֵּצֵא קַיִן – elment Kájin. – יֵצֵא בְּהִכְנָעָה – [Jelentése:] alázattal eltávozott [az Örökkévaló színe elől], – כְּגוֹנֵב דַּעַת הָעֵלְיוֹנָה – mint az, aki [megpróbálta] félrevezetni a Legfőbb Tudatot.²⁰²

בְּאֶרֶץ נֹד – Nód országában. – בְּאֶרֶץ שְׁכַל הַגּוֹלִים נָדִים שָׁם – Abba az országba, ahová az összes számkivetett vándorol.²⁰³

קְדָמַת עֵדֶן – Édentől keletre. – שָׁם גָּלָה אָבִיו – Az volt az a hely, ahová apját [Ádámot] száműzte [az Örökkévaló], – כְּשִׁגְרֵשׁ מִגֵּן עֵדֶן – amikor kiűzte őt Éden kertjéből, – וַיִּשְׁכֵּן מִקְדָּם לְגֵן עֵדֶן – „az Éden kertjének keleti oldalára állította [a kerubokat],” – וַיִּשְׁכֵּן מִקְדָּם לְגֵן עֵדֶן – „az Éden kertjének keleti oldalára állította [a kerubokat],” – לְשָׁמֹר אֶת שְׁמִירַת דְּרֵף מְבוֹא הַגֵּן – hogy őrizték a kert felé vezető utat,²⁰⁴ – שֵׁשׁ לְלִמּוּד שֶׁהָיָה אָדָם שָׁם – ami azt jelzi, hogy Ádám ott volt.²⁰⁵ – וּמִצִּינּוֹ – És azt találjuk, – שְׂרוּחַ מִזְרָחִית – hogy a keleti irány, – כּוֹלְטָת בְּכָל מְקוֹם אֶת – mindig menedékül szolgál a gyilkosok számára, – וַיִּשְׁכֵּן מִקְדָּם לְגֵן עֵדֶן – mindig menedékül szolgál a gyilkosok számára, – אֶזְרָא יְבִדִּיל מִשָּׁה וְגוֹמֵר – „Akkor kijelölt Mózes stb.²⁰⁷ – מִזְרָחָה שְׁמֵשׁ – napkeletre.” – דְּבָר אַחֵר בְּאֶרֶץ נֹד – A *böerec nód* (böerec nód) egy eltérő magyarázata: – כָּל מְקוֹם שֶׁהוּלָךְ – bármerre járt [Kájin], – הִיָּתָה הָאֶרֶץ מְדֻעָצָעַת תַּחְתָּיו – a föld rengett a lába alatt²⁰⁸ – וְהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים – és az emberek azt mondták: – סוּרוּ מֵעָלָיו – „Kerüljétek el őt, – זֶהוּ שֶׁהֵרַג אֶת אָחָיו – mert ő az, aki megölte a fivérét.”

וַיַּדַּע קַיִן אֶת אֲשֶׁתוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת חֲנוֹךְ, וַיְהִי בְּנָה עֵיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ. (בראשית ד, יז)

És Kájin megismerte feleségét, ki viselős lett és szülte Chánochot és épített egy várost és elnevezte fiának, Chánochnak nevével. (1Mózes 4:17.)

²⁰² Mizráchi szerint Rási ezzel azt akarja mondani, hogy Kájin itt ószinte bűnbánatot tanúsított, mivel ráeszmélt, hogy Isten pontosan tudta, hogy félre akarta vezetni Őt. A Jefe Toár viszont nem ért egyet ezzel, és állítja, hogy Rási itt azt akarja mondani, hogy Kájin csupán tettetett alázatot tanúsított, mintha képes lett volna félrevezetni Istent. (Lásd Midrás *Brésit rábá* 22:13.)

²⁰³ A *nód* (nód) a *nádím* – vándorlás – szóból ered.

²⁰⁴ Fentebb 3:24.

²⁰⁵ A keleti oldalon.

²⁰⁶ 5Mózes 4:41.

²⁰⁷ „három (menedék)várost.”

²⁰⁸ *nód* (nod): mozgás.

שְׁתֵּי נָשִׁים – ...két feleséget... – כָּךְ הָיָה דְרָכָן שֶׁל דָּוִד הַמַּבּוּי – Ez volt a szokása az Özönvíz nemzedékének; – אַחַת לַפְּרִיָּה וְרַבְּיָה – egy feleség gyermeknemzés céljára, – וְאַחַת לְתַשְׁמִישׁ – egy pedig házaseset céljára. – זוּ שֶׁהָיָה לְתַשְׁמִישׁ – Azzal a feleséggel, akivel házasesetet élt, – מִשְׁקָה כּוּס שֶׁל עֶקְרִין – megitatott egy fogamzásgátló főzetet, – כְּדֵי שֶׁתַּעֲקֹר – hogy meddővé váljék, – וּמִקְשָׁטָה כְּכֹלָה – majd felékesítette, akár egy menyasszonyt, – וּמֵאֲכִילָה מְעֻדָּנִים – finomságokkal táplálta, – וְחִבְרָתָהּ נְזוּפָה – miközben a társfeleségét elhanyagolta, – וְאַבְלָה כְּאַלְמָנָה – és az szomorkodott akár egy özvegyasszony. – וְזוֹהוּ שֶׁפָּרַשׁ אִיּוֹב – Erről írta Jób: – רֹעֵה עֵקֶרָה לֹא תִלָּד – „Gondoskodik a meddőről, aki nem szül gyermeket, – וְאַלְמָנָה לֹא יִיטִיב – és az özvegyvel nem tesz jót”,²¹³ – כְּמוֹ שֶׁמִּפּוּרֵשׁ בְּאַגְדַּת חֵלֶק – amint azt a Chélek kezdetű [talmudi] fejezet aggádikus része kifejti.²¹⁴

עֲדָה – ...Ádá... – הִיא שֶׁל פְּרִיָּה וְרַבְּיָה – Ő volt a gyermeknemzés céljára tartott feleség, – וְעַל שֵׁם שֶׁמִּגְנָה עָלָיו – és azért hívták így, mert visszataszító volt a férje számára – וּמוֹסְרַת מְאֻצְלוֹ – és távol maradt tőle (férjétől). – עֲדָה תַּרְגוּם שֶׁל סוּרָה – Az עֲדָה (ádá) arámiul annyit jelent: „távol tartott”.

צִלָּה – ...Cilá... – הִיא שֶׁל תַּשְׁמִישׁ – Ő volt a házaseset céljára tartott feleség. – וְעַל שֵׁם שֶׁיּוֹשֶׁבֶת תָּמִיד בְּצִלּוֹ – és azért hívták így, mert mindig a férje árnyékában tartózkodott. – דְּבָרֵי אַגְדָּה הֵם בְּכִרְאִישִׁית רַבָּה – Ezek aggádikus értelmezések a Brésit rábá midrásban.²¹⁵

וּתְלָד עֲדָה אֶת יָבֵל, הוּא הָיָה אָבִי יֵשֶׁב אֵהָל וּמִקְנָה. (בראשית ד, כ)

Ádá szülte Jávált; ő a sátorlakók és baromtenyésztők őse. (1Mózes 4:20.)

הוּא הָיָה – a sátorlakók és baromtenyésztők őse. – הוּא הָיָה – az első – לְרוּעֵי בְהֵמֹת בְּמִדְבָּרוֹת – azok közül, akik jószágot legeltettek a pusztaságban, – וַיּוֹשֶׁב אֵהָלִים חֲדָשׁ כָּאֵן וְחֲדָשׁ כָּאֵן – sátorban lakva, egy hónapig itt, egy hónapig ott – בְּשִׁבִיל מְרֻעָה צֹאנוּ – a nyájaiak számára [szükséges] legelő miatt; – וּכְשֶׁכֹּלָה הַמְרֻעָה – és amikor a legelőt lelegelik [az állatok] – בְּמִקוֹם זֶה – ezen a helyen, – הוֹלֵךְ וְתוֹקֵעַ אֵהָלוֹ – megy és felveri a sátrát – אֶהָר – egy másik helyen. – וּמִדְרָשׁ אַגְדָּה – Egy midrási magyarázatban [az áll], – בּוֹנֵה בְּתִים לְעִבּוּדָה זָרָה – hogy [Jávál] szentélyeket épített bálványok tiszteletére, – כְּמָה דְאֵת אֲמֵר סִמְלַת הַקְּנָאָה הַמִּקְנָה – amint írva van:²¹⁶ „a féltékenység bálványa volt, amely féltékenységre ingerelt.”²¹⁷ – וְכֵן אָחִיו – Ugyanez a helyzet a testvérével²¹⁸ – **– ő minden**

²¹³ Jób 24:21.

²¹⁴ Lásd Szánhedrin 108a.

²¹⁵ 23:2.

²¹⁶ Jechezkél 8:3.

²¹⁷ Az **אֵהָל וּמִקְנָה** (*ohel umikne*) szövegrészt úgy értelmezi a midrás, mint a féltékenységre ingerlő számára épített sátrakat, azaz pogány szentélyeket.

²¹⁸ Lásd a következő verset.

hárfásnak és fuvolásnak [őse]. – לְזִמְרַת לְעִבְדֵי הָרָה – A bálványimádás céljából muzsikálnak.

וְשֵׁם אָחִיו יוֹבֵל, הוּא הָיָה אָבִי כָּל תְּפִישׁ כְּנֹר וְעֹגֵב. (בראשית ד, כא)

Testvérének neve volt Jubál, ő minden hárfásnak és fuvolásnak őse. (1Mózes 4:21.)

וְצִלָּה גַם הוּא יָלְדָה אֶת תּוּבָל קֵיץ לְטֵשׁ כָּל חֲרֹשׁ נְחֹשֶׁת וּבְרָזֶל, וְאַחֹת תּוּבָל קֵיץ נְעֻמָּה. (בראשית ד, כב)

Cilá pedig szülte Tuvál-Kájint, aki megélesített mindent, ami megmunkálja a bronzot és a vasat. Tuvál-Kájinné pedig Námá volt. (1Mózes 4:22.)

תּוּבָל קֵיץ – Tuvál-Kájinné.²¹⁹ – תּוּבָל אֲמָנָתוֹ שֶׁל קֵיץ – [Azért nevezték így, mert] kifinomította Kájinné „mesterségét”. – תּוּבָל לְשׁוֹן תְּבִלִין – A תּוּבָל (tuvál) [szó] rokonságban van a תְּבִלִין (távilin) [„fűszerek” jelentésű szóval].²²⁰ – תְּבִלִין וְהִתְקִין – [Tuvál-Kájinné] feljavította és kifinomította – אֲמָנָתוֹ שֶׁל קֵיץ – Kájinné „mesterségét” – לְעֵשׂוֹת כְּלֵי זֶיץ לְרוֹצְחִים – azzal, hogy fegyvereket kovácsolt a gyilkosok számára.

אֲכִי מִגְּעֵלָה – aki megélesített mindent, ami megmunkálja a bronzot és a vasat. – מְחַדְדֵי אֲמָנוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרָזֶל – [Jelentése:] megélesíti a réz és vas [megmunkálásához szükséges] eszközöket, – כְּמוֹ יְלִטוֹשׁ עֵינָיו לִי – mint [a יְלִטוֹשׁ (jiltos)] a „rám élesítette tekintetét”²²¹ [szövegrészben]. – חֹרֶשׁ אֵינוֹ לְשׁוֹן פְּעַל – A חֹרֶשׁ (chorés) szó nem פְּעַל (poel) alakban van,²²² – אֲלָא לְשׁוֹן פּוּעַל – hanem פּוּעַל (poél) alakban, – שֶׁהָרִי נְקוּד קִמְצָן קָטָן – mivel céreré-vel van vokalizálva – וְטַעְמוֹ לְמִטָּה – és a hangsúly az utolsó szótagra esik.²²³ – כְּלוּמַר מְחַדְדֵי וּמְצַחֲצָח – [A vers tehát] azt mondja: megélesíti és kifényesíti – כָּל כְּלֵי אֲמָנוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרָזֶל – a bronz és vas megmunkálásához használt szerszámokat.

נְעֻמָּה – Námá. – הִיא אִשְׁתּוֹ שֶׁל נֹחַ – Ő Noé felesége volt.²²⁴

²¹⁹ Honnan ered a neve?

²²⁰ A fűszerek is arra valók, hogy feljavítsák és finomítsák az ételek ízét.

²²¹ Jób 16:9. azaz: „Szúrós tekintetet vetett rám.”

²²² Vagyis a חֹרֶשׁ (chorés) szóban nem szegol van a ר (rés) alatt és a hangsúly nem az első szótagra esik, mely esetben azt jelentené a szövegrész, hogy „bronz és vas eszközöket.”

²²³ Mely esetben az utalás a szerszámra történik, és a szövegrész értelme a következő: „a bronz és vas megmunkálásához használt eszközöket.”

²²⁴ 23:3.

וַיֹּאמֶר לְמֶךְ לְנַשְׂיו עֲדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוּלִי נָשִׂי לְמֶךְ הַאֲזִנָּה אִמְרָתִי, כִּי אִישׁ הִרְגֹתִי לְפִצְעֵי וַיִּלְדֵּךְ לְחִבְרָתִי. (בראשית ד, כג)

És szólt Lemech feleségeihez: „Ádá és Cilá, halljátok szavamat. Lemech feleségei figyeljetek beszédemre, bizony embert öltem sebemért és gyermeket sérülésemért; (1Mózes 4:23.)

שְׁמַעַן קוּלִי – halljátok szavamat.²²⁵ – Mert [a feleségei egy ideje már] különváltak tőle, – לפי שֶהָרַג אֶת קַיִן וְאֶת תּוֹבֵל קַיִן בְּנוֹ – mivel [Lemech] megölte Kájint és a fiát²²⁶, Tuvál-Kájint. – שֶהָיָה לְמֶךְ סוּמָא וְתוֹבֵל קַיִן מוֹשְׁכוֹ – Lemech vak volt, és Tuvál-Kájin vezette őt. – וְרָאָה אֶת קַיִן – [Tuvál-Kájin] megpillantotta Kájint, – וַנִּדְמָה לוֹ כְּתִיָּה – de azt hitte, egy vadat lát. – וַאֲמַר לְאָבִיו – és [akkor Lemech] megölte [Kájint]. – וּבִיּוֹן שִׁדְעָה שֶהוּא קַיִן זָקְנוֹ – Amikor [Lemech] rádöbbsent, hogy ósatyja, Kájin volt az, [akit megölt,] – הִכָּה כַף אֶל כַּף – [fájdalmában] összecsapta két kezét, – וְסַפַּק אֶת בְּנוֹ בִיְנֵיהֶם – megütötte a [valamiképpen] közójük [került] fiát, – וַהֲרִגוּ – és megölte őt. – וְהָיוּ נַשְׂיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ – [Erre] a feleségei különváltak tőle, – וְהוּא – és [Lemech] most megkísérelte kiengesztelni őket.

שְׁמַעַן קוּלִי – halljátok szavamat. – [Jelentése:] „Legyetek újra hajlandóak házaseletet élni velem. – וְכִי אִישׁ אֲשֶׁר הִרְגֹתִי – Vajon az ember, akit megöltem, – לְפִצְעֵי הוּא נִהְרַג – az én sebesítemem által halt meg?” – וְכִי אֲנִי פִצְעֹתָיו מִזִּיד – [Azaz] vajon akarattal sebesítettem-e meg, – שִׁיָּהָא הַפִּצְעָה קְרוּי עַל שְׁמִי – hogy nekem tulajdonítjátok megsebesítést? – וַיִּלְדֵּךְ אֲשֶׁר הִרְגֹתִי – És a gyermek, akit megöltem, – לְחִבְרָתִי נִהְרַג – vajon az én ütésem ölte-e meg? – כְּלוּמַר עַל יְדֵי חִבּוּרָתִי – Vagyis az én [akaratlagos] ütésemnek [köszönhetően halt-e meg]. – [Lemech kijelentése tulajdonképpen] egy kiáltó kérdés: – וְהֵלֵא שׁוּגַג אֲנִי וְלֹא מִזִּיד – „Vajon nem véletlenül és akaratlanul cselekedtem-e? – לֹא זֶהוּ פִצְעֵי – Az a seb nem tulajdonítható nekem, – וְלֹא זֶהוּ חִבּוּרָתִי – és az az ütés nem tulajdonítható nekem.”

פִּצְעֵי – sebemért. – [Jelentése:] egy kard vagy nyílvessző ütötte seb; – מִקַּאֲדוּרָה בְּלַעַז – ófranciául *macheure*.

כִּי שְׁבָעַתִּים יָגֵם קַיִן, וְלְמֶךְ שְׁבָעִים וְשִׁבְעֹהָ. (בראשית ד, כד)

...mert ha hétszer bosszultatik meg Kájin, Lemech bizony hetvenhétszer”. (1Mózes 4:24.)

כִּי שְׁבָעַתִּים יָגֵם קַיִן – mert ha hétszer bosszultatik meg Kájin. – קַיִן שֶהָרַג – Kájin [esetében], aki szándékosan ölt, – נִתְּלָה לוֹ – a büntetés felfüggesztésre került – עַד שְׁבָעָה דוֹרוֹת – hét nemzedéknyi [időre], – אֲנִי שֶהִרְגֹתִי שׁוּגַג –

²²⁵ Miért kellett Lemechnek ennyire kérlelnie a feleségeit, hogy hallgassák meg, amit mondani akar nekik?

²²⁶ Természetesen nem Kájin fiáról, hanem a saját fiáról van itt szó.

[akkor] az én esetemben, aki szándékolatlanul öltem, – לא כָּל שָׂפֶן שְׂתִילָה לִי – természetes, hogy fel kell függeszteni a büntetést – שְׂבִיעֵיּוֹת הַרְבָּה – sok hétnemzedéknyi időre.

hetvenhétyszer. – לשׁוֹן רַבּוּי שְׂבִיעֵיּוֹת אָחִזּוּ לוֹ – [Lemech itt] egy olyan kifejezést használt önmagára vonatkoztatva, amely sok hétnemzedéknyi időtartamot jelent. – כִּךָ דָּרַשׁ רַבִּי תַנְחוּמָא – Így magyarázza [ezt a szövegrészt] Tánchumá rabbi.²²⁷ – אֶמְדַּרְשׁ בְּרֵאשִׁית רַבָּה – A Midrás Brésit rábá azonban [azt állítja, hogy] – לֵמֶךְ נִמְלַךְ לְמֶךְ כָּלֹם – Lemech nem ölt meg senkit. – וְנִשְׂוּ פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ – A feleségei elkülönültek tőle – מִשְׁקִימּוֹ פְּרִיָּה וְרַבִּיָּה – miután megszülték gyermekeiket,²²⁸ – לְפִי שְׁנַגְזָה גְזָה – mivel elrendeltetett, – לְכַלּוֹת זְרַעוֹ שֶׁל קַיִן – hogy ki kell irtani Kájin leszármazottait – לְאַחַר שְׂבִיעָה דּוֹרוֹת – hét nemzedéket követően. – אָמְרוּ מָה אָנּוּ יוֹלְדוֹת לְבִהָלָה? – Azt mondták [Lemech asszonyai]: „Minek szülünk hiába? – לְמַחַר הַמַּבּוּל בָּא – Holnap jön majd az özönvíz – וְשׁוֹטֵף אֶת הַכֹּל – és mindent elsöpör [a föld színéről].” – וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן – És ő [ti. Lemech] azt felelte nekik: – וְכִי – וכי – וְכִי אֲנִי הִרְגֵיתִי אֶת הַבָּל – „Öltem-e embert sebemmel?” – אִישׁ הִרְגֵיתִי לְפִצְעֵי „Megöltem-e Ábelt, – שֶׁהִיא אִישׁ בְּקוֹמָה וְיֹלֵד בְּשָׁנִים – aki természetesen férfi volt, de évei alapján még gyermek, – שֶׁיְהִי זְרַעִי כְּלָה בְּאוֹתוֹ עוֹן – hogy gyermekeimnek el kelljen pusztulniuk e bűn miatt? – וַיִּמָּה קַיִן שֶׁהָרַג – Amiképpen Kájin [esetében történt], aki gyilkosságot követett el, – נִתְּלָה לוֹ שְׂבִיעָה דּוֹרוֹת – a büntetése mégis felfüggesztett hétnemzedéknyi időre, – אֲנִי שֶׁלֹּא הִרְגֵיתִי – akkor az én [esetemben], aki nem öltem meg senkit, – לא כָּל שָׂפֶן שְׂתִילָה לִי – természetes, hogy fel kell függeszteni a büntetést – שְׂבִיעֵיּוֹת הַרְבָּה – sok hétnemzedéknyi időre!” – עַז וְזֶה קָל וְחִמְרָה שֶׁל שְׂטוּת – Ez [azonban] egy abszurd kál váchomer, – אִם כֵּן אֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹבֵה אֶת חוּבוֹ – ha ugyanis így lenne, akkor az Örökkévaló sosem tudná behajtani a tartozást, – וַיִּמְקִים אֶת דְּבָרוֹ – sem megtartani a szavát.²²⁹

וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת, כִּי שֵׁת לִי אֶלְהִים זֶרַע אַחַר תַּחַת הַבָּל כִּי הִרְגֵנוּ קַיִן. (בראשית ד, כה)

És Ádám megint megismerte feleségét, és az szült fiút, akit Sétnek nevezett, mert úgymond, adott nekem Isten más magzatot Ábel helyett, mivelhogy őt Kájin megölte. (1Mózes 4:25.)

És Ádám megint megismerte [feleségét]... – [Miért követi ez közvetlenül a Lemechről és feleségeiről szóló beszámolót?] – כָּאֵל לֹא לְמֶךְ אֶצֶל – Ádám felkereste az Első Embert, – וְקָבַל עַל נַשְׂוֹ – és panaszkodott neki a feleségei miatt [mivel azok tartózkodtak a vele való együttléttől] mondván,

²²⁷ Midrás Tánchumá Brésit 11.

²²⁸ Szó szerint: miután eleget tettek a „szaporodjatok és sokasodjatok” parancsolatának.

²²⁹ Hogy elégtételt vesz Kájinon hét nemzedéknyi idő után.

hogy úgy is meg fognak halni a tőle születendő gyermekeik Kájin bűne miatt]. – אָמַר – Ő (Ádám) erre ezt mondta nekik: – וְכִי עָלֵיכֶם לְדַקְדֵּק – „Helyénvaló-e, hogy így szemmel tartjátok – עַל גְּזֵרְתוֹ שֶׁל מָקוֹם – az Örökkévaló büntetéseit?²³⁰ – אַתֶּם עֲשׂוּ – Ti megteszitek azt, ami megparancsoltatott nektek, – וְהוּא יַעֲשֶׂה אֶת שְׁלוֹ – Ő pedig majd teszi a maga dolgát.” – אָמְרוּ לוֹ קְשׁוּט עֲצָמְךָ תַּחֲלָה – Ők erre ezt válaszolták neki: „Először pótolod te a mulasztásodat! – וַהֲלֹא פָּרַשְׁתָּ מֵאֲשַׁתְּךָ – Vajon nem tartottad-e magad távol a feleségedtől – זֶה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה – az elmúlt 130 évben, – מִשְׁנֵקֶנְסָה מִיְתָה עַל יָדְךָ – azóta, hogy, miattad, elrendeltetett a halál?” – מִיָּד – Rögtön ezt követően...

וַיַּדַּע אָדָם וְגוֹמֵר – És Ádám megint megismerte... – וַיִּמְהוּ עוֹד – Mit fejez ki itt az עוֹד (od – még, megint)? – לְלַמֵּד – Ez azt tanítja, – שְׁנֵתוֹסְפָה לוֹ תַּאֲוָה עַל תַּאֲוָתוֹ – hogy a felesége iránti vágya nagyobb volt, mint valaha. – אַבְרָאָשִׁית רַבָּה – A [Midrás] Brésit rábá alapján²³¹.

וּלְשֵׁת גַּם הוּא יֵלֵד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֲנֹוֹשׁ, אֲזַי הוֹחֵל לְקָרָא בְּשֵׁם יְהוָה. (בראשית ד, כו)

Sétnek szintén született fia és elnevezte Enósnak. Ekkor kezdte az ember szólítani az Örökkévaló nevét. (1Mózes 4:26.)

אֲזַי הוֹחֵל – Ekkor kezdte [az ember]. – לְשׁוֹן חָלִין – [A *huchál* (huchál) szó] rokonságban van a חָלִין (*chulin*) [„profán” jelentésű] szóval, – לְקָרָא אֶת שְׁמוֹת הָאָדָם – azaz [ekkor kezdte az ember] az embereket – וְאֶת שְׁמוֹת הָעֲצָבִים – és a bálványokat – הוא הקרוש ברף – az Örökkévaló nevével nevezni, – לַעֲשׂוֹתָן אֱלִילִים – bálványimádás tárgyává téve azokat – וְלִקְרוֹתָן אֱלֹהוֹת – és isteneknek nevezve őket.

זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם, בְּיוֹם בְּרָא אֱלֹהִים אָדָם בְּדַמּוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ. (בראשית ה, א)

Ez Ádám nemzetségeinek könyve. Amely napon Isten az embert teremtette, Isten hasonlatosságára teremtette őt. (1Mózes 5:1.)

זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם – Ez Ádám nemzetségeinek könyve. – זוּ הִיא סִפְרֵת – וּמְדַרְשֵׁי אַגְדָּה יֵשׁ – [Jelentése:] Ez az ember nemzedékeinek története. – תּוֹלְדוֹת אָדָם – [De ennek a szövegrésznek] létezik számos más aggádikus magyarázata is.

בְּיוֹם בְּרָא אֱלֹהִים – Amely napon Isten [az embert] teremtette. – מִגִּיד – Ez arról tudósít bennünket, – שֶׁבְּיוֹם שֶׁבְּרָא – hogy ugyanazon a napon, amelyen megteremtetett, – הוֹלִיד – gyermekeket nemzett.²³²

²³⁰ Nem dolgotok megkísérelni kijátszani az Örökkévaló rendelkezéseit azzal, hogy nem vagytok hajlandóak gyermekeket szülni.

²³¹ 23:5.

²³² A mondat így is olvasható: תּוֹלְדוֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרָא (*toldot ádám böjom böro*), a תּוֹלְדוֹת (*toldot*) szó pedig „gyermekek”-nek fordítandó. Így módon: „azon a napon, amelyen megteremtetett, gyermekeket nemzett.” (Midrás Brésit rábá 24:7.)

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים בְּרֵאשִׁית, וַיִּבְרָךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָה. (בראשית ה, ב)

Férfinak és nőnek teremtette, megáldotta őket és elnevezte embernek azon a napon, amelyen megteremtette őket. (1Mózes 5:2.)

וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה וַיֻּלְּד בְּדָמוֹתוֹ כְּצִלְמוֹ, וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת. (בראשית ה, ג)

És élt Ádám százharminc évet; akkor nemzett egy fiút a maga hasonlatosságára és képére, és elnevezte Sétnek. (1Mózes 5:3.)

– עד כאן פָּרַשׁ מִן הָאִשָּׁה – ²³³ – **százharminc évet.** – שְׁלֹשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה –
 eddig különváltan élt a feleségétől. ²³⁴

וַיְהִיו יְמֵי אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאָת שָׁנָה, וַיֻּלְּד בָּנִים וּבָנוֹת. (בראשית ה, ד)

És Ádám napjai, miután nemzette Sétet, voltak még nyolcszáz év; és nemzett fiaikat és leányokat. (1Mózes 5:4.)

וַיְהִיו כָּל יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר חֵי תִשַׁע מֵאֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, ה)

És Ádám összes napjai voltak, amelyeket élt, kilencszáz és harminc év, azután meghalt. (1Mózes 5:5.)

וַיְחִי שֵׁת חֲמִשׁ שָׁנִים וּמֵאָת שָׁנָה, וַיֻּלְּד אֶת אֱנוֹשׁ. (בראשית ה, ו)

Sét élt százöt évet, akkor nemzette Enóst. (1Mózes 5:6.)

וַיְחִי שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת אֱנוֹשׁ שִׁבְעַ שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאֹת שָׁנָה, וַיֻּלְּד בָּנִים וּבָנוֹת. (בראשית ה, ז)

És élt Sét, miután nemzette Enóst, nyolcszázhet évet; és nemzett fiaikat és leányokat. (1Mózes 5:7.)

²³³ Ha már azon a napon nemzett gyermekeket, amelyen megteremtette őt az Örökkévaló, akkor miért csak ilyen hosszú idő elteltével vállalkozott újra a gyermeknemzésre?

²³⁴ Egész idő alatt Ábelt gyászolta (Midrás Brésit rábá 24:6.), és azon kesergett, hogy az ő révén kellett megismernie az emberiségnek a halált (Éruvin 18b.).

וַיְהִי כָּל יְמֵי שֵׁשׁ עָשָׂר שָׁנָה וַתִּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, ח)

Sétnek összes napjai pedig voltak kilencszáztizenkét év; ezután meghalt. (1Mózes 5:8.)

וַיְחִי אֱנוֹשׁ תְּשָׁעִים שָׁנָה, וַיֹּלְדֵם אֶת קִינֵן. (בראשית ה, ט)

És Enós élt kilencven évet; akkor nemzette Kénant. (1Mózes 5:9.)

וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת קִינֵן חֲמִשׁ עָשָׂר שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה, וַיֹּלְדֵם בָּנִים וּבָנוֹת. (בראשית ה, י)

És Enós élt, miután nemzette Kénant, nyolcszázötvenöt évet; és nemzett fiaikat és leányokat. (1Mózes 5:10.)

וַיְהִי כָּל יְמֵי אֱנוֹשׁ חֲמִשׁ שָׁנִים וַתִּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, יא)

Enós összes napjai voltak kilencszázöt év; azután meghalt. (1Mózes 5:11.)

וַיְחִי קִינֵן שִׁבְעִים שָׁנָה, וַיֹּלְדֵם אֶת מַהֲלָאֵל. (בראשית ה, יב)

Kénan élt hetven évet, akkor nemzette Mahalalélt. (1Mózes 5:12.)

וַיְחִי קִינֵן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת מַהֲלָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה, וַיֹּלְדֵם בָּנִים וּבָנוֹת. (בראשית ה, יג)

És élt Kénan, miután nemzette Mahalalélt, nyolcszáznegyven évet; és nemzett fiaikat és leányokat. (1Mózes 5:13.)

וַיְהִי כָּל יְמֵי קִינֵן עָשָׂר שָׁנִים וַתִּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, יד)

Kénan összes napjai voltak kilencszáztíz év, azután meghalt. (1Mózes 5:14.)

וַיְחִי מַהֲלָאֵל חֲמִשׁ שָׁנִים וְשָׁשִׁים שָׁנָה, וַיֹּלְדֵם אֶת יֶרֶד. (בראשית ה, טו)

Mahalalél élt hatvanöt évet, akkor nemzette Jeredet. (1Mózes 5:15.)

וַיְחִי מִהֲלָלָאֵל אֶחָדִי הוֹלִידוֹ אֶת יֶרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת.
(בראשית ה, טז)

És élt Mahalalél, miután nemzette Jeredet, nyolcszázharminc évet; és nemzett fiakat és leányokat. (1Mózes 5:16.)

וַיְהִי כֹל יְמֵי מִהֲלָלָאֵל חֲמֵשׁ וְתֵשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, יז)

Mahalalél összes napjai pedig voltak nyolcszázkilencvenöt év, azután meghalt. (1Mózes 5:17.)

וַיְחִי יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשָׁשִׁים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה, וַיּוֹלֶד אֶת חֲנוּךְ. (בראשית ה, יח)

Jered százhatvankét évet élt, akkor nemzette Hanókot. (1Mózes 5:18.)

וַיְחִי יֶרֶד אֶחָדִי הוֹלִידוֹ אֶת חֲנוּךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. (בראשית ה, יט)

És élt Jered, miután nemzette Hanókot, nyolcszáz évet; és nemzett fiakat és leányokat. (1Mózes 5:19.)

וַיְהִי כֹל יְמֵי יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשָׁשִׁים שָׁנָה וְתֵשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, כ)

Jered összes napjai pedig voltak kilencszázhatvankét év, azután meghalt. (1Mózes 5:20.)

וַיְחִי חֲנוּךְ חֲמֵשׁ וְשָׁשִׁים שָׁנָה, וַיּוֹלֶד אֶת מֵתוּשֶׁלַח. (בראשית ה, כא)

Hanók pedig élt hatvanöt évet; akkor nemzette Metuselahot. (1Mózes 5:21.)

וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים אֶחָדִי הוֹלִידוֹ אֶת מֵתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת.
(בראשית ה, כב)

És Hanók járt Istennel, miután nemzette Metuselahot, háromszáz évig; és nemzett fiakat és leányokat. (1Mózes 5:22.)

וַיְהִי כֹל יְמֵי חֲנוּךְ, חֲמֵשׁ וְשָׁשִׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. (בראשית ה, כג)

Hanók összes napjai pedig voltak háromszázhatvanöt év. (1Mózes 5:23.)

וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת הָאֱלֹהִים, וְאֵינֶנּוּ כִּי לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים. (בראשית ה, כד)

Chánoch pedig járt Istennel, és nem volt többé, mert magához vette Isten. (1Mózes 5:24.)

וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ – Chánoch pedig járt.²³⁵ – צַדִּיק הָיָה – [Chánoch] igaz ember volt, – וַיִּקַּל בְּדַעְתּוֹ – de könnyen rá lehetett venni, – לָשׁוּב לְהַרְשִׁיעַ – hogy a rossz utat válassza. – לְפִיכֶן מָהֵר הִקְדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְסִלְקוֹ – Ezért az Örökkévaló [inkább] gyorsan eltávolította őt [a világból] – וְהָמִיתוּ קוּדֵם זְמַנּוֹ – és idő előtti halálát okozta. – וַיְהִי – Ő az – עֲשֵׂה הַכְּתוּב – Ezért használ a vers eltérő kifejezést – בְּמִיתָתוֹ – a halálára vonatkozóan – לְכַתּוּב וְאֵינֶנּוּ – azzal, hogy azt írja: וְאֵינֶנּוּ בְּעוֹלָם (vőéjnenu) – „és nem volt többé” a világban, – לְמַלְאֵת שְׁנוּתָיו – hogy kitöltse az idejét.

מֵעַתָּה לְפָנָי זְמַנּוֹ – A neki [kiszabott] idő előtt; – כְּמוֹ הַנְּגִי לֹקַח מִמֶּךָ – mint [a לֹקַח (lokéách)] az „Én most elveszem tőled hirtelen halállal azt, – אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגְפָּה – aki neked kedves”²³⁶ [szövegrészben].

וַיְחִי מֵתוֹשְׁלַח שִׁבְעַת וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמָאֵת שָׁנָה, וַיּוֹלֵד אֶת לֶמֶךְ. (בראשית ה, כה)

Metuselah élt száznyolcvanhét évet; akkor nemzette Lemeket. (1Mózes 5:25.)

וַיְחִי מֵתוֹשְׁלַח אֶתְרֵי הוֹלִידוֹ אֶת לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת. (בראשית ה, כו)

És élt Metuselah, miután nemzette Lemeket, hétszáznyolcvankét évet; és nemzett fiaikat és leányokat. (1Mózes 5:26.)

וַיְהִי כֹל יְמֵי מֵתוֹשְׁלַח תְּשַׁע וּשְׁשִׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, כז)

Metuselah összes napjai pedig voltak kilencszázhatvankilenc év, azután meghalt. (1Mózes 5:27.)

וַיְחִי לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמָאֵת שָׁנָה, וַיּוֹלֵד בֵּן. (בראשית ה, כח)

Lemech száznyolcvankét évet élt, akkor nemzett egy fiút. (1Mózes 5:28.)

וַיּוֹלֵד בֵּן – akkor nemzett egy fiút. – שָׁמַמְנוּ נִבְנָה הָעוֹלָם – Akiből felépült a világ.²³⁷

²³⁵ Ha Chánoch Istennel járt, akkor miért vette ilyen hirtelen magához az Örökkévaló?

²³⁶ Jechezkél 24:16. Az Örökkévaló elmondta Jechezkél prófétának, hogy a felesége idő előtti halált fog halni. A לֹקַח (lokéách) igét tehát itt is az idő előtt bekövetkezett halálra vonatkozóan használja a Szentírás. (Midrás Brésit rábá 29:5.)

וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר, זֶה יִנְחָמֵנוּ מִמַּעַשְׁנוֹ וּמִעֲצָבוֹן יְדִינֵנוּ מִן הָאָדָמָה אֲשֶׁר אָרְרָה יְהוָה.
(בראשית ה, כט)

És elnevezte őt Noénak, mondván: ez majd enyhet hoz nekünk munkánkban és kezünk fáradalmában a földön, melyet elátkozott az Örökkévaló. (1Mózes 5:29.)

יְנִיחַ מִמֶּנּוּ אֶת עֲצָבוֹן יְדִינֵנוּ – ...ez majd enyhet hoz nekünk... – זֶה יִנְחָמֵנוּ – könnyít majd rajtunk, kétkezi munkánk terhén. – עַד שְׁלֹא בָא נֹחַ – Noét megelőzően – לֹא הָיָה לָהֶם כְּלֵי מַחְרִישָׁה – az emberiségnek nem voltak mezőgazdasági eszközei, – וְהָיְתָה הָאָרֶץ מוֹצִיאָה – és ő (Noé) készített [először ilyen eszközöket]. – וְהוּא הִכִּין לָהֶם כְּשִׁזְזוּרְעִים – A föld korábban tövises cserjéket és bogáncsot termelt, – מִקְלָלָתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן – az Első Ember átkának eredményeképpen, – וּבִימֵי נֹחַ נָחָה – Noé idejében azonban ez megszűnt. – וְזֶהוּ יִנְחָמֵנוּ יְנַח מִמֶּנּוּ – Ez a jelentése a יִנְחָמֵנוּ (jönácháménu) szónak, mintha [két szóból állna és] az lenne írva: יְנַח מִמֶּנּוּ (könnyít rajtunk). – וְאֵם לֹא תִפְרָשֶׁהוּ כִּךָ – Ha nem így magyarázod, [hanem úgy fordítod a יִנְחָמֵנוּ (jönácháménu) szót, hogy „megvigasztal minket”] – אֵין טַעַם הַלְשׁוֹן נוֹפֵל – akkor a szó jelentésének semmi – עַל הַשָּׂם – köze a [נֹחַ – Noách] névhez, – וְאִתָּהּ צָרִיךְ לִקְרוֹת שְׁמוֹ מִנְחָם – és akkor inkább Menáchém-nek kellene őt (Noét) nevezni.

וַיְחִי לְמֹךָ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֵת נֹחַ חֲמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת.
(בראשית ה, ל)

És élt Lemek, miután nemzette Nóét, ötszázkilencvenöt évet; és nemzett fiaikat és leányokat. (1Mózes 5:30.)

וַיְחִי כָּל יְמֵי לְמֹךָ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, לא)

Lemek összes napjai pedig voltak hétszázhetvenhét év, azután meghalt. (1Mózes 5:31.)

וַיְחִי נֹחַ בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֵד נֹחַ אֵת שָׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת. (בראשית ה, לב)

És Noé ötszáz éves lett és nemzette Noé Sémet, Chámot és Jáfetet. (1Mózes 5:32.)

בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה – ötszáz éves. – אָמַר רַבִּי יוֹדֵן – Judán rabbi azt mondta: – מַה – Miért van az, – כָּל הַדְּוֵרוֹת – hogy az összes [korábbi] nemzedék – הוֹלִידוֹ לְמֵאָה –

²³⁷ A בֶּן (bén) szónak közös a gyöke a בִּנְיָן (binján) [„épület”] szóval.

שְׁנָה – százéves korában nemzett gyermekeket, – וְזֶה – ez pedig, [vagyis Noé,] – אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – Isten azt mondta: – לְחַמֵּשׁ מֵאוֹת יָאבְדוּ – öt száz éves korában [nemzett gyermekeket]? – אִם רָשָׁעִים הֵם – Ha [Noé gyermekei] gonoszak lesznek, – יֵאבְדוּ – elpusztulnak az özönvízben, – וְרַע לְצַדִּיק זֶה – ami szívfájdalmat okoz majd ennek az igaz embernek [ti. Noénak]. – וְאִם צַדִּיקִים הֵם – Ha viszont igazak lesznek, – אֲטַרְיָה עָלָיו – akkor meg azt a terhet rovom rá, – לַעֲשׂוֹת תְּבוֹת הַרְבֵּה – hogy több bárkát kell építenie.²³⁸ – כִּבֵּשׂ אֶת מַעְיָנוּ – [Ezért hát] megfékeztem forrását,²³⁹ – וְלֹא – és [így Noé] nem nemzett gyermekeket – עַד שֶׁהָיָה בֶן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה – egészen öt száz éves koráig, – כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה יֶפֶת הַגִּדּוֹל שֶׁבְּכַנְיֹו – annak érdekében, hogy Jefet, a legidősebb fia,²⁴⁰ ne legyen – רָאוּי לְעֲנִשׂוֹן לְפָנֵי הַמְּבֹול – büntethető korú az özönvizet megelőzően,²⁴¹ – דְּכַתִּיב – amint írva van: – כִּי הִנְעַר – „Mert a legfiatalabb is – בֶּן מֵאָה – százéves korában hal meg.”²⁴² – רָאוּי לְעֲנִשׁ לְעֵתִיד – [Vagyis: abban az életkorban, amelyben] büntethető lesz a jövőben, – וְכֵן לְפָנֵי מִתְּן תּוֹרָה – és ez volt a helyzet a Tóraadást megelőzően is.

וְהָלֹא יֶפֶת הַגִּדּוֹל הוּא – **Sémet, Chámot és Jáfetet.** – אֵת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יֶפֶת – Hát nem Jefet volt a legidősebb?²⁴³ – אֲלֹא בְּתַחֲלָה אֶתָּה דּוֹרַשׁ אֶת שְׁהוּא צַדִּיק – De először Sémet kell említeni, aki igaz volt – וְנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מְהוּל – és aki körülmetélten született²⁴⁴ – וְשִׂאֵבְרָהֶם יֵצֵא מִמֶּנּוּ וְכוּ – és akitől Ábrahám származott stb., – בְּכִרְאֻשִׁית – [amint az] a Brésit rábában [kifejtésre kerül].²⁴⁵

וַיְהִי כִּי הִחֵל הָאָדָם לָרֵב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, וּבָנֹת יִלְדוּ לָהֶם. (בראשית ו, א)

Történt, hogy mikor az emberek elszaporodni kezdtek a földön és leányaik születtek, (1Mózes 6:1.)

וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בָּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה, וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ. (בראשית ו, ב)

...az Isten fiai látták az emberek leányait, hogy szépek és vettek maguknak feleségeket mindazok közül, akiket választottak. (1Mózes 6:2.)

²³⁸ Utódainak több nemzedéke számára.

²³⁹ Isten ideiglenesen terméketlenné tette Noét.

²⁴⁰ Lásd a 10:21-hez fűzött Rási-kommentárt.

²⁴¹ Noé 600 éves volt az özönvíz idején, vagyis Jáfet még épp nem volt 100. Mivel a várható élettartam oly sokkal hosszabb volt akkoriban, a büntethetőség korhatára 100 év volt.

²⁴² Jesájá 65:20.

²⁴³ Mi az oka ennek a sorrendnek?

²⁴⁴ Ez mutatta igaz mivoltát.

²⁴⁵ 26:3.

הֲיִהְיֶה אֵץ – Vajon mi lenne, ha tűzből lenne – או דָּבַר קָשָׁה – vagy valamilyen kemény anyagból?²⁵¹ – עַד שֶׁקָּמְתִי דְבוּרָה – Hasonlóan: az עד שֶׁקָּמְתִי דְבוּרָה (ád sákámti dvorá)²⁵²-t – כְּמוֹ שֶׁקָּמְתִי – כמו שֶׁקָּמְתִי (sekámti)-nak [kell interpretálni].²⁵³ – וְכֵן כְּמוֹ שֶׁאֲתָה – Hasonlóan: a שֶׁאֲתָה מְדַבֵּר עִמִּי (sáátá mödábér imi)-t²⁵⁴ – כְּמוֹ שֶׁאֲתָה – כמו שֶׁאֲתָה (seátá)-nak [kell interpretálni].²⁵⁵ – אַף בְּשֹׁגָם כְּמוֹ בְּשֹׁגָם – Ugyanígy a בְּשֹׁגָם (böšágám) is [ugyanaz], mint a בְּשֹׁגָם (böšégám).

עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה – **legyenek tehát napjai százhusz év.** – וְהָיוּ יָמָיו וְגוֹמֵר – **legyenek tehát napjai százhusz év.** – וְאִם לֹא יִשׁוּבוּ – **Ha nem bánják meg bűneiket,** – אָבִיא עֲלֵיהֶם מַבּוּל – **vízözönt hozok rájuk.** – וְאִם תֹּאמַר – **Ha azt kérdeznéd:** – מִשְׁנֹלֵד יָפֵת עַד הַמַּבּוּל – **Jáfet születésétől a vízözönig** – אֵינוּ – **ainu** – [akkor erre azt felelem, hogy ne feledd,] a Tórában nincs „korábban” vagy „későbben;”²⁵⁷ – כִּבְרַר – **chavár** – עֶשְׂרִים שָׁנָה קוֹדֵם שֶׁהוֹלִיד נִחַ תּוֹלְדוֹת – **húsz évvel azt megelőzően, hogy Noénak gyermekei születtek volna.** – וְכֵן מְצִינוּ – **húsz évvel azt megelőzően, hogy Noénak gyermekei születtek volna.** – עוֹלָם – **ezt találjuk a Széder Olámban is.**²⁵⁸ – יֵשׁ מְדַרְשֵׁי אַגְדָּה רַבִּים – **Sok aggádikus magyarázat van** – בְּלֹא יָדוּן – **lo jádon** [szavakra] vonatkozóan, – אֲבָל זֶה הוּא צְחָצְחוֹת פְּשׁוּטוֹ – **ám ez a sima, egyszerű magyarázat.**

הַנְּפִלִים הָיוּ בְּאֶרֶץ בְּיָמֵי הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי כֵן אֲשֶׁר יָבִאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל בְּנוֹת הָאָדָם וַיִּלְדוּ לָהֶם, הֵמָּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מַעֲלָם אֲנָשֵׁי הַשָּׁמַיִם. (בראשית 1, 6)

Az óriások voltak a földön azokban a napokban és még azután is, midőn Isten fiai eljöttek az emberek leányaihoz és ezek szültek nekik gyermekeket; ők voltak azok a hősök, akik ősidóktól fogva hírneves férfiak voltak. (1Mózes 6:4.)

הַנְּפִלִים – **Az óriások.** – עַל שֶׁם שֶׁנִּפְלוּ – **Azért nevezték őket így, mert „elbuktak”** [(נָפְלוּ) – náflu] – וְהִפִּילוּ אֶת הָעוֹלָם – **és ezzel előidézték a világ elbukását.** – הוּא – **heberül ez [a szó] azt jelenti: óriások.**

בְּיָמֵי הָהֵם – **azokban a napokban.** – בִּימֵי דוֹר אֲנוֹשׁ וּבְיָמֵי קַיִן – **Azaz Enos és Kájin fiainak idejében.**

²⁵¹ Mennyivel engedetlenebb lenne akkor!

²⁵² Bírák 5:7.

²⁵³ És így fordítani: „mígnem fölkeltem én, Debóra.”

²⁵⁴ Uo. 6:17.

²⁵⁵ És így fordítani: „hogyan valóban te beszélsz velem.”

²⁵⁶ Noé 500 éves volt, amikor Jéfet született (lásd 5:32.) és 600 a vízözön idején (lásd 7:6.).

²⁵⁷ Vagyis a Tóra elbeszélései nem mindig időrendben követik egymást.

²⁵⁸ 28. fejezet.

אף על פי שראו באבדון של דור אנוש – **és még azután is.** – וגם אחרי כן – Noha látta Enos nemzedékének elpusztítását, – שְׁעָלָה אוֹקְיָנוֹס – amikor az óceán megemelkedett – וְהִצִּיף שְׁלִישׁ הָעוֹלָם – és elöntötte a világ egyharmadát, – לא נִכְנַע דוֹר – hogy tanuljon tőlük. – הַמְבוּל – a vízözön nemzedéke [mégsem] alázkodott meg, – לְלִמּוֹד מֵהֶם –

אֲשֶׁר יָבֵאוּ – midón [Isten fiai] eljöttek. – הָיוּ יוֹלְדוֹת – Vagyis [az anyák] olyan gyermekeket szültek, – עֲנָקִים כְּמוֹתָם – mint ők, [az apák].

הַגְּבוּרִים – a hősök. – לְמַרּוֹד בְּמָקוֹם – [Hősiesek voltak] az Örökkévaló elleni lázadásukban.

אֲנָשֵׁי הַשָּׁם – hírneves férfiak. – אוֹתָן שָׁנְקָבוּ בְּשֵׁמוֹת – Azok, akiket megkülönböztet [a Szentírás] neveik [által]: – עִירַד מְחוּיָאֵל מְחוּשָׁאֵל – Irád, Mechujáel, Metusáel, – שָׁנְקָבוּ עַל שֵׁם אֲבָרְהָם – akiket pusztulásuk szerint neveztek így, – שְׁנִמּוּחֵי – וְהִתְשׂוּ – mert eltöröltettek²⁵⁹ és kiszakították²⁶⁰. – דָּבַר אַחֵר – Egy eltérő magyarázat: – אֲנָשֵׁי שְׁמֹמוֹן – „A pusztítás férfijai” – שְׁשָׁמְמוּ אֶת הָעוֹלָם – akik elpusztították a világot.

וַיֵּרָא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ, וְכָל יֵצֵר מַחְשַׁבְתּוֹ לָבוֹ רָק רַע כָּל הַיּוֹם. (בראשית ו, ה)

És az Örökkévaló látta, hogy nagy az ember gonoszsága a földön és hogy szívének minden indulata és gondolata mindig csak gonoszság, (1Mózes 6:5.)

וַיִּנְחַם יְהוָה כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בְּאָרֶץ, וַיִּתְעַצֵּב אֵל לָבוֹ. (בראשית ו, ו)

...megbánta az Örökkévaló, hogy alkotta az embert a földön és elszomorodott szívében. (1Mózes 6:6.)

נִחַמָה הִיִּתָּה לְפָנָיו – Megbánta az Örökkévaló, hogy alkotta... – וַיִּנְחַם ה' כִּי עָשָׂה – Vigasztalásul²⁶¹ szolgált Számára, – שִׁבְרָאוּ בְּתַחְתּוֹנִים – hogy a földön alkotta meg az embert, – שָׁאֵלוּ הִיא בְּהַעֲלִיּוֹנִים – mert ha az ember a mennyei lények egyike lett volna, – הִיא מְמַרְיָן – akkor azokat lázította volna fel. – בְּבֵרֵאשִׁית רַבָּה – A [Midrás] Brésit rábá alapján²⁶².

...és elszomorodott... – הָאָדָם – az ember – אֵל לָבוֹ – szívében. – שָׁל – שָׁל – Isten szívében. – עָלָה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ שָׁל מְקוֹם – Azaz: Istennek eszébe ötlött, – לְהַעֲצִיבוֹ – hogy elszomorítsa az embert. – זֶהוּ תַרְגוּם אוֹנְקֵלוֹס – Ez az Onkelosz-féle fordítás szerinti magyarázat, [hogy az „elszomorítás” az emberre és nem Istenre

²⁵⁹ מְחוּיָאֵל (mochujáel) a מְחָה – eltöröl – gyökből.

²⁶⁰ מְחוּשָׁאֵל (mötusáel) a מְשָׁח – kiszakít – gyökből.

²⁶¹ אֵל נִחַם gyöknek két jelentése van: 1. megbán; 2. megvigasztal, megvigasztalódik.

²⁶² 27:4.

utal]. – דָּבַר אַחַר וַיִּנָּחֵם – A וַיִּנָּחֵם (*vájináchem*) szó egy eltérő magyarázata [„megbánni” értelmében]: – נִהְפָּכָה מִחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוּם – Az Örökkévaló hozzáállása megváltozott: – מִמִּדַּת רַחֲמִים – az Isteni Könyörületesség helyett – לְמִדַּת הַדִּין – az Isteni Igazságszolgáltatásra. – עָלָה בְּמַחְשָׁבָה לְפָנָיו מֵהַ לַעֲשׂוֹת בְּאָדָם – Ismét fontolóra vette, mit is tegyen az emberrel, – שֶׁעָשָׂה בְּאָרֶץ – akit a földön alkotott. – וְכֵן כָּל לְשׁוֹן – Ehhez hasonlóan, valahányszor a נַחֵם (*nichum*) szó szerepel a Szentírásban, – לְשׁוֹן נִמְלָךְ מֵהַ לַעֲשׂוֹת – az azt jelenti, hogy [valaki] újra fontolóra vette, mit is tegyen. – וַיִּבֶן אָדָם וַיִּתְנַחֵם – [Például:] „Sem emberfia, hogy meggondolja magát.”²⁶³ – וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה – „És megszánja szolgálait,”²⁶⁴ – וַיִּנָּחֵם – „És elállott az Örökkévaló a balvégzettől,”²⁶⁵ – נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי – „Mebántam, hogy királlyá tettem.”²⁶⁶ – כֻּלָּם לְשׁוֹן מִחֲשַׁבָּה אַחֲרַת הֵם – Mindezek arra utalnak, hogy [az illető vagy Isten] meggondolta magát [valamivel kapcsolatban].

נִתְאַבֵּל עַל אֲבֹדוֹן מַעֲשֵׂה יָדָיו – **...és elszomorodott szívében.** – Azaz: [Isten]²⁶⁷ siratta keze munkájának pusztulását, – כְּמוֹ נִעְצָב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ – mint [a következő versben:] „Bánkódik a király a fia miatt.”²⁶⁸

– וְזוֹ כֹּתְבִתִּי לְתִשׁוּבַת הַמַּיִנִּים – Ezt [az alábbit] pedig az eretnek [elgondolásokra] reagálva írtam. – גּוֹי אֶחָד שָׁאַל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה – Egy nem-zsidó egyszer megkérdezte Jehosúa ben Kárchá rabbit, – אָמַר לוֹ אֵין אַתָּם מוֹדִים – e szavakat szólva: „Nem értesz egyet azzal, – שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד – hogy Isten ismeri a jövődöt?” – אָמַר לוֹ הֵן – A rabbi erre azt válaszolta: „Dehogynem.” – אָמַר לוֹ וְהָא – Mire a nem-zsidó: „De hiszen írva van: – וַיִּתְעַצֵּב אֵל לְבוֹ – »És elszomorodott szívében [azaz Isten szívében]« [a vers látszólag azt sejteti, hogy az Örökkévaló nem tudta előre, mi fog történni!]” – אָמַר לוֹ – A rabbi így válaszolt neki: – נוֹלָד לָךְ בֶּן זָכָר – „Született-e valaha fiad?” – אָמַר לוֹ הֵן – „Igen,” válaszolta a másik. – אָמַר לוֹ – „És hogyan reagáltál rá?” kérdezte a rabbi. – אָמַר לוֹ שֶׁמִּחֲתִי וְשִׁמְחֵתִי אֶת – Mire az: „Hát örvendtem, és mindenki mást is megörvendeztettem.” – אָמַר לוֹ – A rabbi erre azt kérdezte tőle: „De hát nem jutott eszedbe, – שֶׁשׁוֹפּוֹ – hogy végül [ő is] meg fog halni?” – אָמַר לוֹ בְּשַׁעַת חֲדוּתָא – [A nem-zsidó] erre azt válaszolta: „Ha örvendezésnek van itt az ideje, – חֲדוּתָא – örvendezzünk, – בְּשַׁעַת – אָמַר לוֹ כִּן מַעֲשֵׂה – ha pedig a gyásznak van itt az ideje, gyászoljunk.” – אָבְלָא אָבְלָא – A rabbi erre azt felelte neki: „Éppen így viselkedett az Örökkévaló is. – אַף עַל פִּי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו – Noha előre tudta, – שֶׁשׁוֹפֵן לְחֻטָּא – hogy [az emberek] végül bűnbe esnek – וְלֹא אֲבָדוֹן – és elpusztíttatnak, – לֹא נִמְנַע מִלְּבָרָאן – mégsem

²⁶³ 4Mózes 23:19.

²⁶⁴ 5Mózes 32:36.

²⁶⁵ 2Mózes 32:14.

²⁶⁶ 1Sámuel 15:11.

²⁶⁷ E szerint a másik változat szerint a וַיִּתְעַצֵּב (*vájitácéu*) Istenre utal.

²⁶⁸ 2Sámuel 19:3.

tartózkodott megteremtésüktől, – בְּשִׁבִיל הַצְּדִיקִים – mégpedig az igazak kedvéért, – הַעֲתִידִים לַעֲמוּד מֵהֶם – akik a jövőben származnak tőlük.”

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱמֻנָה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם, כִּי נִחְמַתִּי כִּי עָשִׂיתֶם. (בראשית ו, ז)

És mondta az Örökkévaló: „Eltörölöm az embert, akit teremtettem, a föld színéről, embert és barmot, csúszó-mászót és az ég madarait, mert megbántam, hogy alkottam őket.” (1Mózes 6:7.)

וַיֹּאמֶר ה' אֱמֻנָה אֶת הָאָדָם – És mondta az Örökkévaló: „Eltörölöm az embert. – וְאֱמֻנָה אוֹתוֹ – és elköltöm őt. – הוּא עֹפֵר וְאָבִיא עָלָיו מַיִם – Porból való. Vizet hozok rá – לְכֹף גִּאֲמַר לְשׁוֹן מַחֲוֵי – Ezért használja [a Szentírás] a מחווי (michuj) kifejezést.

– אֵף הֵם הִשְׁחִיתוּ דְרָכָם – Ők is elzüllöttek. – דְּבַר אַחֵר – Egy eltérő magyarázat: – הַכֹּל נִבְרָא בְּשִׁבִיל הָאָדָם – Minden az emberért lett megteremtve, – וְכִיּוֹן שֶׁהוּא כֹּלָה – márpedig ha ő megszűnik létezni, – מַה צְרִיךְ בְּאֵלוֹ? – mi szükség ezekre [az állatokra]?

– כִּי נִחְמַתִּי כִּי עָשִׂיתֶם – mert megbántam, hogy alkottam őket.²⁷⁰ – הַשְׁבֵּתִי מֶה – a tényen, hogy megalkottam őket.”

וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה. (בראשית ו, ח)

Nóé pedig kegyelmet talált az Örökkévaló szemében. (1Mózes 6:8.)

²⁶⁹ Miért büntette meg az Örökkévaló az állatokat?

²⁷⁰ Lásd a 6. vershez fűzött Rási-kommentárt.

